

Anti-terrorplanlægning i København og Oslo

- En undersøgelse af planlægningspraksisser i forbindelse med
terrorsikringstiltag

ROSKILDE UNIVERSITET

PLAN, BY OG PROCES

2018

Roskilde Universitet
Forår 2018

Kandidatspeciale - Plan, By og Proces

Anti-terrorplanlægning i København og Oslo

- En undersøgelse af planlægningspraksisser i forbindelse med terrrorsikringstiltag

Et Projekt af:

Christian Hedegaard (52167)

Christopher Sejer Jahn Christensen (53160)

Tobias Bagge Gotland (59569)

Specialevejleder:

John Andersen

Formalia:

Anslag i alt med mellemrum: 240.720

Normalsider i alt: 100.3

Antal sider i alt: 127

En stor tak skal lyde til Knut Syvertsen, Dag Bjørnland, Lene Bjerg Kristensen, Jesper Malm og Torben Møbjerg for deltagelse i specialets interviewundersøgelser.

Abstract

This thesis explores which challenges that arises in dealing with anti-terror planning in a Nordic perspective and how to identify relevant experiences in order to optimise urban planning practices - and thereby the cities within our lives unfolds. Attacks by lone wolf terrorists using low-tech technologies like trucks have struck multiple European cities. In the light of the many terror attacks targeting regular citizens living their everyday lives, the Nordic cities have like many other turned to a defensive strategy were the main aim is to prevent attacks by fortifying everyplace.

The Focal point of this thesis is therefore to find out how to draw experience through a critical view of Copenhagen and Oslo's terror security practices. Due to the complexity of the field, it is further necessary to undertake a more detailed analysis of the procedural means used, as well as the relations and control mechanisms that are included, among the involved actors. The structure of the analysis thus takes the basis of Bent Flyvbjerg's phonetic research questions; 1) Where are we going with planning? (2) Who gains and who loses, and by which mechanisms of power? (3) Is this development desirable? (4) What, if anything, should we do about it? Our thesis shows that a multiple set of actions needs to be taken in order to deal with this problem in a desirable matter. This thesis concludes that there is a need for management particular in case of who holds the final responsibility. There is a need of governance holistic planning approach; additionally it is essential that expertise is developed among professionals. There is a need for involvement of citizens in planning processes as well as a major public debate about the allocation of economic resources and to discuss the balance between freedom and security in the city.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	5
PROBLEMFELT OG MOTIVATION	5
VORES RELATION TIL GENSTANDSFELTET	6
DEN FAGLIGE DISKUSSION OM SIKRINGER	6
SOLVING COMPLEX PROBLEMS	7
PROBLEMFÖRMULERING	15
PROJEKTDESIGN	17
LÆSEVEJLEDNING	18
BEGRÆNSNING AF GENSTANDSFELTET	19
VORES TEORETISKE PLANSTÅSTED	20
TEORI	22
KRITISK PERSPEKTIV PÅ ANTI-TERRORPLANLÆGNING	22
MODREAKTION: DEN MILITARISEREDE BY	24
MAGTENS ROLLE I ANTI-TERRORPLANLÆGNING	28
DEN DISKURSIVE ÆNDRING	29
REFLEKSIV PLANLÆGNING OG UDVIKLING AF KOMPETENCER	32
OPSAMLING PÅ KRITISK PERSPEKTIV PÅ ANTI-TERRORPLANLÆGNING	34
MAGT I PLANLÆGNING	36
PLANLÆGNING SOM GOVERNANCE	38
GOVERNMENTALITY SOM ANALYSEVÆRKTØJ	39
OPSAMLING	41
METODISKE OVERVEJELSER OG VALG	42
PHRONETISK FORSKNING	42
DOKUMENTER	45
INTERVIEW	47
UDFØRELSE AF INTERVIEW I KØBENHAVN	47
UDFØRELSE AF INTERVIEW I OSLO	49
OPSAMLING	50
CASEBESKRIVELSE	51
KØBENHAVNS CASEBESKRIVELSE	51
PERIMTERSIRKINGEN AF CHRISTIANSBORG	52
HASTIGHEDSDÆMPENDE FORANSTALTNINGER I BYRUMMET	54
PET'S ANBEFALINGER TIL ZONER MED HASTIGHEDSDÆMPENDE FORANSTALTNINGER	54
LØSNINGER MED FOKUS PÅ MULTIFUNKTIONALITET	55
LUKNING AF MIDDELALDERBYEN	59
PRIVATE AKTØRER	60
HVOR ER PLANLÆGNING PÅ VEJ HEN I KØBENHAVN	62
OSLOS CASEBESKRIVELSE	64
PROCESSEN EFTER ANGREBET	66
BYPLANLÆGNING EFTER ANGREBET	68
BYLIVSUNDERSØKELSE	69
OSLO SENTRUM - GATEBRUK OG GRUNNSIKRING	70
BILFRITT BYLIV	73

REGJERINGSKVARTALET	74
SIKRING AF KIRKEGATA	76
SIKRING AF NORGES BANK	77
HVOR ER PLANLÆGNINGEN PÅ VEJ HEN I OSLO?	79
ANALYSE	81
HVEM VINDER, HVEM TABER, VED DET? - AKTØRER	82
SIKKERHEDSMYNDIGHEDER	84
STATSLIGE OG KOMMUNALE AKTØRER	87
PRIVATE AKTØRER	89
OPSAMLING	94
ER DET ØNSKELIGT?	94
MIDLERTIDIGE SIKRINGERES VÆRDI	94
TERRORSIKRING SOM EN NY PLANLÆGNINGS SØJLE?	96
HVEM VINDER, HVEM TABER VED DET? - ØKONOMI	97
OFFENTLIG ØKONOMI	98
ER DET ØNSKELIGT	101
HVEM VINDER, HVEM TABER, VED DET? - BORGERNE	103
ER DET ØNSKELIGT?	109
HVAD BØR GØRES?	111
CENTRERET STYRING	111
NETVÆRKSSTYRING	111
HOLISTISK TILGANG TIL SIKRINGER	112
INDDRAGELSE AF BORGERNE	113
UDVIKLING AF PLANLÆGGERNES KOMPETENCER	113
BREDERE SAMFUNDSMÆSSIG OG POLITISK DISKUSSION	114
TERRORHÆNDELSER SKABER SIKRINGSTILTAG	115
OPSAMLING	116
KONKLUSION	117
LITTERATURLISTE	120

Indledning

Problemfelt og motivation

Siden terrorangrebet 11. september 2001 har hverdagslivet i Vesten ændret sig som en direkte konsekvens af angrebet rettet mod World Trade Center og Pentagon. Det kommer til udtryk i alt fra skærpede lufthavnsforhold, til overvågning af mobiltelefoner, samt en massiv implementering af sikringsforanstaltninger i byernes rum (Marcuse, 2007). Især den sidste del er noget vi, som kommende planlæggere, har lagt mærke til og synes er blevet markant mere fremtrædende i bybilledet, både nationalt og internationalt. Hvorom alt er, synes en generel tilgang til holistisk byplanlægning også at have vundet større indpas indenfor anti-terrorplanlægning. Vi ser et planlægningsfelt, der har været domineret af en centraliseret styringsform, hvor magten har været afgrænset til få aktører. Denne dominerende styringsform skal derfor udvikles, så den kan finde sin plads i håndteringen gennem mere decentrale beslutningsprocesser, der bidrager til at imødekomme en helhedsorienteret by (Coaffee, 2013).

Sikringstiltag kan påvirke borgerne afhængigt af, hvilke udtryk disse udstråler. På den ene side kan sikringer, som eksempelvis betongrise (betonklods), bidrage til at skabe frygt grundet deres synlighed og mangel på arkitektonisk kvalitet. På den anden side har sikringer også deres berettigelse, da de kan bidrage til at forhindre et potentielt terrorangreb. Det drejer sig således om at implementere sikringstiltag på en sådan måde, at de gennem deres design skaber en balancegang mellem frihed, åbenhed og demokrati overfor sikkerhed, hvilket er en balance, der har domineret debatten gennem konferencer i Danmark (YATA & Byens Gulv: Bilag 1.1 & 1.2).

Indeværende projekt vil tage udgangspunkt i en undersøgelse af sikringstiltags påvirkning på byrummene i København og Oslo. Her ser vi to meget identiske lande, hvad værdisæt og samfundsstrukturer angår. Dog blev Oslo udsat for en terrorhændelse af omfattende karakter tilbage i 2011, hvor højreekstremisten Anders Behring Breivik dræbte otte med en bombesprængning i Oslos Regjeringskvarter, og efterfølgende dræbte 68 unge mennesker på øen Utøya (Simpson et al., 2017: 253). Grundet de to byers ligheder, men forskellige tilgange til sikringstiltag, finder vi det interessant at undersøge anti-terrorplanlægningspraksisserne heri, for at finde frem muligheder for at tilgå planlægning indenfor dette felt i fremtiden.

Grundlæggende skildrer landenes respektive trusselsvurderinger, at der skal foretages en indsats mod terrorhændelser, hvor biler anvendes til at påkøre menneskemængder (PET, 2018) (PST, 2018). Vi ser således designløsninger, der henvender sig primært mod sikringer, der besværliggøre fremkomsten af biler i byen, hvilket betegnes som hastighedsdæmpende foranstaltninger (Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 22).

Vores relation til genstandsfeltet

En del af motivationen for dette projekt udspringer af et tidligere projektarbejde *Anti-terrorplanlægning i København* (2016). Projektet omhandlede planlægningsprocessen ved terrorsikringen af Christiansborg. En af hovedkonklusionerne blev, at fysiske terrorsikringer er et relativt nyt element i byplanlægningen, samt at der manglede diskussioner om, hvorfor og hvordan byrum terrorsikres. Dette medførte en løsningsorienteret planlægning, hvilket virkede problematisk, da det ud fra en planlæggers position, kunne virke forhastet. Årsagerne til dette skal blandt andet findes i magtforholdene mellem aktørerne i dette planlægningsfelt, hvor magtfulde instanser, som PET og Folketinget, formede diskursen omkring anti-terrorplanlægning. Modsat tidligere projekt, der primært fokuserede på PETs dominerende rolle i planlægningen, vil vi i stedet kigge nærmere på de processer, der ligger til grund for, hvordan sikringstiltag designs og videre implementeres i byen. Det er således hensigten, at undersøge konkrete planlægningpraksisser i forbindelse med terrorsikringer, med henblik på at belyse fordele og ulemper ved den nuværende planlægning. Herigennem sætte fokus på planlæggernes kompetencer, redskaber og udviklingspotentialer samt hvordan vi kan, omend ikke danne en *best practise*, så komme med nogle bud på nogle relevante refleksioner vedrørende anti-terrorplanlægningens processer.

Den faglige diskussion om sikringer

I bogen *the City Between Security and Freedom* (2017) af arkitekterne Dean Simpson, Vibeke Jensen og Anders Rubings, stilles der spørgsmålstejn ved, hvordan der planlægges, og hvordan forskellige aktører forholder sig til de rumlige arkitektoniske konsekvenser af disse i forholdet mellem sikkerhed og frihed i borgernes hverdagsliv. Bogen giver ikke et entydigt svar på, hvordan sikringstiltag skal implementeres, men rejser spørgsmålet om, hvorvidt der i højere grad bør reflekteres over, hvordan der planlægges (Simpson et. al. 2017). I forlængelse af bogens teoretiske perspektiv, deltog vi d. 6. december 2017 i debatoplægget *Securing Public Spaces from Terrorism - balancing freedom and security*, organiseret af Youth Atlantic Treaty Association (YATA), hvor Deane Simpson debatterede

med arkitekten Hans Scheving. Til oplægget gav Scheving udtryk for, at Danmark er bagud, hvad terrørsikring angår, sammenlignet andre nationer. I lande som Tyskland og Norge har man eksempelvis udviklet en form for 'sikringshåndbog', der sætter retningslinjerne for, hvordan planlæggere og arkitekter bør tage stilling til terrørsikring (YATA, Bilag 1.1: 3). Vi finder det derfor interessant, at undersøge hvordan andre lande forholder sig til anti-terrorplanlægning, for at samle inspiration til, hvordan denne praksis kan foregå i Danmark.

I det tidligere projekt fandt vi frem til, at feltet i høj grad var præget af kompleksitet på tværs af aktørernes forskellige faglige tilgange til håndtering af sikringstiltag. På samme måde ser vi kompleksiteten komme til udtryk i denne opgave. For at skabe et overblik over denne kompleksitet har vi valgt at benytte metodegrebet *Solving Complex Problems*.

Solving Complex Problems

At feltet er komplekst, fremkalder helt naturligt spørgsmålet, hvordan kan vi på den bedst mulige måde tilgå genstandsfeltet? Til at besvare spørgsmålet, vil vi anvende metodiske greb fra bogen *Solving Complex Problems - a Handbook* (2013) skrevet af arkitekterne og byplanlæggerne Christoph Hemberger, Walter Schönwandt, Katrin Voermanek, Jürgen Utz og Jens Grunau. En af kerneopgaverne for planlæggere er at kunne løse komplekse problemstillinger. En grundsten i arbejdet med *Solving Complex Problems* er derfor, at udgangspunktet for undersøgelsen skal være problemorienteret fremfor løsningsorienteret. Dermed forstået, at en vidensrig problemforståelse skaber fundamentet for intelligente og velovervejede løsninger (Hemberger et al., 2013: 7). Teksten opstiller fire væsentlige faktorer for, hvorvidt en problemstilling er kompleks.

Det drejer sig om:

1. *Der er mange faktorer, som influerer problemstillingen.*
2. *Der er mangel på transparens til stede i faktorerne.*
3. *Der er mange faktorer, der har indflydelse på hinanden.*
4. *Der er stor variation i holdningen til, hvilken løsning der er den rette.*

(Hemberger, et. al., 2013: 22)

Solving Complex Problems er således et redskab vi besluttede os for at anvende i projektets indledende fase, for at danne et overblik over, hvilke udfordringer, der indgår i feltet. Vi blev her bevidste om, hvordan vi gennem indeværende bidrag var nødsaget til at begrænse vores

fokus, og søge mod, hvilke problemer, der opstår i håndtering af sikringstiltag i det offentlige rum. For at håndtere denne kompleksitet benyttede vi i projektets idefase metoden *Shifting problem* til at opnå et bedre udgangspunkt. Måden, hvorpå vi har anvendt *Shifting problem*, vil blive præsenteret herunder. Til at definere problemstillingen arbejdede vi med følgende spørgsmål: *Where does it come from?, Where does it lead to? og isn't the problem actually...?* (Hemberger et al., 2013: 29).

Vi vil i det følgende gennemgå nogle af de indledende tanker, vi gjorde i relation til disse spørgsmål, og til sidst kort belyse, hvordan spørgsmålene har bidraget til mere end blot den indledende fase, men hele projektet.

Where does it come from?

Dette perspektiv bidrager til, at belyse hvorfor de respektive planlæggere håndterer implementeringen af sikringstiltag, som de gør. Vi vil gennem det følgende præsentere nogle eksempler på, hvad vi har forholdt os til i vores tilgang til feltet.

For at forstå hvorfor sikringselementer er blevet mere fremtrædende i byens rum, må det i første omgang belyses, hvordan trusselssituationen ser ud i dag. Flere af de senere anvendte teoretikere peger på, at udviklingen i mængden af terrorsikringer har været støt stigende siden 11. september 2001 (9/11) (Coaffee, 2009) (Sorkin, 2008) (Marcuse, 2007). Yderligere har terroranslag, hvor biler anvendes til at påkøre vestlige byers befolkning de senere år, været den primære tilgang for terrorister, dette er eksempelvis sket i Berlin og Nice. Det er i forlængelse af denne trend, at mange byer, herunder København og Oslo, er blevet tilplastret med hastighedsdæmpende foranstaltninger, som betongrise til at forhindre bevidst påkørsel af bløde trafikanter.

I det følgende vil der primært tages udgangspunkt i, hvordan terror omgås i en dansk kontekst, og dernæst vil der sammenlignes med Norges tilstand. I Danmark arbejder PET ud fra to lovgivende terrorpakker fra henholdsvis 2002 og 2006, hvor lovgivning bliver bragt i overensstemmelse med terror definitionen udstedt af EU i 2002 (Justitsministeriet, u.d.). PET præciserer yderligere i publikationen *Sprogbrug og Terrorbekæmpelse* (2008), at de anser terrorisme som et uacceptabelt voldeligt middel til at opnå et politisk mål, og at de retter sig efter definitionen i Straffelovens § 114 (PET, 2008):

“... terrorisme ... med forsæt til at skræmme en befolkning i alvorlig grad eller uretmæssigt at tvinge danske eller udenlandske offentlige myndigheder eller en international organisation til at foretage eller undlade at foretage en handling eller at destabilisere eller ødelægge et lands eller en international organisations grundlæggende politiske, forfatningsmæssige, økonomiske eller samfundsmæssige strukturer begår en eller flere af følgende handlinger, når handlingen i kraft af sin karakter eller den sammenhæng, hvori den begås, kan tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade

1) Manddrab efter § 237.

2) Grov vold efter § 245 eller § 246.

3) Frihedsberøvelse efter § 261.

4) Forstyrrelse af trafiksikkerheden efter § 184, stk. 1, retsstridige forstyrrelser i driften af almindelige samfærdselsmidler m.v. efter § 193, stk. 1, eller groft hærværk efter § 291, stk. 2, hvis disse overtrædelser begås på en måde, der kan bringe menneskeliv i fare eller forårsage betydelige økonomiske tab.

5) Kapring af transportmidler efter § 183 a.

6) Overtrædelser af lovgivningen om våben og eksplosivstoffer under særligt skærpende omstændigheder efter § 192 a.

7) Brandstiftelse efter § 180, sprængning, spredning af skadevoldende luftarter, oversvømmelse, skibbrud, jernbane- eller anden transportulykke efter § 183, stk. 1 og 2, sundhedsfarlig forurening af vandforsyningen efter § 186, stk. 1, sundhedsfarlig forurening af ting bestemt til almindelig udbredelse m.v. efter § 187, stk. 1.

8) Besiddelse eller anvendelse m.v. af radioaktive stoffer efter § 192 b.”

(Danske Love, n.d.)

Disse lovmæssige tiltag skal ses udformet i en international kontekst, hvor lovpakker kommer efter terrorangreb i den vestlige verden. Det er således på baggrund af afsluttede angreb, de lovmæssige ændringer finder sted. Det nuværende grundlag for at foretage terrorsikringer i København skyldes den seneste trusselsvurderingen udgivet 12. januar af Center for Terroranalyse (CTA). CTA er en afdeling i PET, som beskæftiger sig med efterretninger og vurderinger i sager omhandlende terror. Det er deres vurderinger, der ligger til grund for de anbefalinger vedrørende sikring, som vil blive præsenteret senere i dette afsnit. Deres vurdering fra 12. januar understreger, at Danmark pr. definition er i: *“Alvorlig fare, hvor der*

er en erkendt trussel. Der er kapacitet hensigt og planlægning” og yderligere: “CTA vurderer, at der i Danmark eksisterer kapacitet til at gennemføre terrorangreb med lettilgængelige våben såsom stikvåben, skydevåben, ved ildspåsættelse samt med mindre hjemmelavede bomber eller andre forhåndenværende midler” (PET, 2018). Martin Dinesen, repræsentant fra PET, fortalte tilmed under konferencen Byen Gulv, at den nuværende trussel afspejler angreb, der har en kort planlægningshorisont, og at angrebene henvender sig mod områder med tæt befolkning, hvorfor hastighedsdæmpende eller afskærmende foranstaltninger er i højsædet. Dinesen understøttede den sikringsmæssige udvikling, man ser i København på nuværende tidspunkt, med at det er vanskeligt for PET at spore denne type angreb, men det derimod er lettere at sikre sig mod, gennem fysiske designløsninger (Byen Gulv: Bilag 1.2: 10). Vi ser altså en type angreb, som bidrager til at skabe den diskursive ramme, der medfører en række konkrete initiativer, der manifesterer sig rundt omkring i byen.

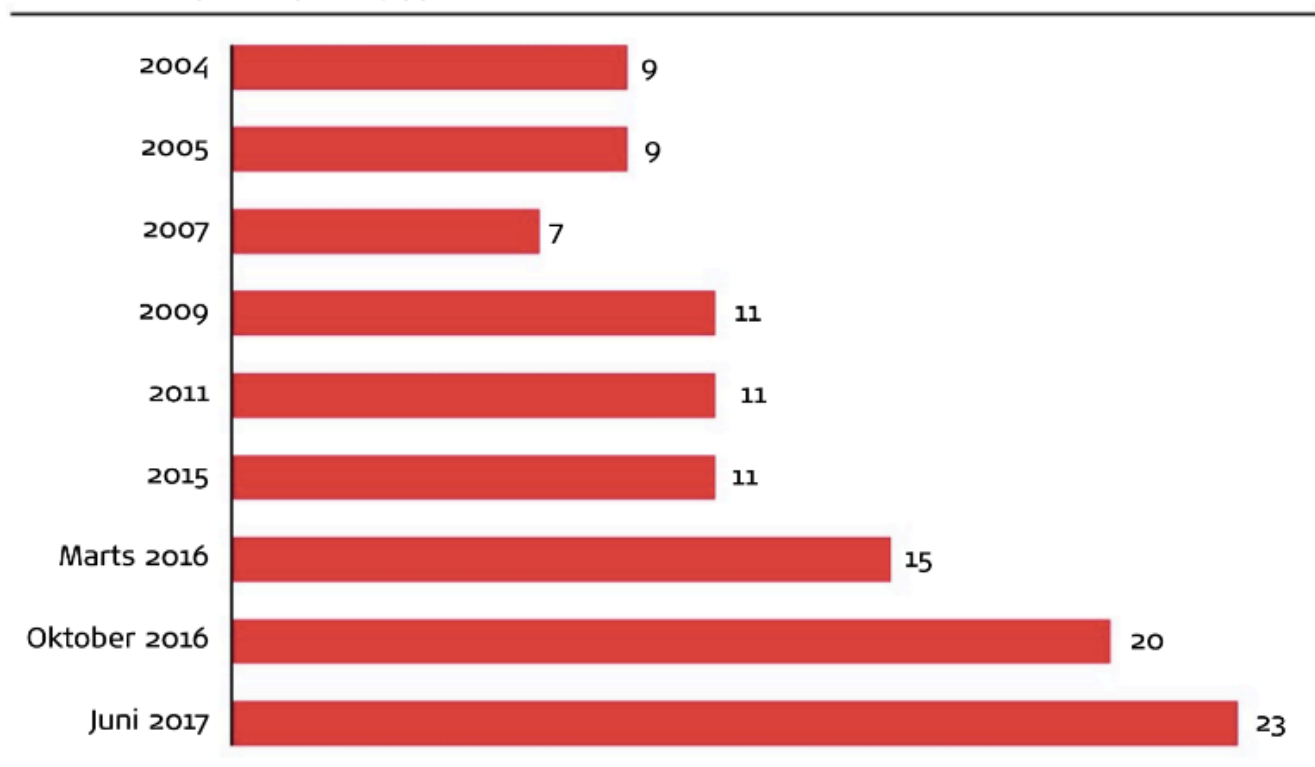
Denne trusselsvurdering har været status quo siden 2012, og baserer sig på truslen fra radikaliserede personer tilhørende islamistiske miljøer (PET, 2012). Det er fuldstændig de samme bevæggrunde, der er herskende i den trusselsvurdering, som er gældende i Norge og baggrunden for dette er en orientering mod, hvad der sker rundt om i Europa (PST, 2018). Trods disse vurderinger, har der ikke været nogen større terrorangreb med disse motiver, i hverken Danmark eller Norge. Angrebene har i stedet fundet sted i flere europæiske lande. Alligevel ser CTA risikoen for terrorangreb som en tikkende bombe, der ikke kan stå uberørt hen. I Danmark har man tidligere haft terrorangreb. I 2015 fandt en hændelse, der trods flere uenigheder om hvorvidt det kunne defineres som terror, sted. Det resulterede med to døde, Finn Nørgaard ved Krudttønden og Dan Uzan ved Københavns Synagoge (Hjort, 2015). Efterfølgende har angrebet betydet afspærringer af Krystalgade og bevæbnede betjente og militærfolk i området. I København har man også foretaget en renovering af Christiansborg Slotsplads, hvilket skete på baggrund af det tidligere omtalte terrorangrebet i Oslo. Dette giver et samlet billede af, at der konstant er en trussel rettet mod byen og borgerne. I Oslo har angrebet fra Breivik også ført til store sikringsforanstaltninger i Rejgeringkvartalet. Der er altså en kompleksitet i selve baggrunden for, hvorfor der terrorsikres, da denne i høj grad skal ses i relation til et dynamisk trusselsbillede samt efterretningstjenesternes viden. Vi erkender både PST og PETs anbefalinger, og anser disse for at være de styrende rammer for anti-terrorplanlægningen.

Where does it lead to?

I Danmark og Norge er de teoretiske diskussioner så småt begyndt at cirkulere blandt fagfolk og emnet tages op til konferencer og debatoplæg. Selv har vi deltaget i de førnævnte debatoplæg: *Securing Public Spaces from Terrorism - balancing freedom and security*, og konferencen *Byen Gulv* som arrangeres af Belægningsgruppen - Dansk Beton, Dansk byplanlaboratorium og Københavns Universitet. Byens Gulv er en årlig tilbagevendende konference, hvor alle med interesse for byens liv, funktion og materialer: Staten, kommuner, forsyningsselskaber, byplanlæggere, landskabsarkitekter, ingeniører, anlægsgartnere og leverandører kan deltage. I 2018 udgaven valgte arrangørerne at inddrage emnet terrorsikring, hvorfor den for os har været interessant (Københavns Universitet, u.d.). Derudover har bygherrerne interesseorganisation, Bygherreforeningen, også afholdt konferencer med sikring som tema (Bygherreforeningen, 2017). Her bliver de nuværende sikringsforanstaltninger diskuteret i forhold til processerne bag planlægningen, den arkitektoniske kvalitet af sikringerne og grundlæggende, hvorvidt sikringerne skaber frygt eller tryghed blandt borgerne i byrummet (Bygherreforeningen, 2017).

Hvorvidt borgerne bekymrer sig, kan være svært at give et ensidigt svar på, men kigger vi på nogle af de resultater, som TrygFonden er nået frem til i publikationen *Tilliden til samfundets Bærebjælker* (2017), kan det i hvert fald konstateres stigning i antallet af adspurgte, som føler sig utrygge for at blive offer for et terrorangreb.

Pct. andel noget/meget utrygge

Spørgsmålsformulering. Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer.... For at blive offer for et terrorangreb.

Svarmuligheder: For tiden slet ikke utryg, for tiden kun lidt utryg, for tiden noget utryg, for tiden meget utryg, for tiden ikke relevant for mig, ved ikke.

Tabel 1: Tabel over andelen af utrygge. Kilde: Andersen, Hede & Andersen, 2017:63

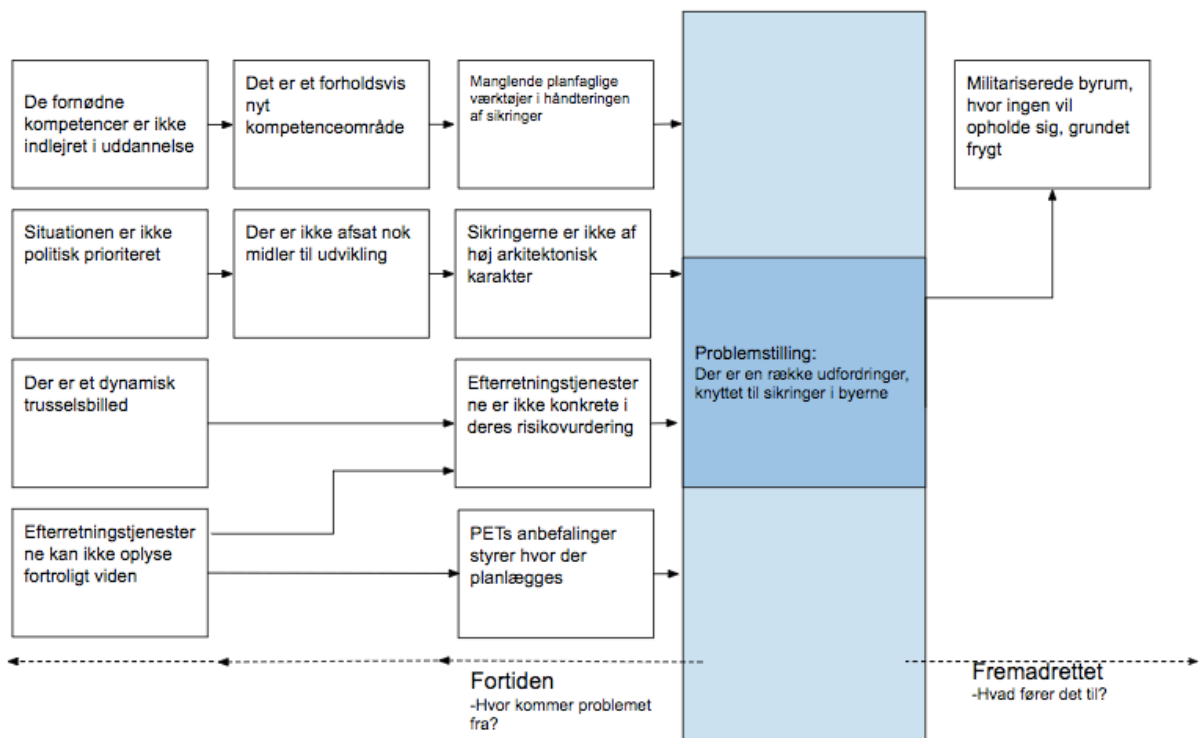
Som det kan aflæses på grafen, har der været en stigning på 12% fra 2015 til 2017, hvilket betyder, at flere føler sig utrygge. Derudover forventer 55 procent af de adspurgte, at Danmark inden for de næste par år, vil blive udsat for et terrorangreb. I forhold til sikring og terror ser et flertal på 43 procent ikke, et problem med overvågning i samfundet. Dog er der opbakning på 46 procent til påstanden om: *“at man kan risikere at gå terroristernes ærinde ved at reagere for meget”* (Andersen, Hede & Andersen, 2017: 64). En anden konsekvens, som flere er bekymret for, er en opståen mistillid til befolkningsgrupper, især blandt danskere med forskellige religiøse overbevisninger. Afslutningsvis er det værd at fremhæve, at 45 % er enige i, at *”terrorfrygt kan udnyttes af politikere, jeg ikke bryder mig om”* (Andersen, Hede & Andersen, 2017: 66-70). Det viser at, planlægningen også er nødt til at anerkende, at borgerne også har input til hvordan terroren og dens konsekvenser har indvirkning på samfundet.

Det er ikke blot i den almene befolkning, man bekymrer sig for, hvorvidt terrorfrygten kan blive anvendt til at gennemføre politiske mærkesager. Også internt blandt politikerne er der beskyldninger om dette. Det kommer eksempelvis til udtryk i en konkret sag fra Københavns Rådhus, hvor et flertal i Borgerrepræsentationen (BR) stemte for, at Teknik- og Miljøforvaltningen (TMF) kunne indlede undersøgelser om, hvorvidt en lukning af biltrafik i Middelalderbyen, kunne være en mulighed for at forhindre terrorangreb. Venstres spidskandidat i kommunen Cecilia Lonning-Skovgaard, var af den opfattelse at den daværende Teknik- og Miljøborgmester Morten Kabell (Ø) misbrugte PETs anbefalinger:

“Det er en politisk agenda fra Morten Kabell at kæde terror og lukning af indre by sammen. Grundlæggende har de to ting ikke noget med hinanden at gøre. Det er en rød dagsorden at lukke Middelalderbyen for biler. Det har man haft svært ved at finde politisk opbakning til.”

(Freiesleben and Burhøi, 2017)

Hvis BR på baggrund af TMFs undersøgelser konkluderer, at lukningen af Middelalderbyen gennemføres, anslås det af TMF og Økonomiforvaltningen at koste mellem 80 og 120 millioner kroner (Freiesleben and Burhøi, 2017). Her indtræder imidlertid en anden politisk konflikt, der omhandler, hvem der skal betale for disse terrorsikringer. Vi har valgt at inddrage dette for blot at vise et eksempel på kompleksiteten, der opstår i mødet mellem forskellige interesser. Det er relevant i forhold til at belyse en konflikt mellem aktørerne, og det skal sættes i relation til Oslos vedtagelse om bilfri by, som senere vil blive uddybet i afsnittet *Oslos casebeskrivelse*.

Figur 1: Figuren viser, hvordan vi har tilgået vores problemstilling, ved at udfordre den gennem at undersøge baggrunde og konsekvenser (egen tilvirkning).

Med afsæt i denne problemforståelse ønsker vi, at undersøge hvordan aktørerne processuelt og fagligt forholder sig til terrorplanlægning i København og Oslo, og hvordan disse håndterer de forskellige problemstillinger, der knytter sig til terror. Der vil blive undersøgt, hvordan man skaber helhedsorienterede løsninger, og hvordan aktørerne agerer, når modstridende opfattelser mødes i planlægningen.

Isn't the problem actually...?

Indtil nu har vi skitseret en række indflydelsesrige præmisser for en problemstilling, som planlæggere i dette felt skal forholde sig til. Vi er bevidste omkring, at det blot er nogle eksempler på nogle interessante elementer af den samlede praksis, men hvorom alt er, er det med til at understrege feltets kompleksitet.

Som fortalt tidligere var hensigten, at anvende Solving Complex Problems i den indledende fase, men det har fungeret som en løbende sytring for projektets tilgang til at opnå en forståelse for genstandsfeltet, hvilket afspejles i projektets struktur, fremlagt senere i dette kapitel. Denne indledning har derfor haft til formål at sætte døren på klem til det komplekse felt, der lure på den anden side. Det er netop denne kompleksitet vi gennem indeværende projekt, vil søge at få et greb om, for til sidst at kunne drage nogle relevante erfaringer. Ved

at benytte denne metode har vi mulighed for, at få indsigt i en række aspekter, som vi ellers ville overse. Grundlæggende har dette ledt til udformning af projektets problemformulering, som vi nu vil komme ind på.

Problemformulering

Ud fra det ovenstående ser vi altså, at København og Oslo står overfor en række udfordringer, når det kommer til, hvilke sikringstiltag og i hvor høj grad der skal sikres. Dette leder frem til vores problemformulering, som fremgår herunder.

Hvilke udfordringer opstår ved håndtering af anti-terrorplanlægning i henholdsvis Oslo og København, og hvordan kan vi gennem identificering af disse drage relevante erfaringer med henblik på fremtidig manøvrering inden for dette felt?

Vi ønsker at arbejde med en forholdsvis åben problemformulering. Dette skyldes, at vi gennem en solving complex problems tilgang har dannet en grundlæggende erkendelse af problemfeltets kompleksitet. Derfor mener vi, at en åben tilgang er bedre egnet til at danne en forståelse for det egentlig problem. Vi er dog klar over, at vi ikke kan belyse alle udfordringer, hvorfor vi begrænser os til de, der relaterer sig til planlægningen af det offentlige rum. Dette kan eksempelvis være udfordringer, som opstår mellem aktører og modstridende diskurser.

Udgangspunktet for vores undersøgelse er, at finde ud af hvordan vi kan drage erfaringer gennem et kritisk blik på Københavns og Oslos terrorsikringspraksis. Vi mener derfor, at det er vigtigt, at de to genstandsfelter er sammenlignelige, da det på den måde kan afspejle to forholdsvis ens diskursive opfattelser af byens anvendelse, som et rum for åbenhed og demokrati. Belægget for, at de to lande minder om hinanden, skyldes dels disses fælles tilknytning, den geografiske betegnelse Skandinavien, hvor der i begge lande er tale om to kulturer, som i visse henseender kan relateres til hinanden. Omend der er potentiale for forskellige politiske agendaer, er begge lande bygget op om demokratiske værdier, hvilket er en afgørende faktor for vores undersøgelse. Ydermere er begge lande i et internationalt regi, at betegne som værende velhavende, hvorfor de begge har mulighed for at foretage sikringer i nogenlunde samme omfang.

Havde de to lande derimod været mere modstridende, ville det betyde at styringsgrundlaget for udvikling af byen havde været afvigende, hvilket ville vanskeliggøre en hensigtsmæssig

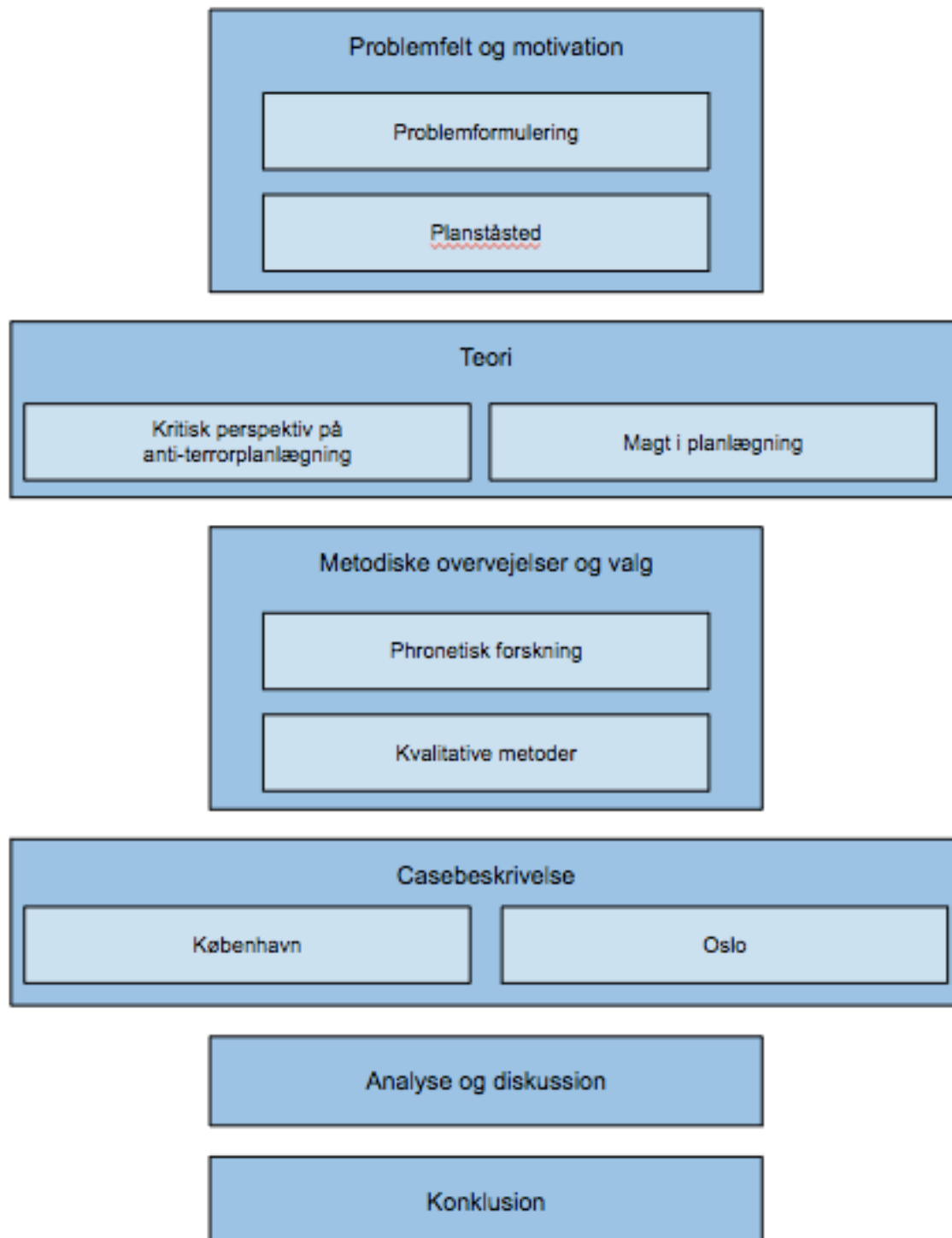
analyse med henblik på intentionen for indeværende projekt. Derudover er der et praktisk valg i, at adgang til det empiriske felt i de to lande er lettere tilgængelig.

Selvom Oslo og København udadtil minder meget om hinanden, ser vi dog parametre hvor de adskiller sig. Først og fremmest ser vi, at de i langt højere grad planlægger terrorsikringsløsninger i Oslo end i København. Hertil knyttes pointen om, at Oslo har været udsat for et terrorangreb i større omfang end København, hvorfor det er bredere anerkendt at benytte ressourcer på sikringstiltag.

Grundlæggende søger vi, at komme rundt om nogle af de vigtigste aspekter ved terrorsikringstiltag, og dermed finde frem til hvordan vi som fremtidige planlæggere skal forholde os til terrorsikring. Vi mener derfor, at opgaven kan bidrage til at sætte fokus på nogle interessante refleksioner, som kan bidrage til bedre navigation i et kompleks felt.

Projektdesign

Nedenfor ses en illustration af projektets opbygning. Formålet er, at give læseren et overblik over opgavens struktur. Herefter vil der følge en læsevejledning, hvor indholdet af kapitlerne kort vil gennemgås.

Figur 2: Denne figur illustrerer opbygningen af projektet

Læsevejledning

Teori

Det teoretiske kapitel går to veje. Som det fremgår af projektdesignet, vil vi i første omgang gennemgå afsnittet: *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning*. Her vil faglige diskussioner og problematikker fra relevante geografer, planlæggere og arkitekter trækkes frem, som har forskellige syn på planlægning i et sikringsregi. Derudover vil vi præsentere et teoretisk magtperspektiv *Magt i planlægning* primært gennem Foucaults magt- og governmentalityperspektiv. Her får vi en indsigt i Foucaults perspektiv på magtforhold og strukturer, som sættes i relation til genstandsfeltet. Gennem et *kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning* vil vi forsøge at besvare spørgsmålet: *Hvilke rationaler har været dominerende for udviklingen af sikringstiltag?*, hvilket løbende perspektiveres til København og Oslo. Gennem *Magt i planlægning* vil vi besvare spørgsmålet: *Hvilke opfattelser er gældende i Foucaults magtperspektiv, og hvordan kan vi med indsigt i dette forstå og tilgå magtforhold i København og Oslo?*

Metode

Indledningsvist vil der foreligge en beskrivelse af phronetisk forskning, som er beskrevet af Bent Flyvbjerg. Afsnittet vil lede frem til fire værdirationelle spørgsmål, som vi arbejder med gennem opgaven (i) *Hvor er vi på vej hen?* (ii) *Hvem vinder, hvem taber, ved det?* (iii) *Er det ønskeligt?* (iiii) *Hvad bør gøres?* Herefter vil mere konkrete metoder, som dokumentanalyse og interviews blive skitseret, samt på hvilket baggrund deres fremkomst er opstået. I dette kapitel ønsker vi at besvare følgende arbejdsspørgsmål: *Hvordan kan vi metodologisk på baggrund af vores udvalgte cases undersøge, hvordan Oslo og København planlægger for terrorsikringer?*

Casebeskrivelse

I dette kapitel vil vi inddrage læseren i en beskrivelse af terrorsikringsfeltet i henholdsvis København og Oslo. Gennemgangen af de to cases tager primært afsæt i en gennemlæsning af diverse relevante dokumenter, samt empiri genereret gennem interviews. Formålet med introduktionen til de respektive cases er, at skabe et overblik over de processer, der ligger til grund for den måde der planlægges på. Derudover er formålet, at undersøge i hvilken retning planlægningen bevæger sig. Til at besvare dette, vil vi inddrage Flyvbjergs første

værdirationelle spørgsmål: *Hvor er vi på vej hen?* Eftersom spørgsmålet er relativt åbent, vil vi udfolde det yderligere, ved at besvare følgende spørgsmål: *Hvilke strategier og processer ligger til grund for terrørsikringen i henholdsvis Oslo og København?*

Analyse

Med afsæt i projektets indeværende empiri vil analysen søge at afdække de mangfoldige facetter, som indgår i et terrørsikringsregi. I kraft af feltets kompleksitet er det videre nødvendigt, at foretage en nærmere analyse af hvilke processuelle midler, der benyttes, såvel som hvilke relationer og styringsmekanismer, der indgår blandt de involverede aktørers tilknytning til feltet. Strukturen for analysen tager således udgangspunkt i Flyvbjergs andet og tredje værdirationelle spørgsmål: *Hvem vinder, hvem taber, ved det? og er det ønskeligt?*

Vi vil gennem analysen forholde os til følgende overordnede spørgsmål *Hvordan kan vi gennem undersøgelse af respektive plandokumenter og relevante aktører få en forståelse for de udfordringer, der opstår omkring implementeringen af sikringstiltag?*

Spørgsmålet knytter sig primært til det tredje værdirationelle spørgsmål og vil blive specificeret undervejs i analysen. Resultaterne vil igennem *er det ønskeligt?*, indgå i en mere fremtidsperspektiverne analyse.

Diskussion

Omdrejningspunktet for diskussionen, vil tage afsæt i Flyvbjergs fjerde værdirationelle spørgsmål *hvad bør gøres?* Her vil vi forsøge at komme frem til en række punkter, vi som kommende planlæggere mener der skal tage højde for, når man bevæger sig i et landskab bestående af så meget kompleksitet. Eftersom det værdirationelle spørgsmål er relativt åbent, vil vi forholde os til følgende arbejdsspørgsmål *Hvilke erfaringer kan drages med henblik på fremtidig manøvrering inden for dette felt?*

Begrænsning af genstandsfeltet

I forbindelse med vores projekt, har vi set os nødsaget til at begrænse os i forhold til en række valg. Vores indledende fase har omhandlet flere diskussioner i relation til, hvad terror egentlig er. Derfor har vi begrænset os til den meget brede definition af terror, som er defineret ved lov i Danmark, som beskrevet i dette indledende kapitel. Yderligere begrænser vi os til primært, at beskæftige os med hastighedsdæmpende foranstaltninger og afskærmning mod køretøjer, da det er disse vi ser komme til udtryk i byrummene

Vi erkender, grundet kompleksiteten, at aktører der er involverede i sikringstiltag rækker ud over vores producerede empiri, og at vi på baggrund af en grundig gennemlæsning af forskelligt materiale, samt grundet opgavens omfang har udvalgt de vigtigste og mest fremtrædende aktører.

Vores teoretiske planståsted

Grundlæggende udspringer dette projekt fra et kritisk magtperspektiv, rettet mod den anti-terrorplanlægning vi ser i henholdsvis Oslo og København, men også med afsæt i en bredere international ramme. Dette kritiske blik er opstået gennem en indsigt i, hvordan forskellige aktører, på hver deres måde, er med til, at sætte dagsordenen i forhold til hvordan der skal sikres mod terror. I erkendelse af at forskellige magtforhold vil være til stede i planlægningen, ser vi os inspireret af kommunikativ planlægning. Vi ser i høj grad denne type planlægning som et modsvar til magtstrukturer. Dog erkender vi, at der i et vist omfang altid vil være styring til stede, og mener også, at denne kan have sin berettigelse, hvilket vil blive trukket frem i analysen.

Annika Agger har i mange år beskæftiget sig med kommunikativ planlægning, og beskriver i sin tekst *Kommunikativ planlægningssteori - nye idealer for borgernes rolle i planlægningen* (2007), hvordan denne type planlægning har vundet frem de senere år, som en tilgang, der i højere grad tilstræbes frem for et mere hierarkisk styrende planlægningsideal (Agger, 2007: 33). Derudover er dette hierarkiske ideal kendetegnet ved, at der er en klar adskillelse mellem de offentlige og private aktører (Agger, 2007: 34). Denne pointe vil også være gennemgående for næste kapitel. Her beskrives, hvordan sikringstiltag har været påvirket af en hierarkisk styringsform, som derved har udeladt modstridende holdninger til alternative tilgange til implementering af sikringer (Coaffee, 2009). Det er netop dette planlægningsideal, kommunikativ planlægning forsøger at gøre op med. Som et led i kommunikativ planlægning er også en erkendelse af borgernes tilstedeværelse og disses iboende viden.

Selvom vi ser muligheder for en mere kommunikativ planlægningstanke inden for vores undersøgelsesfelt, skal det alligevel understreges, at der på nuværende tidspunkt allerede findes tiltag, som peger i en mere kommunikativ retning. Afholdning af workshops, både i København og Oslo, hvor man forsøger at inddrage aktører på tværs af feltet, må anses som værende en mere kommunikativ tilgang til planlægningen. Her kan sikkerhedsmyndigheder, kommunen, arkitekter og i visse tilfælde berørte borgere blive inddraget, for at diskutere forskellige perspektiver i planlægningen (Bilag 1: Debatoplæg og Konferencer).

Vi ser dog en række begrænsninger forbundet til kommunikativ planlægning. Eftersom markant flere aktører skal inddrages, kan processen trækkes i langdrag grundet mulighed for modstridende holdninger, der alle skal diskuteres. Dette sammenlagt med, at man i terrørsikringsfeltet skal have mulighed for at handle hurtigt, viser den kommunikative planlægningsforståelses begrænsninger. Et andet bemærkelsesværdigt kritikpunkt er borgerinddragelsen i kommunikativ planlægning. Fra flere steder er dette blevet set som begrænset og imod den reelle tanke. Det er vores indtryk at dette skyldes, at borgernes lokale viden sjældent kommer rigtig til udtryk i de inddragende processer, men at deres inddragelse i stedet fungerer som sløring for at opnå legitimitet i befolkningen af bestemte aktører.

Afslutningsvis skal det nævnes, at mange teoretikere, som har beskæftiget sig med denne type planlægning, i højere grad ser det som et målestok, man skal forsøge at efterstræbe, hvilket skyldes den noget utopiske holdning til at alle skal inddrages. Alligevel ser vi os inspireret af denne tilgang, da vi mener, kommunikativ planlægning kan bidrage til en mere åben og demokratisk tilgang i forhold til sikringsløsninger. Når vi skriver inspireret, skyldes det, at vi ikke udelukkende ser kommunikativ planlægning som løsning på sikringsproblematikken, men derimod som en kombination af kommunikativ planlægning og mere styrende tilgange til planlægning. Analysen vil ikke direkte bygge på kommunikativ planlægning, men vil indgå som et element løbende gennem opgaven.

Teori

Dette kapitel ser vi gå to veje. Det første afsnit vil omhandle et kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning, mens det andet afsnit vil fokusere på magt i planlægning. For at bevare en rød tråd gennem kapitlet, vil vi forholde os til følgende arbejdsspørgsmål. *Hvilke rationaler har været dominerende for udviklingen af sikringstiltag?* Spørgsmålet vil være henvendt til det kritiske perspektiv, men magt i planlægning vil besvare *Hvilke opfattelser er gældende i Foucaults magtperspektiv, og hvordan kan vi med indsigt i dette forstå og tilgå magtforhold i København og Oslo?*

Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning

Vi vil gennem følgende afsnit inddrage læseren i den udvikling, der har fundet sted inden for anti-terrorplanlægningsfeltet. Præsentationen har således til hensigt, at forstå hvilke overordnede diskursive rammer, der gennem tiden har været med til at styre udtrykket i byen. Vores afsæt for denne præsentation tager udgangspunkt i opfattelser med rødder i det akademiske miljø, inden for planlægningsfaglige traditioner. Vi mener, at de inddragede forfattere, qua deres uddannelsesmæssige baggrund og forskningsmæssige fokus på anti-terrorplanlægning, bidrager til at skabe relevans for netop den problemforståelse vi søger. Valget af denne empiri beror blandt andet på, at de repræsenterede forfattere indtager forskellige fokus i deres udlægning af, hvordan det stigende trusselsbillede har påvirket byen. En pointe, der fremgår af det indledningsvis introducerede værk *The City between Freedom and Security* (Simpson et al., 2017).

Årsagen til at vi tillægger den historiske rammesætning så stor værdi, skyldes vores inspiration fra Solving Complex Problems og phronetisk forskning, der påpeger at det historiske afsæt er med til at danne rammerne for den nutidige kontekst, planlægningsfeltet befinder sig i. Fælles for perspektiverne, der drager erfaringer fra efter årtusindskiftet, er at byrummet i kølvandet på særligt terrorhændelsen 9/11, har været udsat for et stødt stigende fokus på diverse sikringstiltag. Britiske Jon Coaffee, Professor of Urban Geography, beskriver i sit værk *Terrorism, Risk and the Global City Towards Urban Resilience* fra 2009, at sikringer af byer ikke er noget nyt fænomen. Disse ændrer blot karakter i takt med et dynamisk trusselsbillede. Med andre ord er det således trusselsbilledet, der indgår som en determinerende faktor for, hvordan sikringstiltag tænkes ind i urbane miljøer. Som eksempel på dette drager Coaffee en parallel til, hvordan man tilbage i tiden, beskyttede byen mod

udefrakommende trusler, for eksempel i form af en bymur. I dag har truslen forankret sig i lokale miljøer indenfor bymurens grænser, hvorfor der har været behov for nytænkende metoder til sikringer (Coaffee, 2009: 14-16). Samme pointe kommer til udtryk ved Martin Dinesen fra PET under konferencen Byens Gulv. Her fortæller Dinesen, hvordan trusselsvurderingerne løbende bliver revurderet i takt med at truslen skifter karakter. Grundlæggende ser Dinesen også en diskursiv ændring i opfattelsen af risikobegrebets anvendelse i praksis. Han mener, at man i vurderingen af risiko ikke længere udelukkende tager stilling til rationelle tiltag, forstået som det konkrete omfang af den potentielle fysiske skade, men i stedet også skal tage højde for den psykologiske påvirkning (Byens Gulv, 2018 - Bilag 1.2).

I takt med et foranderligt trusselsbillede udvikler offentlige myndigheder og en række private aktører et hav af forskellige metoder til, at sikre byen, afhængigt af den pågældende risiko. Denne udvikling sætter også sit præg på byens udtryk gennem forskellige anvendelsesformer for eksisterende teknologier, såsom overvågning og pullerter eller gennem implementering af mere sikringspersonale på gaden. Sideløbende med det øget fokus på sikringstiltag opstår en tilsvarende modreaktion, hvor kritikere af udviklingen ser negativt på disse teknologier (Coaffee, 2009).

Denne tilgang til at sikre byerne trækker tråde tilbage til Oscar Newmans Professor of Architecture værk, *Defensible Space* (1972). På daværende tidspunkt introducerede Newman et nyt regime indenfor design af byrum, der gik ud på, at man gennem det rette design af byrummet ville være i stand til at forhindre kriminalitet, - *Designing out crime* (Coaffee, 2009: 4-5). Dette perspektiv handler om, at det fysiske design, skal være med til at give borgerne en tryghedsfølelse. Dette kan eksempelvis komme til udtryk, gennem design af mindre territorier, hvor beboerne værner om området, grundet en følelse af ejerskab. Derudover eksemplificeres også, at design af borgernes udsyn er med til at mindske skjulte (kriminelle) aktiviteter. Tesen har sidenhen haft stor indflydelse på diskursen inden for urbane designprocesser (Simpson et al., 2017: 67-69).

Pointen om Newmans designstrategi kommer også til udtryk i Oslo. Her er pointen, at de statslige aktører til en vis grad er inspireret af denne metode for at opnå kontrol over byrummet. Gennem byrummets design søger de at styre borgernes adfærd på specielle lokationer, hvilket eksempelvis kan opnås via synlige vagter eller overvågning (Skår, 2017). Vi har kunnet erfare, at Oslo Kommune er mere kritiske overfor en sådan tilgang og ser

derfor, at Oslo Kommune til en vis grad tilslutter sig elementer af den videre uddybet modreaktion.

Modreaktion: Den militariserede by

Som påpeget, opstod der i tråd med det stigende antal sikringer i byen også en stor kritik herom. Denne kritik kommer til udtryk i britiske Stephen Grahams, Professor of Cities and Society, værk *Cities Under Siege: The New Military Urbanism* fra 2010.

“this book's argument is the idea that new military ideologies of permanent and boundless war are radically intensifying the militarization of urban life. The process is far from new: it simply adds contemporary twists to continual transformations - political, cultural and economic - which together serve to normalize war itself as well as the preparations for war.”

(Graham 2010: 60)

Værket kortlægger, hvordan udviklingen af vestlige byer, primært med udgangspunkt i USA og England, er påvirket af implementeringen af teknologier, fra fysiske sikringer og overvågning til implementeringen af militære taktikker hos politiet. Der er tale om en udvikling, der menes at have en negativ effekt på byens rum, hvilket er særligt interessant, da vi netop ser en række af disse teknologier implementeret i både København og Oslo.

Graham retter en kritik af måden hvorpå, den nye militære urbanisme har gjort sit indtog og belyser sammenhænge mellem planlægningstendenser i vestlige storbyer og krigsførelse eller besættelser i det globale syd (Graham, 2010: XXVI). Grahams kritiske perspektiv bygger på et empirisk studie med afsæt i perioden efter den kolde krig, mens flere af hans pointer videre knyttes til USAs rolle i Mellemøsten efter hændelsen 9/11 (Graham, 2010).

Et andet kritisk perspektiv, der er falder godt i spænd med Grahams synspunkter, er amerikanske Michael Sorkins, Professor of Architecture, bidrag i værket *Indefensible Space - The architecture of the National Insecurity State* fra 2008. Sorkin italesætter blandt andet heri, at hændelsen 9/11 har retfærdiggjort og intensiveret opførelsen af defensiv arkitektur, såsom pullerter og overvågning. Sorkin mener, at disse er med til at påvirke mennesker i hverdagen (Sorkin, 2008: VIII).

Den nye militære urbanisme

Krydsningen mellem militær og civile anvendelser af avanceret teknologi, mellem overvågning og kontrol af hverdagen i vestlige byer og hvad Graham kalder, udførelsen af

aggressive koloniserings- og ressourcekrige, er kernen i et meget bredere sæt af tendenser, der karakteriserer det nye militære urbanisme. En grundlæggende præmis for den nye militære urbanisme er det paradigmeskift, neoliberalismens indtog i byerne har medført. Byens rum går fra at være offentlige til private, hvilket gør det nemmere at inkorporerer sikkerhedsteknologier i byen (Graham, 2010: XIII). Denne udvikling inkorporerer militarisering af en bred vifte af politiske debatter, bylandskaber og kredsløb af byernes infrastruktur.

For at give en smag på det udvalg af politiske, sociale og kulturelle kredsløb, der er bærende i den nye militære urbanisme, er det værd at introducere de fem nøgle tendenser, der er styrende for denne udvikling, henholdsvis; 1) *Urbanisering af militante midler*, 2) *Foucaults boomerang*, 3) *Økonomiske aspekter af sikring*, 4) *Urban infrastruktur og krigsførelse* og 5) *Militarisering af populærkultur* (Graham, 2010).

Urbanisering af militante midler

Graham påpeger, at sikkerheds- og militærekspertes får en mere fremtrædende rolle i byens udformning, og at der i den forbindelse sker en implementering af militært teknologier og tanker i byen (Graham, 2010: XIV). I den henseende er det interessant at bemærke, at sikringstiltag i Oslo i visse tilfælde agerer på denne måde. Dette kan skyldes at Knut Syvertsen fra Kommunal- og Moderniseringsdepartementet, en af de hovedansvarlige for sikring af Norges departementer, qua hans faglige baggrund inden for sikring af militærbaser og ambassader i udsatte områder, har nogle særegne opfattelser af, hvorledes sikringer skal indgå i udviklingen af Norges Regjeringskvartal (Syvertsen, KMD - bilag 2.5: 58). En pointe, der senere vil blive uddybet i analysen, med henblik på hvordan dominerende diskurser omkring håndtering af terror manifesterer sig i selve planlægningen.

I forlængelse af tidligere pointe, omkring at der er sket en ændring i trusselsbilledet, påpeger Graham, at nye rum for krigsførelse er opstået. Det kan nu finde sted i supermarkeder, offentlig transportmidler eller lignende, frem for åbne marker, jungler eller ørkener. Der er områder som disse CTA vurderinger om terrorangreb, er rettet mod: "*angreb i Danmark kan rettes mod ubeskyttede civile mål, herunder steder, hvor mange mennesker er samlet, og transportinfrastruktur.*" (PET, 2018: 1).

Foucaults Boomerang

Flere af de sikringsmetoder og teknologier, der vinder indpas i Vesten, er ifølge Graham udviklet til at kontrollere og styre besatte områder, som Palæstina eller i direkte anvendt i krigszoner, som Irak. Således er teknologiudviklingen primært udført i de besatte områder i

det globale syd, som Graham dermed anser for, at være forsøgsområder for teknologier, der senere imiteres som en del af securiteriseringen af kapitalistiske byer i Vesten (Graham, 2010: XVI). Dette sammenspil er et andet nøgleelement i den nye militære urbanisme, og Graham trækker tråde til Michel Foucaults begreb boomerang-effekter (Graham, 2010: XVII). Foucault beskriver boomerang-effekter således:

“... while colonization, with its techniques and its political and juridical weapons, obviously transported European models to other continents, it also had a considerable boomerang effect on the mechanisms of power in the West, and on the apparatuses, institutions, and techniques of power. A whole series of colonial models was brought back to the West, and the result was that the West could practise something resembling colonization, or an internal colonialism, on itself.”

(Foucault, 1975 i Graham, 2010: XVII)

På nuværende tidspunkt er den nye militære urbanisme, ifølge Graham, præget af et utal af foucauldianske boomerang effekter (Graham, 2010: XVIII). Et eksempel er opførelsen af "sikkerhedszoner" omkring de strategiske finansielle kerner og regeringskvarterer i London og New York. Her importeres teknikker, der også anvendes i besatte områder eller i krigszoner. Det er her værd at nævne, at Norges Bank har søgt inspiration til deres sikringer i Londons finansielle distrikter, og derigennem indirekte af disse imiteringsprocesser (Norges Bank). Dette vil yderligere blive uddybet i afsnittet om Oslo.

Økonomisk aspekt af sikringer

Den tredje tendens er det nye militære urbanismes økonomiske aspekt. De militariserede ideer om sikringen af byer udvikles gennem tværnationale industrielle komplekser, der strækker sig ud over militær- og sikkerhedssektoren til teknologi- overvågnings- og underholdningsindustrien. Graham ser en tendens, hvor verdens største finansielle centre er primus motor, når det kommer til implementering af militariserings- og sikkerhedsligørelse processer.

Et netværk af globale byer, hvorigennem neoliberal kapitalisme primært orkestreres (London, New York, Paris, Frankfurt) hjælper således med at producere nye måder hvorpå militære logikker og praksisser kan implementeres i byer (Graham, 2010: XXIII).

Urban infrastruktur og urban krigsførelse

Den moderne by er afhængig af infrastrukturer, tæthed og udefrakommende ressourcer. Fungerer disse systemer ikke, kan byer ikke køre rundt, derfor er angreb mod disse systemer ideelle. Sorkin problematiserer i den forbindelse, at planlægningen foretages ud fra en forestilling om en konstant trussel, hvor der er en manglende stillingtagen til den fysiske indretning af byen.

Militarisering af populærkultur

Den sidste tendens i den nye militære urbanisme er den måde, som legitimitet er smeltet sammen med militariseringens påvirkning af populær, urban, elektronisk og materiel kultur, eksempelvis diverse skydespil og tv-serier. Graham påpeger, at mennesker er udsat for en serie af civile-militære krydsninger inden for kulturer af virtuel og elektronisk underholdning.

Legitime og falske reaktioner på terrorangreb

Byplanlæggeren Peter Marcuse har i *The threat of terrorism and existential insecurity: Urban policy responses* (2007) beskrevet, at han ikke mener, at det er terrorisme, men måden hvorpå truslen om terrorisme bruges, som har den største indvirkning på formen af byer og byliv. Marcuse mener, at de overdrevne reaktioner på bagsiden af et angreb er resultatet af manipulation af frygt og bekymring. Eksempelvis ved at byer i højere grad bliver internt opdelt, demokratiet begrænses, alt i alt medføre dette en begrænsning af brugen af offentlige rum hvilket underminere urbaniteten (Marcuse, 2007).

Han peger på, at der er to typer svar efter direkte angreb: legitime, og manipuleret, og måske en tredjedel, som simpelthen er et produkt af dumhed i forfølgelsen af uklare mål (Marcuse, 2007).

Legitime svar er dem, der effektivt og tilstrækkeligt reducerer sandsynligheden for en terrorhandling. Marcuse påpeger, at metaldetektorer i lufthavne, generel kontrol af besøgende i udsatte bygninger og begrænsning af skydevåben eller køb af sprængstoffer, er legitime respons. Falske reaktioner omfatter den konstante fokus fra medierne, aflytningen af alle telefonsamtaler i USA. De falske respons har brugt truslen om terrorisme som påskud for at skabe ændringer, der ikke har noget at gøre med fysisk sikkerhed eller beskyttelse mod terrorisme, men gennemfører ganske uafhængige dagsordener (Marcuse, 2007).

Når vi ser på virkningerne af disse to former for reaktion på truslen om terrorisme i det byggede miljø og dets anvendelse i byen, bliver sondringen mellem rationelle og falske reaktioner tydeligere. Nogle foranstaltninger som ses i lufthavne synes fornuftige,

eksempelvis at det ikke er tilladt at bære en pistol eller en eksplosiv enhed på et fly (Marcuse, 2007).

Sikkerhedsinstallationer med eller uden påvirkning af arkitekter og planlæggere danner byer indgydt i fare overalt, betonblokke, pullerter, sunket eller permanent over jorden, påtrængende tilstedeværelse af politi og sikkerhedspersonale. Det føre til at befolkningen på et tidspunkt ignorerer de proklamerede trusler. Selvom der er en konstant trussel mod subwayen i New York, forbliver antallet af brugere den samme. Marcuse mener i den henseende, at frygt ikke er den korrekte betegnelse at putte i anvendelse, når det kommer til den følelse, befolkningen står tilbage med (Marcuse, 2007). Dette perspektiv kan være relevante, at inddrage i videre analyse, når der vurderes, hvorvidt konkrete sikringstiltag er legitime, eksempelvis anvendelsen af betongrise.

Magtens rolle i anti-terrorplanlægning

Den kritiske fortælling om den militariserede by af Graham og dertil understøttende kritik fra Sorkin er et bidrag til at forstå en række af de kritikpunkter, som har været fremtrædende indenfor dele af samfundet, heriblandt den akademiske scene og det politiske landskab. De er således begge overbevist om, at de urbane miljøer er blevet udviklet på baggrund af nogle samtidige samfundsmæssige tendenser og teknologiske løsninger, der er opstået som et led i en global krig. En udvikling, der ifølge de to teoretikere synes negativ, da det i en vis grad negligerer borgernes demokratiske ret.

En af årsagerne bag denne udvikling af byen, mener Coaffee, grundlæggende afstammer fra en diskurs styret af en række magtfulde aktører. Coaffee forsøger på samme vis som Graham at belyse udviklingen indenfor anti-terrorplanlægning retrospektivt. Dette foregår blandt andet gennem studier af, hvordan London og Belfast har sikret sig i perioden fra begyndelsen af 1970erne og ind i 1990erne mod den irske terrororganisation Irish Republican Army, der udførte en række angreb mod blandt andet disse to storbyer. Imidlertid diskuterer Coaffee yderligere også udviklingen af feltet efter 9/11, samt angrebene i London (2005) og Madrid (2004). Grundlæggende beskriver Coaffee i den forbindelse, hvordan faciliteringen af sikringstiltag har været styret af nogle lukkede netværk bestående af primært statslige enheder samt en række private aktører. Coaffee er således skeptisk stillet overfor den klassiske dominerende top-down styring, som menes at have været dominerende gennem tiden. Coaffee kritiserer denne styringsform for at bestå af et begrænset udvalg aktører, der med sine magtfulde stemmer marginaliserer andre stemmer og visioner, som kunne sætte sig kritisk ved den praktiske udfoldelse af sikringstiltag i byerne (Coaffee, 2009).

Videre i Coaffees kritiske blik på magtudøvelse beskrives, hvordan dette perspektiv kan ses som en opdeling af henholdsvis en intern diskurs og en ekstern diskurs. Den interne diskurs udgør en forståelse funderet i netværket af magtfulde aktører. En forståelse, som er bestemmende for hvordan sikringstiltag implementeres i praksis. Den interne diskurs har ofte været kritiseret for at tilgodese personlige interesser blandt de centrale beslutningstagere, og kritikken er typisk rettet mod, at beslutningstagerne stræber efter at opnå økonomiske gevinster til eget bedste (Coaffee, 2009: 40-43). Selvom vi et langt stykke ad vejen er inspireret af denne tilgang, og tilmed ser det udtrykt i København og Oslo, ser vi ikke altid, at der foreligger økonomiske gevinster. I forbindelse med vores projekt kan PET og PST eksempelvis ses som styrende for den interne diskurs i forhold til, hvor der skal planlægges, uden at have en økonomisk gevinst ved det.

Som i tilfældet med kritikken repræsenteret af Graham og Sorkin, opstår der det Coaffee definerer en ekstern diskurs. Denne eksterne diskurs består af periferier mindre magtfulde grupperinger, som konstant udfordrer den interne diskurs. Indenfor anti-terrorplanlægningsfeltet var det historisk set ikke overraskende i tilfælde af, at de eksterne aktørers mening blev tilsidesat og overset i implementeringsprocessen for sikringstiltag (Coaffee, 2009: 40-43). Dog er der gennem tiden sket en grundlæggende udvikling indenfor planlægningsparadigmet, hvor mere inddragende processer har vundet sit indpas, hvorfor anti-terrorplanlægning også er blevet mere reflektiv i takt med bredere offentlig opmærksomhed (Simpson et al., 2017: 47). En pointe, der yderligere understøttes i senere afsnit *Magt i planlægning*.

På baggrund af denne udlægning af, hvorvidt den eksterne påvirker interne diskurs, er det interessant at undersøge, hvorledes dette er tilfældet i vores genstandsfelt. For at gøre dette vil vi dog først søge, at forstå årsagen til, hvorfor feltet har udviklet sig således, og hvorvidt der stadig indgår elementer i planlægningen, hvor der er rum for at optimere anti-terrorplanlægningspraksisser.

Den diskursive ændring

Feltet har som beskrevet været styret af en diskurs, der er vundet frem i nogle fora kritiseret for at være begrænset til nogle bestemte enheder, der er præget af nogle militære metoder til design af byen, herunder blandt andet politi, efterretningstjenesten, militæret og private virksomheder (Graham, 2010). Årsagen til dette skyldes blandt andet at trusselsbilledet før 9/11 var anset som primært centreret om højprofilerede mål, såsom banker eller statslige

bygninger. Det vil sige, at de truede områder nødvendigvis ikke havde en direkte relation til eksempelvis borgere, hvorfor det var bredere anerkendt at overlade sikringen til denne gruppe aktører (Simpson, 2017). Trusselsbilledet ændrer dog på et tidspunkt karakter. Diverse angreb får en direkte påvirkning på den brede befolknings hverdagsliv, hvilket indledningsvis blev understreget gennem hændelsen 9/11. På daværende tidspunkt var kompetencerne til håndtering af sikringer, som sagt, afgrænset til aktører med relation til de militære og efterretnings orienterede erhverv. Derfor blev disse ganske naturligt tilkoblet anti-terrorplanlægningspraksisser, men der blev hurtigt stillet en række krav til at udvide denne praksis (Simpson et al., 2017: 37). Normen for hvem og hvordan der skulle sikres tog derfor et skifte i takt med trusselsbilledet og den stigende opmærksomhed. Et trusselsbillede der skabte ringe i vandet, hvor en del af den eksterne diskurs fik større og større indpas. Problemet i tiden efter 9/11 var at de konservative militærinspireret tilgange til planlægning nu skulle forsøge at inkorporere æstetiske kvaliteter i sikringstiltag, hvilket ikke blot sker fra den ene dag til den anden (Simpson et al., 2017:41-43). Netop omstillingen af den omtalte konservative praksis bliver et relevant perspektiv at forholde sig til i analysen af de cases. Det er interessant at se, hvor konservativ de respektive processer i grunden er, og hvorledes de klassiske magtpositioner bliver udfordret af nytænkende planstrategiske tilgange.

Der opstår grundlæggende en offentlig bevågenhed, hvor folk ikke kun bliver mere bevidste om terrortruslen, men også en bredere debat om retten til byens territorier og kontrol over byens rum gennem byens design (Coaffee, 2009: 15-16). Dette medfører også, at terrorsikringer får større indflydelse på den politiske scene. Her ønsker man på den ene side, at udvise handlekraft gennem synlige barrierer, der kan illustrere over for befolkningen, at der bliver taget hånd om dem, mens på den anden side hersker en modstridende diskussion om, at der er behov for at nedtone sikringer for at opretholde byernes demokratiske udtryk (Coaffee, 2009: 45).

Retorikken gik ikke kun på, at der var rum for at begrænse mulighederne for terrorangreb, men også på at forberede borgerne på det uundgåelige angreb. Dette kom blandt andet til udtryk i et citat fra en engelsk politikommissær, der udtalte følgende i kølvandet på bombeangrebet i Madrid 2004. *“We do know that we have actually stopped terrorist attack happening in London but...there is an inevitability that some sort of attack will get through; but my job is to make sure that does not happen.”* (Simpson et al., 2017: 47). Denne udtalelse er et godt eksempel på den diskurs, der florerede i byerne. Grundlæggende vidste befolkningen, at der var mulighed for at foretage nogle ændringer i byens rum for at forhindre angreb, men også at det var umuligt at designe sig ud af det uundgåelige (Simpson et al.,

2017: 47). Sikringstiltag bliver således inkorporeret i en generel forståelse for byen, både hos offentlige og private aktører. Det bliver således bevisliggjort og udtrykt i offentligheden, at teknologiske komponenter, såsom overvågning, kan have en reel effekt i forhindringen af et terrorangreb. Men med dette in mente kan det stadig være vanskeligt, at skabe den rette balance mellem at sikre og ikke at sikre, da der skabes bevidsthed om, at det ikke er muligt at sikre sig imod alt, hvorfor der vil forekomme en accept af en risiko, som kan rejse nogle etiske dilemmaer.

Coaffee beskriver ydermere, at dette øgede offentlige fokus på sikringstiltag betyder, at de respektive beslutningstagere ser en relevans i at inddrage og udvikle et bredere netværk af fagkompetencer til at imødekomme udfordringer tilknyttet til anti-terrorplanlægning. I tråd med terrorangrebet i London den 7 juli 2005, blev der således stræbt efter at etablere nogle stærkere relationer mellem det britiske politi, Home Office (britisk efterretningstjeneste), private virksomheder, kommuner, arkitekter og planlæggere. Disse aktører skulle nu sammen forsøge, at finde en løsning på at reducere sårbarheden for folkemængder. Der opstår altså en ændring i tilgangen og derved også diskursen for, hvordan sikringstiltag skal tænkes ind i byens rum. Særligt får akademikere mere indflydelse sammenlignet med tidligere, og i 2006 udkom der flere undersøgelser, som er med til at understrege, hvordan sikringstiltag ikke måtte bryde med erfaringer, der var vedrørende det normale hverdagsliv i byen. Der bliver nu sat fokus på, at tiltagene skulle være i overensstemmelse med ejere, borgere og brugere af byrummet (Simpson et al., 2017: 47-53). Derudover bliver det helt konkret pålagt fra statslig side, at sikringer skal fremstå usynlige eller integreret på en æstetisk måde, men samtidig også være i stand til at overholde en række standardiserede sikkerhedskrav (Simpson et al., 2017: 55). Vi ser altså en udvikling af anti-terrorplanlægningsfaget, hvor indeværende projekt indgår som et bidrag til at skubbe denne udvikling frem i lyset, ved at sætte fokus på nogle overvejelser vi mener, der er relevante at inddrage inden for denne praksis.

Dette er således at anskue som et skifte, hvor tanken om frygt og bevidstheden om terrortruslen bliver dæmpet, og ideen om potentialet ved at sikringer nødvendigvis ikke skal tjene udelukkende som sikringsforanstaltninger bliver mere fremtrædende. Dette er også et perspektiv, som har været særligt dominerende i vores empiri tilknyttet undersøgelsen af henholdsvis København og Oslo, hvorfor det er videre interessant at se i hvilken grad denne tilgang til sikringstiltag er styrende for implementeringen af konkrete sikringstiltag.

Dette manifesterer sig helt konkret i en britisk national rammesætning for håndtering af sikringsforanstaltninger i offentlige rum. En rammesætning udarbejdet af embedsmænd og sikkerhedstjeneste. Principperne heri bygger på at begrænse synlighed, at skabe et kollektivt ansvar og vægte balance mellem risiko og påvirkning på byens rum. Videre definerer disse aktører også en række konkrete kernepunkter, herunder;

”1) Interessenter, og eksperter skal arbejde sammen om at reducere sårbarhed. 2) Udvikling af et nationalt netværk, hvor eksperter på tilbyder guide til lokale interessenter, der er i en risikozone. 3) Udvikle planfaglige og politiets kompetencer gennem workshops med anti-terror enheder. Således de bliver bedre til at designe et byrum med henblik på sikring,”

(Simpson et al., 2017: 43-57)

Diskursen har ifølge Coaffee således ændret karakter. Vi ser nu en praksis, hvor tilgangen til planlægningen er blevet mere inddragende end tidligere. Årsagen til denne ændring er ikke isoleret til en enkelt faktor, men nærmere at anskue i en bredere arena, påvirket af planlægningsparadigmer, kompetenceudvikling, offentlig fokus og meget andet. Nogle af de spørgsmål, der opstår i den forbindelse er, hvorvidt der er tale om en nutidig praksis, der i realiteten kan tilsidesætte de klassiske magtpositioner, domineret af militære, sikringsfaglige, politiske og private aktører? Og om der er udviklet tilstrækkelige plan- og arkitekturfaglige kompetencer til, at kunne bidrage til implementering af sikringstiltag på en hensigtsmæssig vis?

Vi vil i det følgende præsentere perspektiver på netop disse spørgsmål, og hvad der skal til for at imødekomme dem. Perspektiverne vil hjælpe os med senere at identificere og reflektere over udslagspunkter i vores egen empiri, for derved at diskutere, hvordan en videreudvikling af disse synes hensigtsmæssigt i relation til projekts problemformulering. Endnu engang vil afsættet gå på nogle af de refleksioner Coaffee gør sig i dette henseende.

Refleksiv planlægning og udvikling af kompetencer

Grundlæggende beskrives diskursen om implementering af sikringstiltag som værende mere og mere florerende indenfor byplanlægningsfeltet. Måden hvorpå byer udøver anti-terrorplanlægning, afhænger af den dominerende diskurs. Det vil sige, at diskursen er styrende for, hvordan de bestemmende aktører forstår sikringer og hvorledes disse tillægges et bestemt formål eller betydning i bybilledet. Diskursen er således bestemt af utallige “forståelser”, som er opbygget gennem relationer i tiden (Coaffee, 2013). I denne

sammenhæng synes det relevant, at se hvordan det nuværende trusselsbillede primært udgøres af frygt for køretøjer, hvorfor diskursen om at fokusere på implementering af hastighedsdæmpende foranstaltninger, altså har ændret sig dynamisk i takt med angreb af denne form. Det er således også denne form for sikringstiltag, der udgør størstedelen af diskussionerne i vores empiriske undersøgelse, hvilket videre bliver understreget gennem de to casebeskrivelser.

I håndteringen af sikringstiltag understreger Coaffee, at det er vigtigt, at de ansvarlige planlæggere ikke forhaster sig og derved netop kan undgå at skabe en by, der symboliserer frygt gennem grov militarisering af byen (Coaffee, 2009: 65-76). Denne pointe kan dog menes, at være noget paradoksalt i og med at der i bund og grund sigtes efter at forebygge en potentiel terrorhændelse.

Denne pointe understreger Coaffee i en videnskabelig artikel fra 2013, hvor han beskriver en ændring i politiske beslutningsprocesser, der er gået fra en tendens til at reagere efter en hændelse til at være mere proaktiv. Altså gøre en indsats før terrorhændelsen rammer gennem en forudsigelse fra en trusselsvurdering (Coaffee, 2013). Om dette præcis stemmer overens med den forskel, som er at se på Oslos omfang af terrorsikring sammenlignet med Københavns kan være en senere relevant refleksion at bringe frem i lyset.

Grundlæggende er holistisk byplanlægning blevet sat i højsædet. Det medfører dog en række krav til fordeling af magten. Den før centraliserede styringsform, udfordres og skal søge at finde sin plads i håndteringen af mere decentrale beslutningsprocesser (Coaffee, 2013). I en sådan proces er det vigtigt ikke at lægge skjul på de iboende magtrelationer og i stedet udvikle inddragende strategier for, hvordan man som planlægger bør tilgå disse (Coaffee, 2009: 39). Coaffee argumenterer for, at man skal søge at skabe diskursen gennem netværk af institutioner og ikke i lukkede magtfulde fora. Det er i denne henseende ydermere væsentligt at have fokus på at skabe repræsentativitet mellem interessenter, for at bidrage til porøsliggørelse af de tidligere faste etablerede netværk. På den måde skal der i processen stræbes efter, at skabe et kulturelt format, hvor der arbejdes ud fra en fælles referenceramme (Coaffee, 2009: 43). Coaffee argumenterer i en anden sammenhæng videre for, at et af de vigtigste redskaber for at imødekomme dette er gennem faciliteringen af dialog (Simpson et al., 2017: 39).

Denne institutionalisering og dialogpræget tankegang er blandt andet noget, vi ser efterkommet i vores felt, hvor sammenslutninger af forskellige netværk bidrager til at strømline opfattelser for, hvilken retning der ønskes for byen som helhed. Dog er det dernæst

videre interessant, at undersøge nærmere, hvorledes disse ambitioner tager form i praksis, hvilket vi vil komme ind på i senere analyse.

Opsamling på kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning

Vi har gennem dette kapitel søgt at sætte rammerne for en række tendenser, der har været med til, at danne de diskursive forståelser, som videre har været styrende for udfoldelsen diverse sikringstiltag i vestlige byer. De fremlagte tendenser skal forstås i en bred kontekst, hvor de alle i relation til hinanden udgør en præsentation af det samlede billede af, hvorfor sikringstiltag og planlægning herom har udviklet sig i den beskrevne retning.

Alle de repræsenterede akademikere tilslutter sig en erkendelse af, at trusselsbilledet har forandret sig, og at denne forandring har haft betydning for de konkrete sikringstiltag, der kommer til udtryk i vestens storbyer. Når det er sagt, repræsenterer de forskellige synspunkter, som er med til at nuancere den udviklingen for, hvordan sikringer er vundet frem.

For at opsummere Grahams teori om den nye militære urbanisme, så kan det betegnes som en række tendenser, der har været med til at påvirke urbane miljøer i en retning, hvor flere teknologier med afsæt i krigsførelse og besættelse bliver en del af byen, men også det generelle samfund. Den neoliberalistiske samfundsstruktur har en stor indvirkning den nye militære urbanisering. På gadeniveauet kommer det til udtryk i privatiseringen af byens offentlige rum og mængden sikkerhedsforanstaltninger heri.

Sorkin fremhæver i forlængelse af den nye militære urbanisme, at de reaktioner, som krigen mod terror har medført, har en række truende effekter for det urbane liv. Der er opstået en globaliseret tilstand af frygt, hvor byrum er konstrueret, som værende et muligt mål for terror, hvilket dermed gør enhver person til en potentiel terrorist. I den forbindelse kritiserer Sorkin sikkerhedseksperter indflydelse på byen, hvor de ser den eneste mulige løsning som værende at overvåge og befæste alle byrum. Sorkin konkluderer, at der forekommer negligering af defensiv arkitektur, som han mener, ikke er berettiget når det konkrete udfald af sikringstiltag i byerne vægtes overfor tanken om åbenhed og demokrati.

Ydermere beskrives feltet, som havende været styret af en magt begrænset til for få aktører. Disse aktører, hovedsageligt bestående af militær, efterretningstjenester og private virksomheder og politikere, har dannet en intern diskurs og har primært været udgjort af folk, som udelukkende har haft sikringsmæssige erfaringer. Derved manglet et holistisk perspektiv,

hvad angår andre aspekter af byplanlægning. Dog tilføjer Coaffee i den forbindelse også, at der i takt med en stigende samfundsmæssig kritik er opstået en voksende ekstern diskurs, der både har sat spor i generelle planlægningstendenser, men også konkret i diskussionen om sikringstiltag i byen. Med paralleller til tiltag foretaget i en britisk kontekst, beskriver Coaffee, hvordan processerne for implementering af sikringer grundlæggende har skiftet til at være langt mere inddragende, hvilket vi også ser komme til udtryk i vores egen empiriske undersøgelse.

Trods dette øget fokus på udvikling af både kompetencer og processer, ser vi på nogle områder stadig en praksis, der i visse tilfælde er præget af mere klassiske tilgange til anti-terrorplanlægning, hvor et militariseret udtryk er dominerende. På den baggrund har vi gennem sidste sektion i dette afsnittet fremhævet en række refleksioner til, hvordan dette kan gøres bedre i fremtiden. Vi vil anvende disse refleksioner og bevæggrunde, til senere at analysere os frem til, hvorledes og hvorfor det forholder sig, som det gør i de to cases. Med dette afsæt håber vi således, at være bedre klædt på til at kunne komme med nogle overvejelser og forslag til, hvordan anti-terrorplanlægningsprocesser synes bedre stillet i fremtiden.

Afslutningsvis for dette kapitel finder vi det relevant, at ekspliciterer vores bevidsthed omkring, at indholdet gennem afsnittet tager afsæt i forskningsbaseret viden. Dermed er udlægningen præget af afsenderens egne baglande, der om noget risikerer at udelade opfattelser, som er mere pro sikringstiltag. For at imødekomme dette bidrager vi blandt andet med egen indsamling af empiri, som holdes op mod de opfattelser, der er præsenteret af feltet i dette kapitel.

Magt i planlægning

Som vi har gjort rede for i indledningen til dette kapitel, vil vi besvare følgende spørgsmål i dette afsnit: *Hvilke opfattelser er gældende i Foucaults magtperspektiv, og hvordan kan vi med indsigt i dette forstå og tilgå magtforhold i København og Oslo?*

Til at belyse problematikkerne omkring planlægningen af terrorsikringer vil vi benytte filosof og idehistoriker Michel Foucault. Foucault teorier skal give os indblik i, hvordan forskellige magtpositioner kommer til udtryk. For at få et indgående kendskab til Foucault og hans begreber, vil vi inddrage Roddy Nilssons, Professor of social studies, bog *Michel Foucault - En introduktion* (2008). Bogen giver ikke et endegyldigt svar på, hvordan Foucault skal bruges, men efterlader det derimod op til læseren at overveje, i hvilket omfang indholdet kan benyttes (Nilsson, 2009: 14). Som supplement til denne bog, vil vi benytte samfundsforsker Bent Flyvbjergs *Rationalitet og Magt* (2000), som yderligere beskriver Foucaults magtanalytiske perspektiv. Det skal dog nævnes, at vi ikke fuldt ud tilslutter os Foucaults definition af magt, hvilket vil blive beskrevet i dette afsnit.

I forbindelse med indeværende projekt ser vi magt som værende et bærende begreb for analysen af forskellige aktører. Modsat andre teoretikere, der har koblet magtbegrebet sammen med termer som *besiddelse, suverænitet og kontrol*, mener Foucault ikke, at magt kan ejes eller besiddes af nogen. Foucault forstår magt, som *udøvelse, strategi og kamp*, og som noget der opstår i relationen mellem aktører (Flyvbjerg, 2000: 104). Set i lyset af det undersøgte genstandsfelt, tilslutter vi os denne antagelse. Tager vi eksempelvis udgangspunkt i PET eller PST, kommer magten først til udtryk, idet deres rationale, for hvor der skal sikres, gøres til realitet. Dette kan udfordre andre aktørers diskursive forståelse for byens vision. Vi forstår således dette ved, at magten er noget som udøves i relationen mellem disse aktører.

Det kan diskuteres, hvorvidt sikkerhedsmyndighederne (efterretningstjenester, beredskabet, politi mm.) i Oslo og København kan ses som en suverænitet, altså en aktør der besidder total magt. På den ene side ser vi, disse som rammesættende for, hvor der skal sikres og derfor bærende af den interne diskurs, da dette føres ud i praksis jf. *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning*. På den anden side anerkender vi Foucaults tanker om, at der konstant foregår magtkampe. Andre aktører vil gennem eksterne diskurser forsøge at påvirke sikkerhedsmyndighedernes planlægningspraksis og vil derfor fungere som *modmagt*. Derfor ser vi ikke begrebet suverænitet som være dækkende for sikkerhedsmyndighederne, da

magtkampene muliggør en ændret intern diskurs. Hertil skal det nævnes, at selvom vi ikke ser sikkerhedsmyndighederne som en suverænitæt, er de dominerende og modmagten, den eksterne diskurs fra andre aktører er begrænset, hvilket analysen vil belyse.

Udover denne grundopfattelse kobler Foucault *viden* sammen med magtbegrebet. I forbindelse med et interview udtaler han: *“Det er ikke muligt at udøve magt uden viden; viden vil nødvendigvis altid fremkalde magt”* (Foucault, 1980: 52 i Nilsson, 2009: 80). Dermed også sagt, at magt nødvendigvis udøves af aktører, som har viden. Det er dog vigtigt at påpege, at Foucault ikke ser magt som værende et statisk fænomen, hvorfor magten kan skifte position således, at den overlegne aktør i en bestemt situation bliver den underlegne i en anden (Nilsson, 2009: 82). De skiftende magtpositioner er derfor ligeledes med til at øge kompleksiteten i planlægningen. Tager vi igen udgangspunkt i vores undersøgelse, kan der argumenteres for, at efterretningstjenester har stor viden omkring, *hvor* der skal sikres grundet deres bagvedliggende viden af de respektive trusselvurderinger. Omvendt har de begrænset viden, når det omhandler, *hvordan* der skal sikres, hvilket eksempelvis kommunernes forvaltninger besidder. Dermed er magten til forhandling gennem den viden, de forskellige aktører besidder.

For bedre at kunne forstå Foucaults definition af magt, opstiller Nilsson en række teser, som beskriver Foucaults syn på magt. Nogle af tesoerne har vi allerede rundet. Heriblandt tesoerne omhandlende, at magten ikke kan besiddes og at magten skaber modmagt. Eftersom vores projekt til en vis grad også omhandler borgerne, som en aktør, der kan have indflydelse, er der især en tese vi finder interessant: *“Magten kommer nedefra”* (Foucault, 1994: 99ff i Nilsson, 2009: 87). Grundlæggende er vi enige med Foucault i denne antagelse, da borgerne i høj grad er med til at forme det samfund, de indgår i eksempelvis gennem folkevalgte politikere. Alligevel ser vi denne tese noget firkantet sat op, da der i planlægningens kompleksitet forefindes aktører, borgerne ikke har indflydelse på. Private aktører, som eksempelvis arkitekter, kan fremsætte eksterne diskurser, der påvirker de interne og derfor kan der argumenteres for, at magten ikke altid skabes nedefra, ud fra et borgerperspektiv.

I forhold til det samlede magtbegrebet er det dog vigtigt at forstå, at Foucault ikke nødvendigvis ser magt, som et negativt begreb i henhold til udøvelsen af denne. Han mener, at magt flourer overalt i samfundet og derfor altid vil være tilstede. Ifølge Foucault er magtrelationerne i et samfund vigtige, da det skaber struktur. Et samfund uden magtrelationer vil, ifølge Foucault, skabe et urealistisk abstrakt samfund (Nilsson, 2009: 87)

Flyvbjerg har i sit værk *Rationalitet og Magt*, yderligere beskrevet Foucaults magtbegreber, da hans tanker om magt har sat ekstra fokus på phronetisk planlægning, hvilket vil blive beskrevet i det kommende metodekapitel. Flyvbjerg bygger blandt andet sin forskning på et værdirationelt spørgsmål om, *hvem vinder, hvem taber ved det?*. Hvad angår dette spørgsmål, så forklarer Foucault, hvorfor man i højere grad skal fokusere på spørgsmålet *hvordan* frem for *hvem* og *hvor* (Flyvbjerg, 2000: 104). Dette skyldes, at man, som tidligere beskrevet, ikke kan se magten som værende i besiddelse af nogen, hvorfor *hvem* ikke er det centrale i magtopfattelsen. Stiller man ligeledes spørgsmål til *hvor* magten flourer, fortsætter Foucault "*Power is everywhere [...]*" (Flyvbjerg, 2000: 106). Dermed bliver *hvor* magten er placeret mindre interessant, da den er til stede alle vegne. Dermed ikke sagt, ifølge Flyvbjerg, at *hvem* og *hvor* spørgsmål helt skal udelades, men som at de kan fungerer som supplement til begrebet. Ved at åbne op for *hvordan* magten finder indpas, er der i langt højere grad fokus på det processuelle frem for de mere strukturbaserede spørgsmål, og fokuset bliver yderligere skiftet til, hvordan magten udøves i relation til andre (Flyvbjerg, 2000: 107). Derved forstår vi Flyvbjergs værdirationelle spørgsmål således, at det kan være givtigt at kortlægge magtforhold i feltet, men at dette skal gøres ved først at undersøge, hvordan magten opstår i relationer i netværk.

Planlægning som governance

I bogen *Planlægning i teori og praksis* (2009) forklarer Anne Jensen gennem teksten, *En vilje til planlægning: Om styring via rationalitet, viden og praksis*, hvordan viden i det senmoderne samfund er blevet mere kompleks, hvilket ofte vil betyde forandringer i planprocessen. Grundet kompleksiteten besidder én aktør sjældent alle kompetencer, der skal til for at nå et givent mål, hvorfor man i højere grad inddrager en vifte af aktører (Jensen, 2007: 109). Selvom kompleksiteten har åbnet for inddragelse af flere aktører, påpeger Jensen, at planlægningen stadig sker i skyggen af hierarkisk politik og planlægning, hvorfor de i høj grad bliver indvævet i hinanden (Jensen, 2009: 110). Derudover har planlægningsteorien i det senmoderne samfund åbnet op for et mere diskursorienteret perspektiv, hvor der rettes et større fokus på *mening* og *betydning* i planlægningen, og hvor der sættes spørgsmålstejn ved det, der opfattes som en selvfølge (Jensen, 2009: 108-109). Netop denne nye styringsaktivitet skal ses som en *governanceaktivitet* eller *netværksstyring*. I forbindelse med vores undersøgelse ønsker vi, at analysere på denne netværksstyring, som vi ser komme til udtryk i

planlægningen med sikringer. Til at analysere governanceaktivitet vil vi inddrage Foucaults governmentalityperspektiv.

Governmentality som analyseværktøj

Governmentality og magt er to begreber, som er tæt forbundet med hinanden. Ifølge Foucault er governmentality en moderne styringsform, hvor magten ikke kommer direkte til udtryk gennem kontrollerende magt, som vold og tvang, men i stedet i langt højere grad er fornuftbetonet og indlejret i os som individer (Jensen, 2009: 115). Dette er et kort og forenklet udlæg af Foucaults tanker bag governmentalitybegrebet. Retter man blikket mod planlægningen, mener Jensen, at diskurser der optræder heri dannes ud fra en logik, der kan fungere styrende for individers adfærd. Logikken, som er styrende for den dominerende diskurs, kaldes *styringsrationaliteten*. Mere konkret kan styringsrationaliteten siges, at være bestemmende for hvordan der planlægges (Jensen, 2009: 115). Retter vi eksempelvis blikket mod Oslos terrorsikring, kan vi se, hvordan Kommunal- og Moderniseringsdepartementet er styrende for rationalet bag de midlertidige sikringer af departementerne i centrum. Her er styringsrationaliteten udgjort af et behov for at sikre departementernes medarbejdere, som vægtes højere end den åbne og imødekommende by.

Et andet begreb, der knytter sig til styringsrationalet er *styringsteknologier*. Dette begreb henvender sig til, hvilke metoder, konkrete byplanlægningstiltag bygger på (Jensen, 2009: 118). Tager vi fortsat udgangspunkt i KMD, ser vi PSTs trusselvurdering, som et eksempel på en styringsteknologi (metode) til at legitimere planlægningen, da denne definerer, hvor der skal sikres.

Grundet kompleksiteten og netværksstyringen, som øger fremkomsten af aktører, flourer der blandt aktørerne et hav af diskurser. Den viden forskellige aktører tilgår diskursen på, kaldes *vidensdomæner*. Når vidensdomæner dannes, autoriseres bestemte diskurser som sande og er derfor mere relevante, mens andre diskurser ekskluderes som usande, irrelevante eller ligegyldige (Jensen, 2009: 123). Forståelsen for vidensdomæner trækker således tråde til Grahams kritik af, at den militariserede by er udtryk for det vidensdomæne, der har været styrende for udviklingen af byen. Graham kritiserer sikringspraksissen, som værende styret af et vidensdomæne indenfor sikringsfaglige kompetencer, hvilket derfor udelader et blik på byens demokratiske værdier. Dog tilføjer Coaffee, at de nutidige sikringspraksisser har udviklet sig til at være præget af et vidensdomæne, hvor en mere reflektiv og inddragende

tilgang til anti-terrorplanlægning, hvor flere interesser for byen imødekommes. Omend der stadig er behov for udvikling af kompetencer til håndtering af dette.

Foruden de tre ovenstående begreber, knytter Jensen to mere på, for at kunne foretage en governmentalityanalyse. Det første er styringens *genstand*. Dette omhandler, hvordan feltet ser ud, men indeholder også en identifikation af, hvad der er det reelle planproblem. Det sidste punkt omhandler *forestillingen om subjekter*. Her er det vigtigt for hele planforståelsen at undersøge, hvilke aktører der tænkes ind i planlægningen, hvilket casebeskrivelserne i høj grad vil have som omdrejningspunkt (Jensen, 2009: 118).

Kritik af Foucault

Efter at have gennemgået Foucaults magtopfattelse, samt hans governmentalityperspektiv, ser vi dog en række udfordringer ved at benytte dette perspektiv. Vi har reflekteret over governmentalityperspektivet og finder det udfordrende, at analysere på de dominerende diskurser. Dette skyldes, at det kan være svært at frembringe andre diskurser end de dominerende, som ellers kan være relevante for feltet. Vi vil alligevel, gennem vores empiri, forsøge, at bringe forskellige diskurser i spil og ikke kun fokusere på de dominerende. Dette skal ses i relation til Coaffees pointe om de interne/eksterne diskurser og hvordan disse påvirker hinanden jf. *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning*. Vi vil primært forsøge, at belyse forskellige diskurser gennem interviews med forskellige aktører samt dokumenter hvor diskurserne kommer til udtryk.

Derudover påpeger Professor of Critical Policy Studies Jonathan Davies tekst *Rethinking urban power and the local state: Hegemony, Domination and resistance in neoliberal cities* (2013), en række mangler i Foucaults governmentalityperspektiv. Davies mener, at governmentalityperspektivet negligerer magtforhold, hvor staten udøver direkte magt frem for den mere governance prægede tilgang (Davies, 2013: 3219). Trods Davies kritik, er det dog vigtigt at understrege, at netop Jensen imødekommer dette, da hun, som tidligere beskrevet, ser netværksstyringen sker i skyggen af hierarkiet (Jensen 2009: 110). Derfor bliver netværksstyringen indlejret i hierarkiske processer, og der er derfor stadig mulighed for en mere direkte magtudøvelse.

Ydermere kritiserer Davies, at perspektivet ikke kommer frem til nogen løsning, men kun som et redskab til at identificere problematikker (Davies, 2013: 3227). Vi er et langt stykke ad vejen enig med Davies i denne antagelse om, at perspektivet ikke sigter løsningsorienteret. Vi ønsker, at imødekomme denne kritik og vil, som tidligere beskrevet, arbejde med

phronetisk planlægning, hvor Flyvbjerg søger at besvare fire værdirationelle spørgsmål, og derved kan orientere sit arbejde mod mere løsningsorienterede tilgange, hvilket nærmere vil blive beskrevet i metodekapitlet, under afsnittet *Phronetisk forskning*. Derudover har vi inddraget Jensen, da hun netop imødekommer denne kritik, ved at benytte perspektivet i en analysesammenhæng. Dermed søger vi en mere håndgribelig tilgang til et ellers komplekst begreb.

Opsamling

Vi vil benytte et governmetalitetsperspektiv, som analyseværktøj, til at undersøge en governanceaktivitet. Konkret henvender denne analyse sig til fem overordnede punkter, som Jensen fremstiller således: (i) Styringens *rationalitet* - hvordan er planlægningens tanke og logik. (ii) *Vidensdomæner* - hvilke diskurser kobles til og fra. (iii) Styringens *genstand* - hvordan ser feltet ud, og hvad anses som et planproblem- (iiii) *Styringsteknologier* - hvilke rutiner, praksisser og metoder bygger konkrete planlægningstiltag på. (iiiii) *Forestillingen om subjekter* - hvilke aktører tænkes ind i planlægningen og hvilke subjekter er genstande for planlægningen (Jensen, 2009: 118). Dermed har Jensen forsøgt at konkretisere Foucaults governmetalitetsperspektiv, til et analyseredskab med henblik på, at identificere governanceaktivitet.

I det kommende metode kapitel vil vi tage den foucauldianske tradition videre, det sker gennem phronetisk forskning.

Metodiske overvejelser og valg

Det følgende afsnit vil omhandle vores metodiske overvejelser i forbindelse med fremkomsten af vores empiri. Vi ønsker i kapitlet vi at besvare arbejdsspørgsmål: *Hvordan kan vi metodologisk på baggrund af vores udvalgte cases undersøge, hvordan Oslo og København planlægger for terrorsikringer?* I første omgang vil vi tilgå arbejdsspørgsmålet ved at introducere Bent Flyvbjergs begreb phronetisk forskning, da vi i høj grad er inspireret af dette. I forlængelse heraf vil vi gå i dybden med relevante dokumenter og interviews og det vil blive beskrevet, både hvordan de er tilkommet projektet, samt hvad de kan bidrage til.

Phronetisk forskning

I første bind af *Rationalitet og Magt* (2000) introducerer Flyvbjerg begrebet phronesis, hvilket vi vil beskæftige os med i dette afsnit. I afsnittet vil vi udfolde begrebet, samt beskrive hvordan det passer ind i vores undersøgelse.

Oprindeligt stammer begrebet *phronesis* fra Aristoteles, og er én af tre intellektuelle dyder, som også rummer begreberne *episteme* og *techne*. Mere konkret kan de tre dyder siges, at være forskellige tilgange til at imødegå viden på. Hvor epistemens tilgang er videnskabelig viden, er technes viden forankret i det mere kunstneriske og håndværksmæssige (Flyvbjerg, 2000: 73). Phronetisk viden omhandler overordnet en analyse af værdier og bliver af Flyvbjerg beskrevet på følgende måde:

“Phronesis drejer sig med andre ord om analyse af værdier - “godt eller dårligt” - som udgangspunkt for handling. Phronesis er dén intellektuelle aktivitet, som er relevant i forhold til praxis. Den fokuserer på det, der er variabelt. Det, som ikke kan fanges i universelle regler. Den forudsætter vekselvirkning mellem det generelle og det konkrete og kræver overvejelse, skøn og valg. Mere end noget andet kræver phronesis erfaring.”

(Flyvbjerg, 2000: 73).

Phronetisk forskning beskæftiger sig altså med værdier og interesser, der er til stede i en given praksis, hvorfor vi finder denne tilgang relevant i vores undersøgelse. Phronetisk forskning er derudover dybt forankret i forholdet mellem mennesker (aktører) og samfund, hvilket vi finder interessant at undersøge nærmere (Flyvbjerg, 2000: 75).

I den forbindelse skitserer Flyvbjerg fire værdirationelle spørgsmål, som der arbejdes ud fra indenfor den phronetiske forskning. (i) *Hvor er vi på vej hen?* (ii) *Hvem vinder, hvem taber ved det?* (iii) *Er det ønskeligt?* (iv) *Hvad bør der gøres?* (Flyvbjerg, 2000: 76). Ifølge Flyvbjerg mangler der generelt studier, som på den ene eller anden måde har beskæftiget sig med den phronetiske forskning og metodologiske overvejelser i forhold til *hvordan* spørgsmålene skal besvares (Flyvbjerg, 2000: 82). Derfor har Flyvbjerg udarbejdet heuristiske retningslinjer, ved at lave en udlæsning af teoretikere, der beskæftiger sig med studiet af mennesker og samfund. Heriblandt nævnes Michel Foucault, som vi tidligere har beskrevet i afsnittet *Magt i planlægning*. Dette har muliggjort 11 retningslinjer eller hovedpunkter, som er gældende for at praktisere phronetisk forskning. Vi vil ikke gennemgå alle punkter, men fremhæver de mest relevante i forhold til vores undersøgelse. Den første retningslinje omhandler *værdier* som et centralt begreb i forhold til phronetisk forskning. Dette skyldes primært de værdibaserede spørgsmål; *Hvor er vi på vej hen?*, *Er det ønskeligt?* og *Hvad bør der gøres?* (Flyvbjerg, 2000: 83). Udover de værdibaserede spørgsmål, fokuserer phronetisk forskning også på det overordnede spørgsmål; *Hvem vinder, hvem taber ved det?*, hvilket leder os til et andet hovedpunkt, nemlig *Magt*. Som tidligere nævnt har Foucault i beskæftiget sig med dette begreb, og vi ser i høj grad magt mellem aktørerne som værende omdrejningspunktet for vores genstandsfelt. Helt konkret ønsker vi, at undersøge, hvilke magtrelationer/magtkampe, der er på spil gennem vores anvendte empiri.

Et andet hovedpunkt omhandler, at man inden for den phronetiske forskning forsøger at besvare spørgsmålet *hvordan* frem for *hvorfor*. Dermed kommer der et mere processuelt fokus, hvor man i højere grad forsøger at forstå, frem for at forklare. Uden direkte at kunne læse det ud fra Flyvbjergs tekst, kan der drages paralleller til Foucaults magtanalytik, hvor han ligeledes mener, at der i højere grad skal fokus på *hvordan* og dermed det mere processuelle (Flyvbjerg, 2000: 85). Vi er langt hen ad vejen enige med Flyvbjerg i denne antagelse, da det processuelle kommer til udtryk i *hvordan*. Alligevel ser vi det ikke muligt at afgrænse os fra *hvorfor*, altså den mere forklarende del, da vi ser dem som afhængige af hinanden. *Hvorfor* kommer blandt andet til udtryk i forbindelse med vores historiske kontekst, hvilket leder os frem til den næste retningslinje.

Ydermere har vi valgt at inddrage den *narrative/historiske* kontekst. Dette indebærer både en historisk kontekst ved konkrete aktører og hændelser, der er sket det konkrete sted. Dermed lægger denne retningslinje og grundtanken for Solving Complex Problems, der er beskrevet i indledningen, sig tæt op ad hinanden, da det historiske aftryk er vigtig i begge metoder.

. Den sidste retningslinje vi har valgt at belyse er *dialog*. Den primære årsag til vi har valgt at inddrage denne retningslinje, skyldes den tætte relation til vores planstædet, der muliggør en kommunikativ tilgang til feltet. Flyvbjerg skildrer dette punkt, som et udtryk for en praksis, der opstår via offentlig dialog, der er væsentlig for at skabe indsigt i et felt. I forlængelse heraf inddrager han fire typer dialog: (i) *Dialog med dem, der studeres*, (ii) *dialog med andre forskere*, (iii), *dialog med beslutningstagere og andre centrale aktører på området, samt sidst, men ikke mindst (iv) dialog med den generelle offentlighed* (Flyvbjerg, 2000: 85-86).

Vi deler således samme forståelse for at denne tilgang er særlig essentiel, for at kunne generere noget relevant forskning. De beskrevne dialog typer, har været en inspiration til fremskaffelse af projektets empiri. Her vil vi blandt andet kigge på borgerne, som er påvirket af sikringstiltag, bringe viden fra diverse konferencer, forstå hvilke styringsrationaler de bestemmende aktører træffer beslutninger på baggrund af og forsøge at skabe fokus på en bredere offentlig debat.

Selvom vi mener, at mange af disse retningslinjer ofte giver sig selv, erkender vi vigtigheden i at forstå det metodologiske udgangspunkt for de fire værdirationelle spørgsmål som beskrevet i dette afsnit, for bedre at kunne besvare dem.

Vi er bevidste om, at Flyvbjerg bygger sin forskning på casestudiet. Vi ser dog ikke vores undersøgelse, som værende samme karakter, som Flyvjergs udlægning af konkrete cases og nærheden heri, eftersom Flyvjergs casestudie forløber over flere år. Vi har, grundet projektets omfang, ikke haft mulighed for, at nærstudere de konkrete cases i samme omfang som Flyvbjerg havde, i forbindelse med hans undersøgelser i Aalborg. Alligevel ser vi os inspireret af denne tilgang. Det skyldes ikke mindst, vores nærhed til casene, hvor vi blandt andet har været på studietur til Oslo, for bedre at opnå indsigt. Udover den fysiske nærhed, har vi også forholdt os nært til feltet, ved at granske det for materiale, for bedre at opnå en forståelse af det undersøgte fænomen. Alligevel ser vi ikke vores projekt som værende et casestudie. Dette skyldes ikke mindst at Flyvbjerg betegner casestudiet som det konkrètes videnskab, hvilket vi ikke ser som et dækkende begreb i forbindelse med vores undersøgelse. Vi ønsker ikke at tilgå fænomenet 'sikring' konkret, men derimod åbne for alle facetter, der har indflydelse på dette.

Det følgende vil omhandle de konkrete metodiske greb, som vi har gjort brug af, samt hvad de har bidraget med.

Dokumenter

I det følgende vil der forekomme en redegørelse for, hvordan forskelligartede dokumenter er blevet udvalgt og analyseret. Her vil indgå metodologiske overvejelser omkring dokumenter og deres position og betydning. I den forbindelse er der fundet inspiration i en række begreber fra Kennet Lynggaards kapitel *Dokumentanalyse*, i bogen *Kvalitative metoder* (2010).

I et projekt omhandlende planlægning, aktørnetværk og processer, kan man ikke se bort fra betydningen af systematisk anvendelse af dokumenter, hvor dokumenternes oprindelse, troværdighed, aktualitet med videre vurderes. Dokumenter giver os mulighed for, at få indsigt i håndteringen af udviklingen af terrorsikringer over en vis tidsperiode. De åbner for indblik i forandringer i netværksstrukturen og magtforholdene, samt normer og praksisser (Lynggaard 2010: 137). I håndteringen af mangeartede dokumenttyper er det vigtigt at holde sig for øje, at disse er produceret i forskellige kontekster og til forskellige målgrupper. Det betyder at forskellige typer af dokumenter, kan tillægges forskellig værdi. Teoretiske dokumenter er ikke på produceret i samme kontekst som eksempelvis kommunale planer (Lynggaard 2010: 140). Vi er gået eksplorativt til værks i genereringen af dokumenter og har anvendt sneboldmetoden, som er et undersøgelsesforløb, hvor det ene dokument leder hen til det næste dokument, interview eller andet. Sneboldmetoden har generet en masse dokumenter, som efterfølgende, selektivt efter deres relevans, er blevet udvalgt til yderligere bearbejdelse (Lynggaard 2010: 142). Genereringen af dokumenter har været væsentlig i vores metodepluralistiske tilgang, hvor de anvendte dokumenter, enten bevidstliggjorte os om relevante ekspertinterviews eller hvor ekspertinterviews muliggjorde kendskab til relevante dokumenter. I denne henseende har dokumentanalysen været en væsentlig faktor for udvælgelsen af aktører, hvilket vil blive beskrevet senere i kapitlet.

Den væsentligste anvendelse af dokumenter, har været i tilgangen til det teoretiske og de casebeskrivende afsnit, hvilket gør, at den metodiske tilgang i følgende vil være opdelt efter de to forskellige kontekster.

I forhold til det teoretiske afsæt, har vi benyttet os af en række tertiære akademiske tekster. Bogen *The City Between Freedom and Security* (2017) kan betegnes som et teoretisk samlingspunkt og en inspirationskilde. I henhold til sneboldmetoden, er kendskabet til bogen opstået gennem diverse konferencer, hvor medforfatter til bogen Dean Simpson har deltaget. Bogen introducerede os for, en række nye teoretiske perspektiver ligesom den bekræftede kendte teories relevans i forhold til opfattelserne af terrorsikringer. Som beskrevet i *Kritisk*

perspektiv på anti-terrorplanlægning, så sætter Stephen Graham og Michael Sorkin en overordnet teoretisk ramme for, hvordan vestlige byer og deres befolkninger bliver påvirket af nye sikringsforanstaltninger. Jon Coaffee undersøger, hvordan planlægningen kan være løsningen på holdbare sikringsløsninger. *The City Between Freedom and Security* præsenterer således forskellige perspektiver på, hvordan sikringer skal løses og den imødekommer i den forbindelse pointen fra det indledende kapitel, om at komplekse problemstillinger skal belyses gennem forskellige perspektiver.

Vi vil nu kort fremlægge hvordan vi har fået adgang til de relevante dokumenter med relation til København og Oslo, men ikke beskrive indholdet heri nærmere, da dette bliver gjort i kapitlet *Casebeskrivelse*.

København casen har været mindre omfattende at tilgå, dels fordi vi havde forhåndskendskab til hvor planstrategiske dokumenter og politiske beslutninger kan findes. Dette gjorde de væsentligste dokumenter og aktører hurtigere blev kortlagt. Yderligere har vi i projektet *Anti-terrorplanlægning i København* (2016), arbejdet med Christiansborg som case og har derfor indgående viden om denne planlægningsproces og de dertil knyttede dokumenter. Udover Christiansborg, undersøger vi også den igangværende planlægningsproces vedrørende begrænsninger af biltrafikken med hastighedsdæmpende foranstaltninger og lukningen af Middelalderbyen. De dokumenter, der er tilgængelige i den igangværende sag, anser vi for at være en anelse mangelfulde. Derfor er dette et godt eksempel på, hvordan kombinationen af metoder kan styrke indsigten i planprocessen. Ved at kombinere vores viden afstedkommet af dokumenterne, med ekspertinterviewet af Lene Bjerg Kristensen fra TMF og gennem deltagelse på konferencen *Byens gulv*, har vi fået en større forståelse for planlægningsprocessen, primære og sekundære dokumenter, aktørnetværket og magtforholdene heri.

Det samme gør sig gældende i Oslo casen, omend dokumenthåndteringen har været mere omfattende, hvorfor anvendelsen af sneboldmetoden har været mere fremtrædende. Fælles for de fleste af dokumenterne anvendt i casene er, at de er af planstrategisk karakter og de kan tydes som guidelines, der med faglige argumenter redegør for, hvordan terrorsikringer imødekommes. Udfordringen er imidlertid, at dokumenterne har forskellig værdi i forhold til deres funktion. Nogle dokumenter som *Oslo sentrum - Gatebruk og grunnsikring* (2014), er færdige strategiske dokumenter. Andre som eksempelvis *Eksempelkatalog for hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet* (2017), kan defineres som ideoplæg til strategier og disse skal karakteriseres og læses på forskellige måder, da deres betydning for

den konkrete planlægning skal vurderes forskelligt. Da der i indeværende projektet er et ønske om, at opnå en mere konkret indsigt i processer, understøttes dokumenterne gennem interviews, hvor de bagvedliggende grundlag for disse dokumenter, samt deres betydning for processerne kan karakteriseres. Interviewenes tematikker, er blandt andet grundlagt på baggrund af vores teoretiske viden dannet ud fra dokumenter og disse ligger latent i de forskellige interviewguides struktur. Metoden interview vil blive beskrevet i det følgende afsnit.

Interview

Vores interviews er opbygget efter en semistruktureret tilgang, hvilket betyder, at vi går til interviewet med nogle overordnede temaer, som vi ønsker inddraget, men at samtalen derudover forløber frit. Formålet med dette er, at vi kan belyse andre perspektiver, som muligvis har relevans for genstandsfeltet, men som vi grundet manglende indsigt, ikke har været opmærksomme på. På den måde har vi mulighed for løbende, gennem de forskellige interviews, at blive klogere og evaluere hvorvidt spørgsmålene skal ændres.

For at få det bedste udbytte har vi udarbejdet interviewguides for samtlige interviews i både København og Oslo (Interviewguide: Bilag 2.1: 15). Vores guides er i alle tilfælde udarbejdet ud fra overordnede temaer, som vi ønsker belyst i konteksten for henholdsvis Oslo og København. Temaerne bygger grundlæggende på de værdirationelle spørgsmål fra phronetisk forskning, samt ud fra de ovennævnte dokumenter. I forbindelse med vores undersøgelse har vi foretaget fem interviews, hvoraf tre er foretaget i København og to i Oslo. Først vil vi gennemgå vores eksperter relation til projektet for København og dernæst for Oslo.

Udførelse af interview i København

Vi har som påpeget tidligere haft en ide om, hvilke aktører, der kunne være relevante for vores undersøgelse på baggrund af et tidligere projekt. Vi kastede derfor hurtigt vores blik mod Københavns Kommune, nærmere Teknik- og Miljøforvaltningen (TMF). Dettets skyldes blandt andet vores kendskab til, at TMF er den enhed, som har ansvaret for det, der står i byrummet, altså byrumsinventaret, hvilket har relation til vores undersøgelse af sikringstiltag i det offentlige rum. Dette resulterede i et interview med Lene Bjerg Kristensen, som er projektleder for projektet omhandlende hastighedsdæmpende foranstaltninger, samt undersøgelse af bilfri Middelalderby. Vi anser Kristensen som en ekspert, hvad angår en forståelse af Københavns visioner. Hun har tidligere arbejdet som projektleder på

Arkitekturpolitik København 2017-2025, og andre projekter relateret til byen. Kristensen fortæller også, at hun ikke har særlig stor erfaring, hvad angår håndtering af sikringer, men altid har været en del af komplekse og tværgående problemstillinger.

At kunne arbejde tværgående er afgørende for håndtering af komplekse problemstillinger. Når PET kommer med en anbefaling om sikringstiltag, ser vi, at TMF tager del i den ansvarsopgave, der omfatter *hvordan* der sikres rigtigt og tilstrækkeligt, men samtidig også imødekommer øvrige visioner for byen (Kristensen, TMF: Bilag 2.2).

Kort efter vores interview med TMF inviterede de os til konferencen *Byens Gulv*. Foruden TMF var en lang række forskellige aktører repræsenteret. Heriblandt et oplæg fra Martin Dinesen, centerchef i PET, tidligere nævnte forsker Deane Simpson, Ph.d studerende under institut for antropologi Stine Ilum og direktør for GHB Landskabsarkitekter Torben Møbjerg. Vi dannede os således et nyt kendskab til en række relevante aktører, og en indsigt i hvordan disse arbejder med håndtering af sikringstiltag. Derudover førte deltagelsen til et interview med direktøren fra GHB.

GHB er et af de mere erfarne arkitektfirmaer indenfor anti-terrorplanlægning. De har været med til at udarbejde en række terrorsikringsløsninger, hvilket omfatter eksempelvis sikringen af Christiansborg Slotsplads. GHB er derfor interessante, da de har stor erfaringen, hvad angår facilitering af denne planlægningsform, samt hvilke konflikter, der kan opstå på tværs af forskellige aktører. Gennem interviewet med Møbjerg, fandt vi frem til GHBs holdning om at de usynlige og multifunktionelle løsninger var at foretrække. Derudover mente han, at man skulle være påpasselig hvad oversikring angår. Dette var en holdning som vores ekspert Jesper Malm fra den danske Bygherreforening delte. Bygherreforeningen er en interesseorganisation, som varetager danske bygherres holdninger og interesser (Bygherreforeningen, 2018b). Bygherreforeningen er relevante af flere grunde. For det første er terrorsikringer i dag blevet et mere centralt element, som bygherrer skal tænke ind. For det andet har de gennem en artikel gjort opmærksom på, at bygherrerne mangler retningslinjer i forhold til, hvordan der skal planlægges mod terrorangreb. I den forbindelse henviser de til, at man undersøger mulighederne for at lave en sikringshåndbog, som den der er udarbejdet i Norge (Bygherreforeningen, 2018a). Denne bog er primært henvendt til de private aktører i Oslo med henblik på, hvordan der skal planlægges i relation til sikringer. Gennem den førnævnte artikel fandt vi frem til Jesper Malm, der er kommunikationschef for Bygherreforeningen. Malm har givet os et indblik i, hvilke udfordringer bygherrerne står over for, når der skal planlægges mod terrorangreb.

Udover vores tre ovenstående interviews, har vi gransket området for andre, der studerer feltet. I den forbindelse kom vi i kontakt med Marie Skammelsen, der i februar måned påbegyndte sin Ph.d omhandlende, hvordan terrørsikringer i byens rum påvirker befolkningen. Det skal hertil nævnes, at hun hovedsageligt har fokus på det arkitektoniske udtryk i byen, hvorfor hun netop har relevans i forhold til vores opgave når det kommer til borgernes opfattelse af sikringer. Eftersom Skammelsen befinder sig i den indledende fase, blev det i høj grad en samtale omhandlende, hvordan man griber et så komplekst felt an. Vi diskuterede primært teoretiske tanker i forhold til feltet med fokus på kritiske perspektiver og magtrelationer. Langt hen ad vejen har vi gjort os de samme tanker som hende, men samtalen kunne alligevel bidrage med nye inspirerende perspektiver på emnet.

Udførelse af interview i Oslo

Udover de tre danske interviews har vi i forbindelse med vores studietur udført to interviews i Oslo. I forlængelse af terrorhændelsen i Oslo i 2011, bygges et nyt Regjeringskvartal, hvor hele området skal gennemgå en renovering, hvilket vi vil uddybe senere i Oslos casebeskrivelse. Gennem læsning af dokumenter, fandt vi frem til at udførelsen af det nye Regjeringskvartal varetages af Kommunal- og Moderniseringsdepartementet (KMD). Derfor har vi interviewet Knut Syvertsen, som er afdelingsdirektør i KMDs underafdeling, statsforvaltningsafdelingen-sikkerhedsseksjonen. Det interessante ved Syvertsen er, modsat vores øvrige informanter, hans sikringsfaglige baggrund. Syvertsen blev kaldt ind som ekspert i 2011, efter at have arbejdet syv år i forsvarssektoren med sikring af objekter, herunder Oslos ambassader. Syvertsen repræsenterer derfor en anden tilgang til planlægning, der danner grobund for en mere nuanceret undersøgelse af, hvilke diskurser, der foregår på tværs af forskellige aktører. Ligesom i København havde vi også et ønske om at snakke med de ansvarshavende for byens øvrige offentlige rum. Derfor tog vi kontakt til Oslo Kommune, der henviste os til Plan- og Bygningsetaten (PBE). Dette førte os til Dag Bjørnland, som er Stadsarkitekt i Oslo for PBE. Bjørnland er ligesom Kristensen fra TMF, repræsentant for Oslos overordnede visioner. Han har arbejdet i kommunen gennem 12 år, som arkitekt uden nogen egentlige sikringsfaglige kompetencer.

Både KMD og PBE har været interessante at tale med, da vi har fået kendskab til processerne for hvordan sikringstiltag planlægges i Oslo, samt hvordan de hver især oplever relationer mellem relevante aktører. Dette kommer blandt andet til udtryk i, hvordan Oslo Kommunes visioner sommetider bliver udfordret af private aktører, men også den tilgang KMD har til at

sikre. Dette er jf. phronetisk viden og et kritisk magtperspektiv en afgørende indsigt for at undersøge, hvem der vinder og hvem der taber ved det.

Foruden de nævnte interviews har vi haft taget kontakt til Gehl Architects. Vores kendskab til Gehl, herunder specifikt arkitekt Camilla van Deurs, opstod under et debatoplæg ved Politiken live tilbage i 2016 (Politiken Live, bilag 1.3). Her udviste van Deurs et indgående kendskab til sikringstiltag i Oslo, hvilket vi fik bekræftet gennem læsning af dokumenter. Det lykkedes ikke selv at få et interview med van Deurs, men vi fik tilsendt et interview fra en tidligere studerende på Roskilde Universitet med nogenlunde samme indgangsvinkel som vores.

Tilsammen kan eksperterne sige noget om den terrørsikring, der foretages i både København og Oslo. Vi mener, at involveringen af disse eksperter yderligere bidrager til, at belyse hvilken indflydelse sikringstiltag har på byen, samt hvordan processerne for disses tilvejebringelser udspiller sig. Dette skyldes, at de inddragede aktører opererer ud fra forskellige opfattelser og tilgange, og derfor ser planlægningen fra forskellige perspektiver. Selvom de arbejder ud fra forskellige tilgange, er de i mange tilfælde afhængige af hinanden. Tager vi for eksempel udgangspunkt i Oslo, er KMD og PBE ansvarshavende for tilstødende byrum, hvor potentialet for konflikterende diskurser opstår, hvilket kommer til udtryk i senere analytiske kapitel.

Opsamling

I dette kapitel har vi belyst, hvilke metodiske overvejelser og valg vi har foretaget. Vi ser med udgangspunkt i Flyvbjergs phronetiske forskning, en mulighed for at skabe en bred forståelse af planlægningsfeltet. Dette skyldes dels de værdirationelle spørgsmål, som både vores interviews vil bygge på, og som vil ligge til grund for analysen. Ydermere har vi belyst, hvordan vi er kommet i besiddelse af dokumenter og interviews, men også hvordan disse empirikilder skal bidrage til at nuancere forskellige opfattelser for at få et stærkere greb om kompleksiteten i feltet. Vi vil i det følgende fremlægge casebeskrivelser for henholdsvis København og Oslo.

Casebeskrivelse

Dette kapitel vil omhandle to casebeskrivelser af terrrorsikringer i henholdsvis København og Oslo. Kapitlet skal ses i tæt relation til analysen og søge at besvare Flyvbjergs første værdirationelle spørgsmål, *Hvor er vi på vej hen?*

Formålet med beskrivelserne er, at undersøge den udvikling København og Oslo har gennemgået i et sikrings øjemed. Vi vil således tage et greb om den planlægningsproces, som praktiseres i de to byer, og gennem respektive plandokumenter og udtalelser fra relevante aktører undersøge, hvorledes denne praksis bærer præg af det øgede trusselsbillede. Grundlæggende for de to cases synes det relevant at påpege, at terrrorsikringstiltag altid vil stå i relation til den samlede byplanlægningspraksis, der er styret af en række planlægningsstrategier. Det er således vigtigt, at se i relation til en helhedsorienteret plan for byerne, der i forsøg på at foretage planlægning, som de altid har gjort, nu også skal inddrage endnu et aspekt, nemlig anti-terrorplanlægning. Opsummerende vil vi arbejde ud fra arbejdsspørgsmålet: *Hvilke strategier og processer ligger til grund for terrrorsikringen i henholdsvis Oslo og København?*

Københavns casebeskrivelse

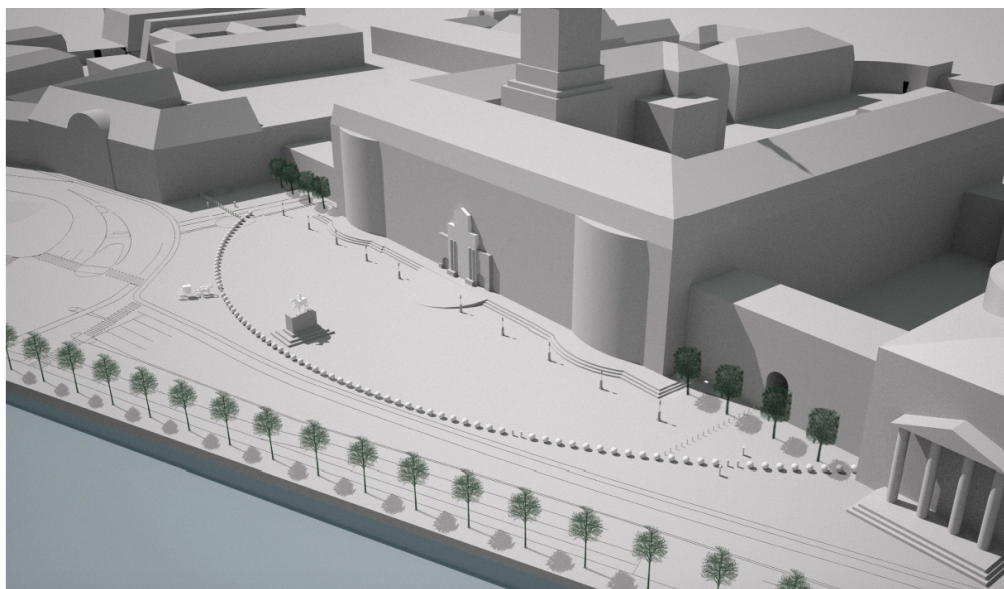
Det følgende afsnit vil omhandle, den terrrorsikrings planlægning, som København er undergået de seneste år. Gennem den indsamlede empiri bliver der undersøgt, hvordan planlægningen udføres og hvordan den forholder sig til overordnede strategier fra Københavns Kommune. Vi oplever, at tilgangen til terrrorsikringer i København har skiftet karakter i takt med, at terrorhændelser i de vestlige lande ligeledes skifter karakter. En repræsentant fra TMF ytrede for blot et par år siden, at tilgangen til sikring var langt mere simple. Tidligere omfattede sikringerne eksempelvis skærpede foranstaltninger af trafikale forhold foran ministerier under statsbesøg, ved at man nedlagde parkeringspladser (Kastoft, TMF: Bilag 2.8: 84). Med det nuværende fokus på sikringer, kan det udledes, at der på kort tid er sket en ændring i den måde, terrrorsikringer skal planlægges og udføres, hvilket dette afsnit vil omhandle. I første omgang vil vi, for overskuelighedens skyld, kortlægge hvilke aktører der forefindes i en dansk kontekst.

Tabel 2: Tabellen viser de aktører, der er repræsenteret, gennem dette kapitel. Deres respektive roller, vil blive beskrevet løbende (egen tilvirkning).

Statslige Aktører	Sikkerhedsmyndigheder	Kommunale instanser	Rådgivere	Kompetence udviklere
Folketinget Slots- og Kulturstyrelsen (Tidligere Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme)	Politiets Efterretnings- tjeneste (PET) Center for Terroranalyse (CTA) Københavns Politi Beredskabet	Københavns Kommune Borgerrepræsenta- tionen Teknik og miljøforvaltningen Økonomiudvalget Indre By Lokaludvalg Sharing- Copenhagen	GHB TagTomat Via Trafik	Bygherreforeningen Byens Gulv

Perimetersikringen af Christiansborg

Efter angrebet i Oslo i 2011 gik PET, Folketinget og TMF i 2013 i første omgang sammen om, at lave en midlertidig sikring af Christiansborg. Denne sikring er senere hen blevet

Billede 1: Billedet viser den endelige plan for perimetersikringen af Christiansborg, der manifesterer sig på Slotspladsen (GHB, 2016)

permanent med blandt andet en perimetersikring af Slotspladsen (Daugbjerg et. al, 2016: 57). En perimetersikring er kort sagt en sikringstype, som sikrer en central genstand ved at en ydre grænseflade afskærmes, overvåges, belyses eller på anden vis kontrolleres. Omdannelsen af Slotspladsen er tegnet af GHB, som tidligere har haft erfaring med terrørsikringer i forbindelse med Rigsdagsgården og Det Jødiske Museum (Møjbjerg, GHB: Bilag 2.3.1: 52).

Torben Møbjerg, administrerende direktør i GHB, pointerede at deres fremgangsmåde var styret af det, som de definerer som arkitektonisk sikring. Med dette udtryk forstås, at der sikres så usynligt som muligt ved hjælp af arkitektoniske greb, som samtidig respekterer stedets arkitektur på en naturlig måde (Møbjerg, GHB: Bilag 2.3.1 52). Dette er kommet til udtryk i de granitkugler, som i skrivende stund opføres på Christiansborgs Slotsplads. Kuglerne går igen flere steder i byrummet, eksempelvis på slotstårnet (GBH, 2016: 12). Løsningen er et resultat af en længere proces, hvor GBH har faciliteret workshops med nøgleaktører, hvilket udmøntede sig i en sikring med bred opbakning, fra de involverede aktører. Udover bygherrerne som omfatter Folketinget, Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme og grundejer Københavns Kommune, blev Akadimirådet og Indre By Lokaludvalg inddraget (GBH, 2016: 6). Hertil er forskellige løsningsforslag blevet vurderet af PET, Københavns Politi og Beredskabet, altså sikkerhedsmyndighederne (GBH, 2016: 6). Møbjerg fortalte, at workshops har været et af de mest givende værktøjer. Han beskriver det som et redskab til, at få alle aspekter med, og til at få de forskellige aktører til at diskutere nogle konkrete spørgsmål i fællesskab (Møbjerg, GHB: Bilag 2.3: 46). Samtidigt betoner han, at der også har været udfordringer forbundet med planlægningsprocessen:

“Det der har været svært for os, er at i den her bygherre konstellation, der har du ikke en person, der er ansvarlig, du har to bygherrer, altså Slot og Kulturstyrelsen og Folketinget og du har en område ejer, som er Københavns Kommune, som også bestemmer noget. Altså her er der ikke nogen bygherre, der siger “jeg vil gerne have det sådan her.” De bliver nødt til at forholde sig til, hvad mener kommunen om projektet, fordi de skal overtage det. Der har været sådan en lidt drøj samarbejdsforhold.”

(Møbjerg, GHB: Bilag 2.3: 44)

Møbjerg uddyber, at der er mangel på evner til at tage beslutninger hos bygherrerne, hvilket kan skyldes de manglende kendskab og kompetencer til planlægning, samt frygten for kritik af offentligheden i tilfælde af, at den nye sikring ikke falder i god jord (Møbjerg, GHB: Bilag 2.3: 44).

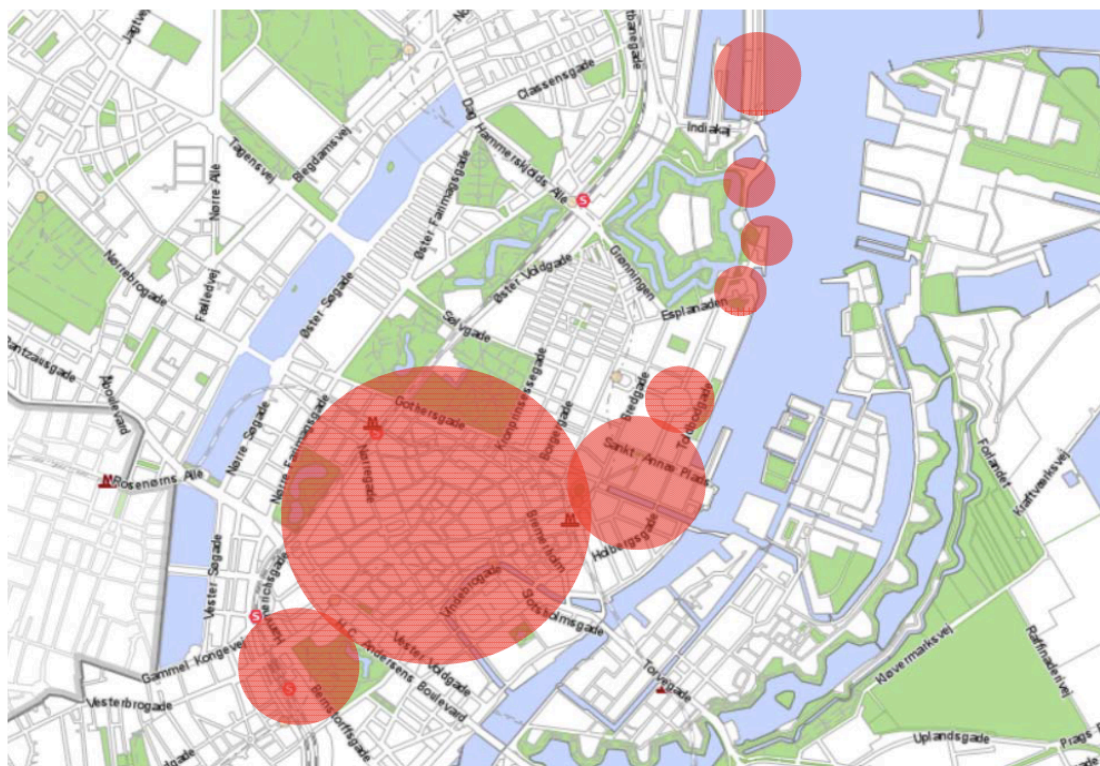
Hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet

Angrebet med en lastbil mod et julemarked i Berlin i 2016, var ifølge Lene Bjerg Kristensen fra TMF, baggrunden for, at Københavns Politi og PET begyndte at opstille betongrise i det offentlige rum (Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 18). Beslutningen om at opstille disse betongrise blev altså taget på trods af, at der ikke var nogen konkret trussel som indikerede, at et konkret angreb var under opsejling (Tv2.Nyhederne, 2016). Der har sidenhen været kritik af de store betonklodser, og derfor igangsatte kommunen en række tiltag til at ændre disse. En del af kritikken beror på, at betonklodserne er til gene for erhverv og brugere af byrummet (Københavns Kommune, 2017e). Frem for betonklodser ser Købehavns Kommune gerne permanente løsninger, der samtidig kan sikre et godt bymiljø.

Den 24. august 2017 tog politikerne i Københavns Borgerrepræsentation (BR) stilling til et forslag omkring forskønnelse af betonelementer, samt udviklingen af nye hastighedsdæmpende foranstaltninger. Yderligere skulle det drøftes, hvorvidt lukningen af Middelalderbyen for biltrafik skulle blive en realitet. Sagen har på anbefaling fra PET været holdt fortroligt frem til indstillingen i BR, hvilket siger noget om PETs styrende rolle i planlægningen (Københavns Kommune, 2017e).

PETs anbefalinger til zoner med hastighedsdæmpende foranstaltninger

PET har lavet en vurdering med otte zoner der dækker over ni områder: Tivoli, Strøget, Rådhuspladsen, Nyhavn, Kongens Nytorv, Amalienborg Slotsplads, Langelinie, Hovedbanegården og Nørreport Station, som de anbefaler sikres (Københavns Kommune, 2017e). Hertil er det Københavns Politi, der udarbejder de konkrete sikkerhedsmæssige vurderinger. Herudover er det TMF, som skal finde løsninger til, hvordan sikringerne kan implementeres som en del af byrumsinventaret. Vi kan således se en tydelig hierarkisk rollefordeling i planlægningen. Dette vil der blive analyseret på senere.

Kort 1: På kortet, ses otte områder i København, hvor PET anbefaler at der opsættes hastighedsdæmpende foranstaltninger (Københavns Kommune 2017e)

Løsninger med fokus på multifunktionalitet

Udviklingen af de nye hastighedsdæmpende foranstaltninger foretages således af TMF, men i samspil med PET og Københavns Politi. Med denne styregruppe kan der argumenteres for, at sikkerhedsmyndighederne tillægger anti-terrorplanlægning et øget fokus (Københavns Kommune, 2017e). At overlade en del af ansvaret hos TMF, understøtter den tidligere beskrevet udvikling Coaffee fortæller om, hvor praksisser omkring sikringstiltag er blevet bredere fagligt.

For Kristensen var det vigtig, at kommunen selv designede de hastighedsdæmpende foranstaltninger, da fordelene er, at man får mulighed for både at kunne indbygge ekstra krav til sikkerhed, multifunktionalitet, drifts hensyn og samtidig fastholde en københavner identitet (Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 22). I udviklingsfasen har TMF faciliteret workshops, hvor blandt andet PET og Københavns Politi har vurderet forslagene. Det er endt ud i *Eksempelkatalog for hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet* (2017). Her skelnes der mellem tre kategorier.

Billede 2: Betonblok beklædt med grønt træplader (Københavns Kommune, 2017b).

1. Forskønnelse af akutte midlertidige løsninger

Eksemplet fra Vesterbrogade illustrerer beklædning og maling af betonklodser. I sig selv har betonklodserne, til formål at dæmpe farten. Dog kan de også i deres rå udtryk, virke forstyrrende og skabe relationer til, at man befinder sig i et udsat område. Umiddelbart kan betonklodserne beklædes med træ eller males i en farve, som følger Københavns Kommunens retningslinjer for byrumsudstyr, hvilket fremgår af ovenstående billede. En beklædning vil skabe bænke ud af de allerede opsatte betonklodser. Byens identitetsfarver (grå/grafital, grøn, sort og blå), hvilket er retningslinjer der skal følges (Københavns Kommune, 2017b: 4).

2. Fleksible løsninger, der kan sættes ud i byrummet

Billede 3: Her ses et eksempel på hvordan man har anvendt en fleksibel løsning i form af blomsterkummer i støbejern på Nørreport Station (Københavns Kommune, 2017b).

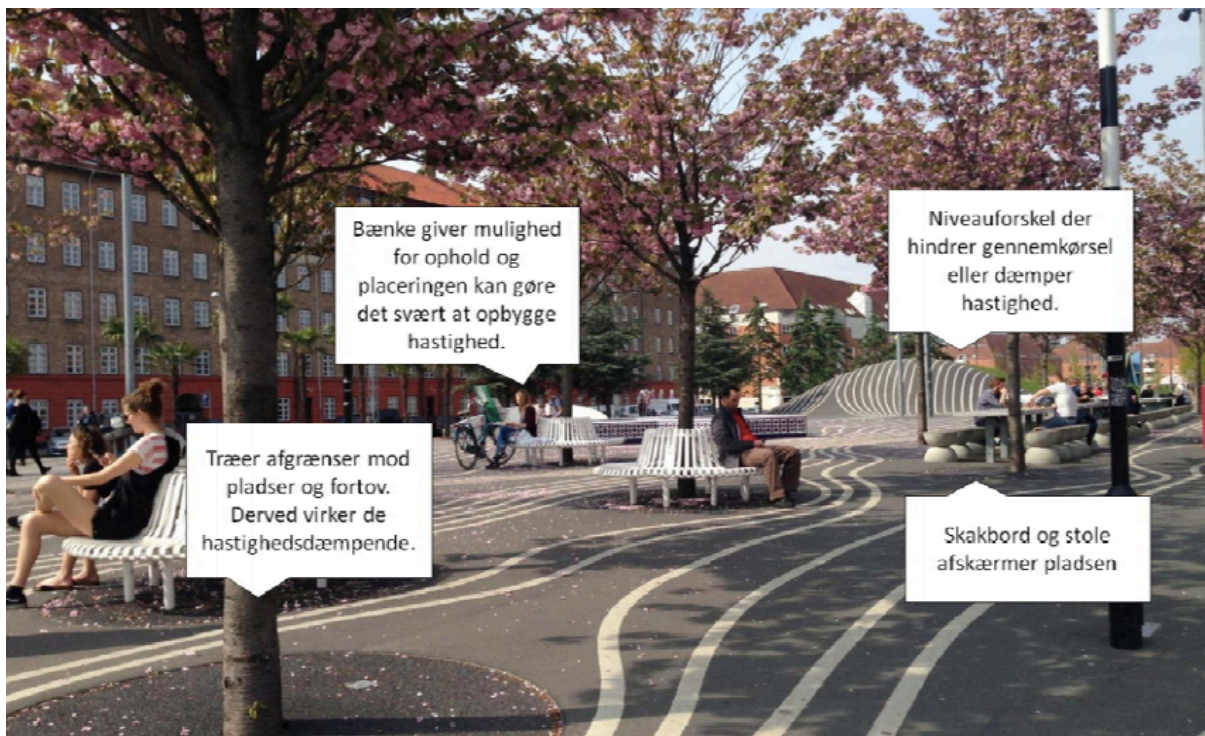
Billede 4: Ved Panum Institutet, har man bygget et multifunktionelt byrumselement, hvor cykelparkering og siddepladser kombineres (Københavns Kommune, 2017b).

Kummer med blomster eller træer er placeret på Nørreport, så de virker hastighedsdæmpende. Formålet er at forskønne gadebilledet, samt at bidrage med mere bynatur. Sådanne sikringstyper har en prisidé på 25.000 - 50.000 kr. pr. stk. (Københavns Kommune, 2017b: 6).

Der anvendes også multifunktionelle betonelementer, der kan fungere som både bæk og cykelstativ. Her eksemplificeret ved Blegdamsvej. Sikringen er støbt på stedet og koster 90.000 kr. (Københavns Kommune, 2017b: 8).

I eksempelkataloget er der også vist eksempler på sikringer i plint og natursten. Derudover kan træer, såvel som kunstinstitutioner, samt bænke og cykelstativer også benyttes (Københavns Kommune, 2017b: 6).

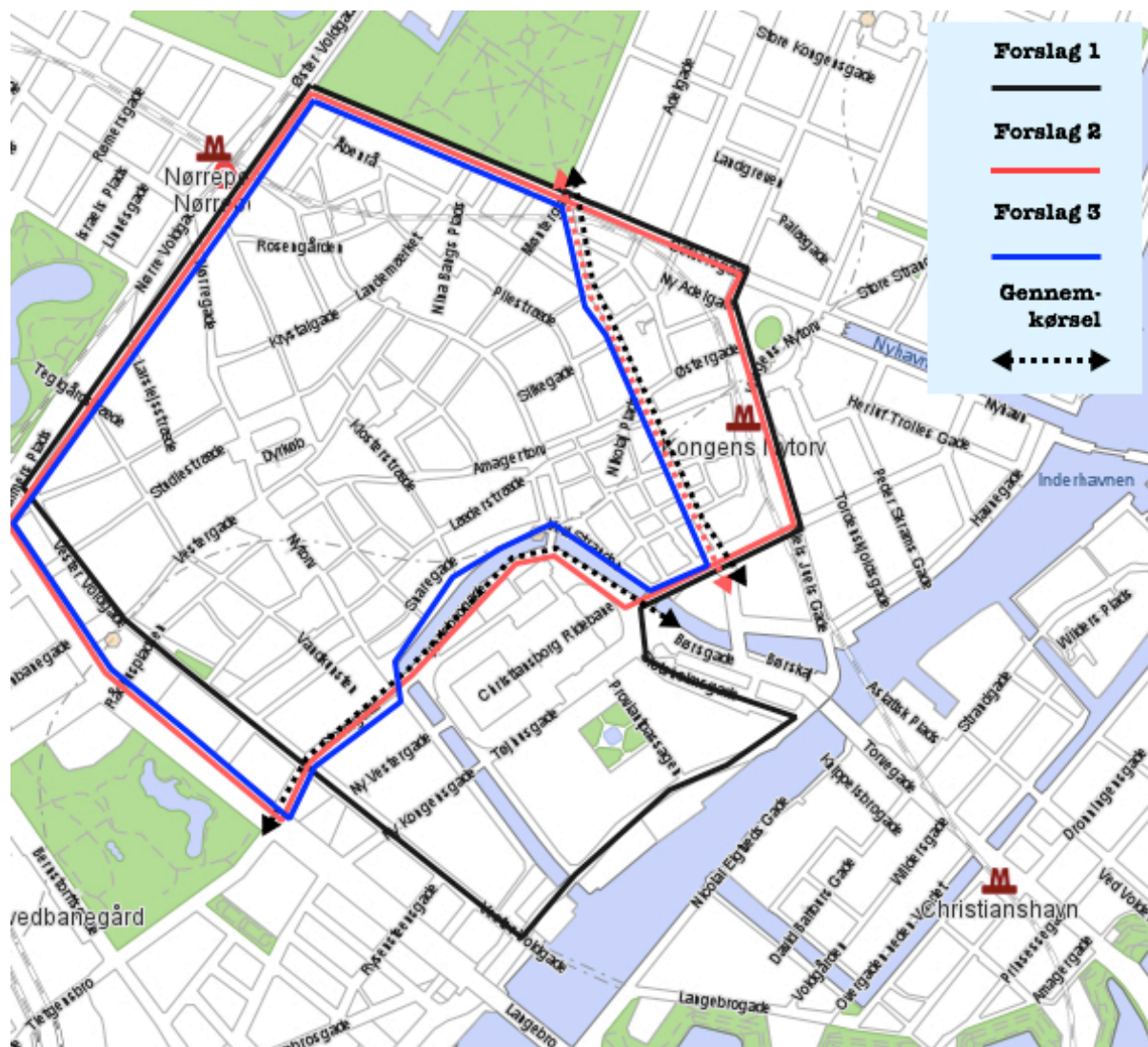
3. Helhedsorienterede byrumsløsninger

Billede 5: Den Sorte Plads er et populært byrum, samtidigt er byrumselementerne sikrende for pladsens brugere (Københavns Kommune, 2017b).

En mulighed er også de helhedsorienterede byrumsløsninger. TMF fremhæver her Den Sorte Plads på Ydre Nørrebro, hvor byrumsinventaret afskærmer, beskytter og samtidigt inviterer til ophold (Københavns Kommune, 2017b: 17).

Lukning af Middelalderbyen

Kort 2: Kortet viser de tre forslag til begrænsning af biltrafikken i Indre By (egen tilvirkning).

I forhold til lukningen af Middelalderbyen, er det af TMF foreslået, at Middelalderbyen lukkes for biltrafik. Som tidligere beskrevet har PET anbefalet otte punkter, som de anbefaler bliver sikret. Forslaget om at lukke Middelalderbyen beror netop på disse anbefalinger. Det vurderes, at lukningen kan løse problemet med at beskytte bløde trafikanter. I beslutningen vedrørende Middelalderbyen, ligger også en helhedsorienteret vurderingen af, at lukningen vil være bylivs udviklende (Københavns Kommune, 2017c).

Det vurderes, at begrænsningen af biltrafik i Middelalderbyen vil påvirke en lang række andre forhold i og udenfor området. Derfor skal TMF undersøge, hvad en trafikal fredeliggørelse vil betyde for de historiske byrum i Middelalderbyen, samt sikre hvordan tilgængeligheden til området ikke bliver forringet (Københavns Kommune, 2017c: 1). Derfor skal der undersøges hvordan en begrænsning af biltrafik kan kompenseres gennem bedre

forhold for fodgængere og cyklister. Argumentationen bag disse målsætninger skal findes i Kommuneplan 2015, hvor Middelalderbyen er en del af Trafikzone Indre By, hvor ”ophold, byliv og de bløde trafikanter skal have høj prioritet, mens biltrafikken skal foregå under hensyntagen til bymiljø og byliv” (Københavns Kommune, 2017c: 1).

I forbindelse med undersøgelsen har TMFs rådgivere, Via Trafik, udarbejdet tre foreløbige forslag til, hvordan biltrafikken kan begrænses (Københavns Kommune, 2017c: 3). På det ovenstående kort (Kort 2) kan de tre forslag ses. Undersøgelsen skal danne grundlag for konkrete løsningsforslag, som der efterfølgende skal tages politisk beslutning omkring. Politiet vil undervejs bistå med rådgivning omkring sikkerhedsaspekter. Ydermere skal undersøgelsen sammenholdes en række andre projekter i og i nærheden af området. Det drejer sig blandt andet om åbning af Cityringen i 2019 og ombygningen af Rådhuspladsen (Københavns Kommune, 2017c: 5).

I eksempelkataloget foreslår TMF, at begrænsningen af biltrafikken skal foretages med pullerter grundet Middelalderbyens smalle gadeforløb. Fordelen ved pullerter er, at nogle modeller kan sænkes, ved behov for passage (Københavns Kommune, 2017b: 18).

Ved indstillingen til Økonomiudvalget besluttes det, at der i budgetåret 2018 afsættes midler til udarbejdelsen af hastighedsdæmpende foranstaltninger og at mulighederne vedrørende lukningen af Middelalderbyen yderligere analyseres og at en endelig beslutning i den henseende foretages i foråret 2018. Dette var til trods for, at TMF anbefalede at man fremrykkede midlerne til 2017 (Københavns Kommune, 2017e). Vi har endvidere fået fortalt af Kristensen, at processen skubbes yderligere og at TMF forventer, at kunne præsentere to til tre scenarier af bilfri Middelalderby hen mod efteråret 2018 (Kristensen, TMF: Bilag 2.2.1: 33).

Private aktører

At der er behov for nye planfaglige kompetencer i håndteringen af det stigende sikringsbehov, kommer blandt andet til udtryk gennem den årlige konference *Byens Gulv*. Udover mange interessante oplæg deltog en lang række virksomheder, som var interesserede i at sælge en række sikringsforanstaltninger til blandt andet Københavns Kommune. Repræsentanterne fra TMF, gjorde det tydeligt, at disse ikke var interessante for kommunen. Kommunen skal forholde sig til politiken: *Fællesskab København* (2015), som rummer tre pejlemærker: 'En levende by', 'En by med kant' og 'En ansvarlig by' (Københavns

Kommune, 2015: 1). Ligeledes skal de forholdes ig til politiken: *Arkitekturpolitik København 2017-2025* (2017), som også rummer tre temaer: ‘Arkitektur der fortæller’, ‘Bygget til københavnerliv’ og ‘Ansvarligt designet’ (Københavns Kommune, 2017a: 18). For at strømline tilgangen til et visuelt udtryk, der symboliserer Københavns egenart, læner de respektive planlæggere sig primært op ad disse to dokumenter (Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 19)

Der er tilfælde hvor kommunen har benyttet sig af designløsninger fra udefrakommende aktører. TagTomat, som er en virksomhed, der sælger løsninger med afsæt i urban gardening, har forsøgt at forandre betonklodser til multifunktionelle byrums-interiør, hvor flere byrumselementer kombineres i beklædningen af betonklodsen.

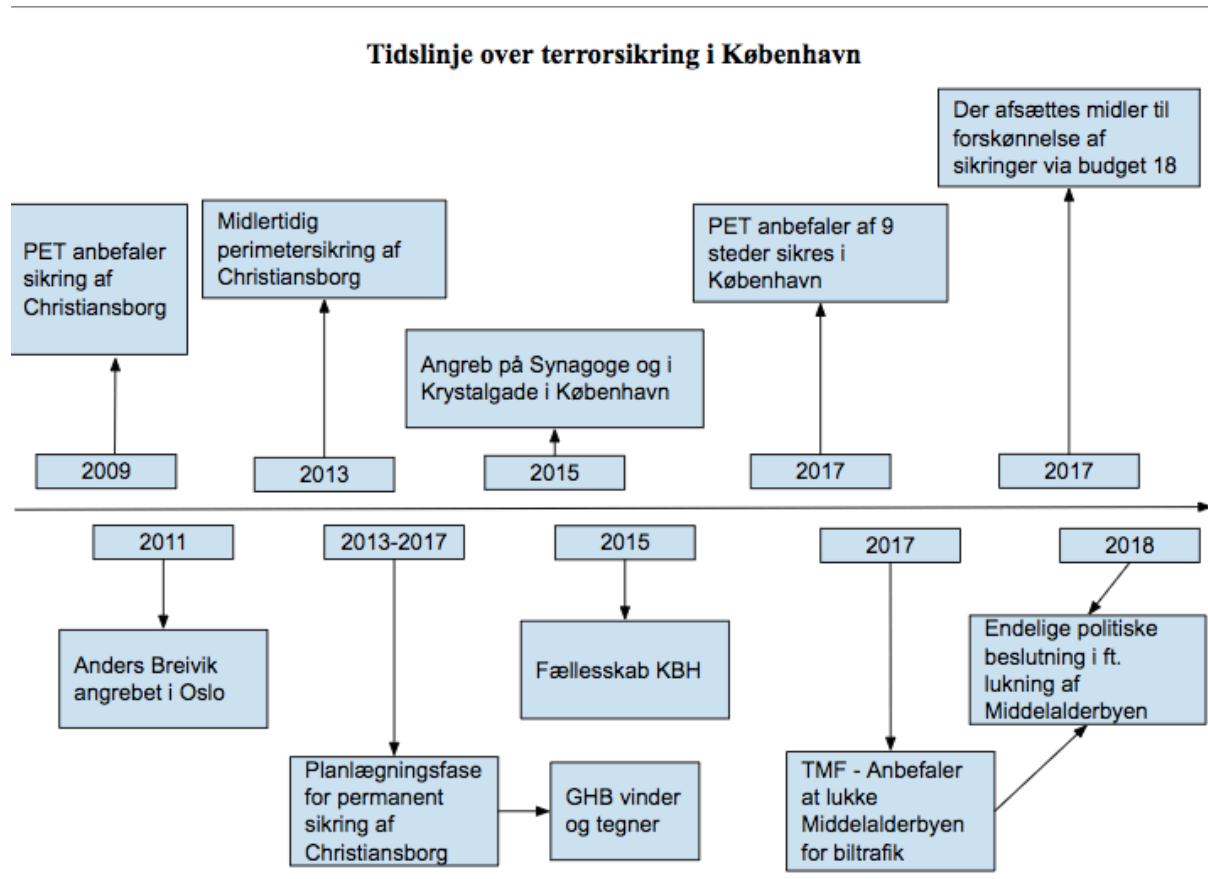
Billede 6: På billedet ses hvordan en betonklods er blevet transformeret til bæk, cykelstativ og plantekasse (Lauritsen, 2017).

TagTomats incitament er at fjerne den frygt, som betonklodserne bringer til byrummene og har i forbindelse med deres forskønnelse af betonklodserne fået økonomisk støtte gennem Københavns Kommunes pulje SharingCopenhagen, der støtter grønne tiltag i byen (Lauritsen, 2017). Dog er ikke alle begejstret over det her initiativ. Arkitekt Camilla van Deurs, fra Gehl, mener ikke, at TagTomat bidrager til andet end at skabe en falsk tryghed. Det begrundes hun med den lave modstandsevne som betonklodserne har.

“Det er en falsk tryghed, at man sætter de der op alle steder. Hvis politikere bliver lullet ind i, at man bare kan putte sådan nogle europaller rundt om dem, og så har vi både sikret os og lavet byliv. Det er en falsk tryghed.”

(van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 30:09)

Denne bekymring fra van Deurs, omkring betonklodsernes sikringsevne vil vi vende tilbage til, i den efterfølgende analyse.

Hvor er planlægning på vej hen i København

Dette afsnit har taget læseren gennem den københavnske terror kontekst. Der er blevet taget udgangspunkt i islamisk orienteret terror, da PETs risikovurdering er baseret på trusler herfra. Ser vi på Christiansborg Slotsplads, så har processen været præget af den midlertidige sikring, der blev opstillet. Den efterfølgende proces omkring den permanente sikring af Christiansborg, har været mere organiseret og inddragende. Det er ikke kun projektet omkring Christiansborg Slotsplads, der har vist sig at byde på inddragende processer. Samme tilgang, hvad angår faciliteringen af workshops, ser vi anvendt hos TMF. Her har man afholdt

workshops med blandt andet, eksterne rådgivere Københavns Politi, PET og beredskabet for at finde de bedste løsninger til eksempel kataloget.

Vi ser altså en generel praksis, der til en vis grad søger at facilitere inddragende processer, hvor diverse workshops igangsættes med henblik på at udveksle erfaringer. Dette stemmer til en vis udstrækning overens, med den måde Coaffee har beskrevet en udvikling inden for feltet. Det er således udtryk for, at processerne er blevet mere kommunikative og den dominerende diskurs for, hvilket udtryk, der søges at skabe gennem sikringstiltag, ikke længere blot er styret af nogle få aktører. Hvorvidt intentionen og praksissen om, at facilitere inddragende processer har sit bidrag i den endelige udvikling synes, at være en relevant diskussion, som analysen vil belyse.

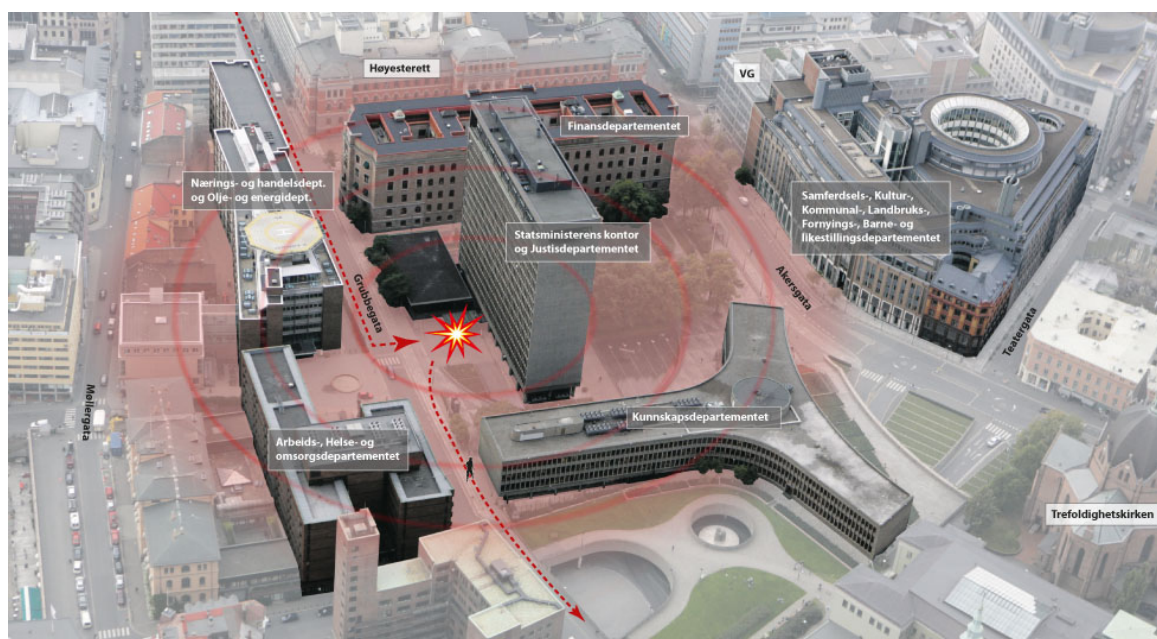
Derudover har kommunen en igangværende proces, hvor mulighederne for en begrænsning af biltrafik i Middelalderbyen undersøges. De planfaglige kompetencer indenfor dette planfelt, er generelt mangelfulde, hvilket kommer til udtryk i konferencen Byen Gulv, hvor planlæggere og arkitekter kunne få indsigt i dette planlægningsfelt. En lignende konference afholdt af Bygherreforeningen understøtter dette (Bygherreforeningen: 2018c). I det følgende afsnit retter vi blikket mod Oslo og undersøger deres planlægning indenfor dette felt. Dette skal føre til en forståelse af, hvordan de respektive byer arbejder med sikringer, hvilke tendenser der er i planlægningen og hvordan kendskabet til forskellige arbejdsprocesser kan udmønte sig i en procesoptimering på området.

Oslos casebeskrivelse

I Norge tegner der sig det samme trusselsbillede som i Danmark. Denne pointe understreges gennem Politiets Sikkerhetstjenestes (PST) trusselsvurdering, hvor den nutidige risiko beskrives som angreb, der kan forekomme på baggrund af let tilgængelige våben såsom køretøjer eller diverse håndvåben (PST, 2018).

Udviklingen i mængden af sikringer i Oslo, tog for alvor fat efter angrebet d. 22 juli 2011. Det var på denne tragiske dag, at den højreorienteret ekstremist Anders Breivik parkerede et køretøj fyldt med sprængstof i det norske Regjeringskvartalet (Kort 3).

Ekspllosionen resulterede i 8 omkomne og 209 tilskadekomne. Herefter drog Breivik videre til øen Utøya, hvor han dræbte 68 og voldte skade på 110 personer (Simpson et. al 2017: 253).

Kort 3: Omfang af eksplosion i Regjeringskvartalet ved angrebet 22. Juli 2011 (vexedart.com).

Kort tid efter hændelsen samlede et stort antal af Norges borgere sig, herunder også de pårørende til de omkomne, hvor daværende Statsminister, Jens Stoltenberg, under sin tale til mindehøjtideligheden blandt andet udtrykte følgende.

“Møte det blinde hatet med kunnskap og argumenter. Vise at demokratiet er sterkere enn den verste trusselen. 22. juli skal for all framtid knyttes til de som mistet livet. Våre døde kommer

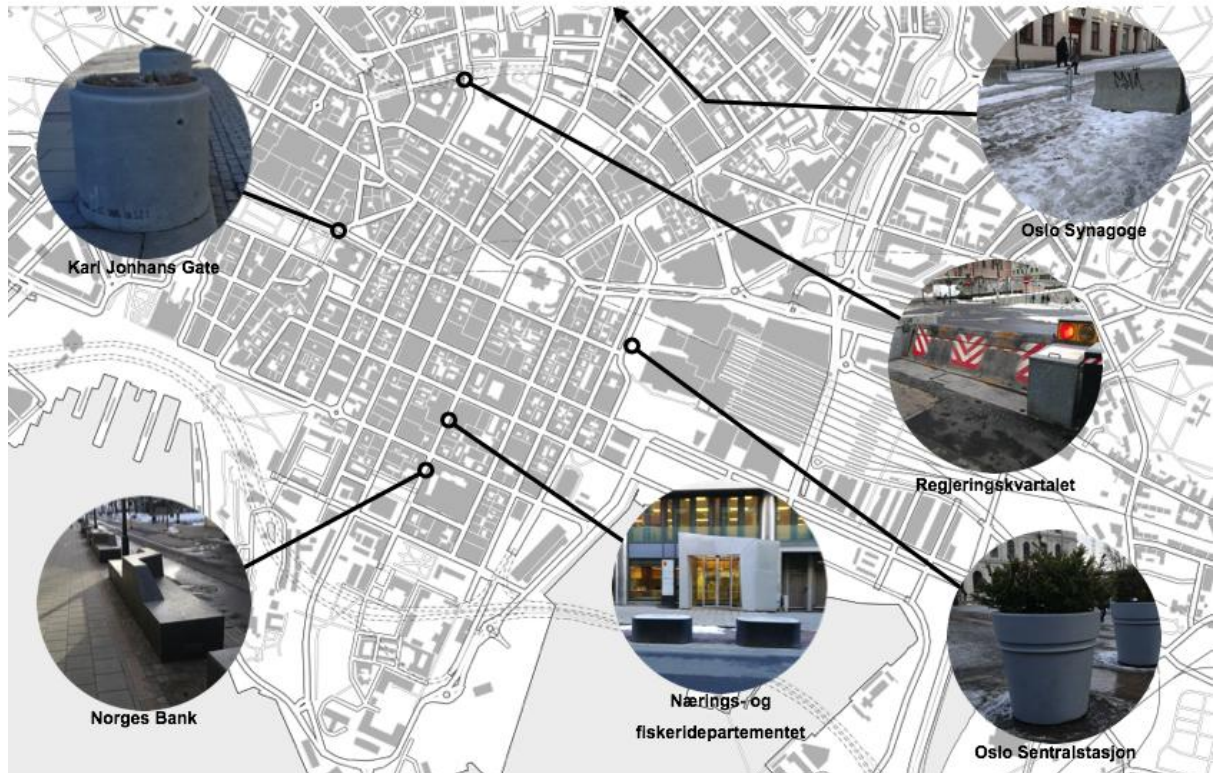
aldri tilbake. Men vi skal minnes dem i takknemlighet. Igjen og igjen skal vi dele bildene av sammenhold og varme.”

(Fallesen, 2012)

Som udtalelsen understreger, er landet i stor sorg, og det er noget som aldrig vil blive glemt. Derudover påpeges, demokrati og sammenhold, også som nogle af de vigtigste elementer i det norske samfund, og at det er vigtigt, der handles rationelt ovenpå angrebet.

Det udvalgte citat, kan på mange måder anses, som have påvirkning på den planlægningsånd, som flourer i Oslo. Dette kom blandt andet til udtryk hos Stadsarkitekt Dag Bjørnland ved Oslo kommunes Plan- og Bygningsetat (PBE). Under vores interview fortalte Bjørnland blandt andet, at Oslos vision er, at skabe en åben og inviterende by for at bevare den demokratiske ånd (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 65).

Herunder har vi illustreret en figur, der viser et kort over Oslo, hvor vi har indsat billeder fra vores studietur på nogle af de mest relevante lokationer. Illustrationen bidrager til at skabe et overblik over de senere omtalte lokationer.

Kort 4: På kortet ses en række af de mest fremtrædende steder i Oslo i forhold til sikringer (egen tilvirkning).

Processen efter angrebet

Nedenstående tabel vil overskueliggøre de mest relevante aktører, som vil blive præsenteret i dette kapitel.

Tabel 3: Tabellen viser de aktører, der er repræsenteret, gennem dette kapitel. Deres respektive roller, vil blive beskrevet løbende (egen tilvirkning).

Statslige Aktører	Sikkerhedsmyndigheder	Kommunale instanser	Rådgivere
Stortinget Justis- og Beredskapsdepartementet Kommunal- og Moderniseringsdeparde mentet Statsbygg Norges Bank Slottets Hofchef	Nasjonal sikkerhetsmyndighet Nationale politi Direktoratet Politiets Sikkerhetstjeneste Oslo Politi	Plan- og Bygningsetaten Bymiljøetaten Oslo Brann- og Redningsetaten	Gehl Architects Team Urbis Standard Norge

Kort tid efter terrorangrebet opstod, der en naturlig kritik om, hvordan det kunne ske. Det viste sig, at Norges Nationale Politi Direktorat forinden angrebet tilbage i år 2004, havde udpeget 197 indsatsområder. Disse 197 punkter påpegede nogle udvalgte steder med mulighed for optimering, hvad angår sikkerheden. De fleste af tiltagene havde sådan set været imødekommet. Dog havde det ansvarshavende Kommunal- og Moderniseringsdepartement (KMD) ikke nået at følge op på tilgængelighed i forhold til køretøjer, hvilket skulle vise sig at resultere i, at Anders Breivik kunne placere sit køretøj tæt ved Regjeringskvartalet, og derved volde større skade (Simpson et. al 2017: 253).

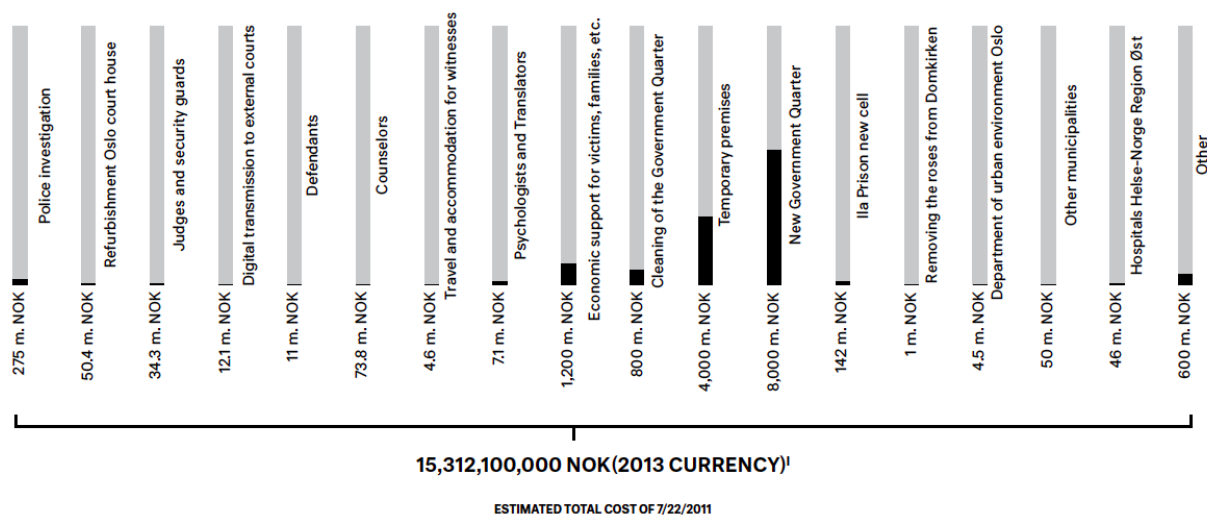
Ovenstående faktum bidrager til, at beskrive den planlægningskontekst vi nu skriver os ind i. Der var således, på dette tidspunkt et stort pres på KMDs rolle som bygherre skuldre. Røren blandt befolkningen og politikere påbød, en trang til at udvise handlekraft hos myndigheder og regerende politikere. Vi ser således et felt med stor kompleksitet, der skal imødekomme et stort offentligt pres, men samtidig skal være påpasselige med ikke at ende i en overdreven implementering af sikringstiltag.

Et af de første respons ovenpå angrebet d. 22 juli 2011 var, at Norges efterretningstjeneste (PST) uden tøven valgte at fylde gaden med store betonklodser og andre opsigtsvækkende elementer, som det også er set andre steder verden over. Disse elementer blev placeret som midlertidige terrørsikringsløsninger mod køretøjer for at afskærme for adgang og efterfølgende også som hastighedsdæmpende foranstaltninger. De blev dog placeret velvidende, at der skulle findes nogle mere permanente løsninger i fremtiden (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 69).

Transformationen til mere permanente sikringer er i skrivende stund i fuld gang. Plan- og Bygningsetaten (PBE) står blandt andet for at udskifte betonklodser med potteplanter således, de bidrager med et æstetisk udtryk, men samtidig også lever op til nogle standarder for robusthed. Det forventes at have udskiftet dem alle i løbet af april måned år 2018 (Lepperød, 2017).

Byplanlægning efter angrebet

Som tidligere påpeget, tog beslutningen om, at sikre byen for alvor fat efter angrebet i 2011, der i kølvandet på den efterfølgende kritik blev tildelt yderligere opmærksomhed. Denne gennemgribende renovering af Oslo, er svær at sætte økonomisk værdi på, men ifølge terrorsikrings forsker Deane Simpson er blot en afgrænset del af denne blevet tildelt mere end 15 mia norske kroner (Simpson et. al 2017: 255).

Tabel 4: Som det kan ses på tabellen, skal hovedparten af pengene bruges på opbygning af det nye Regjeringskvartalet. Derudover er det iøjnefaldende, det høje beløb der afsættes til midlertidige sikringer (Simpson et.al., 2017).

Som tidligere påpeget, påkræver en indsigt i Oslos anti-terrorplanlægning, at vi tilgår planlægningen i et større perspektiv. Dette skyldes at terrorsikring blot indgår, som et led i den enorme renovering man ønsker gennemført for hele byen. Overordnet for Oslos byplanlægning er et fokus på et rigt bylivet. Dette omfatter alt fra mere kultur, flere siddepladser, en grønnere by og en sikker by. Det er således en planlægningsproces, hvor visionen samlet set udgør en udvikling af bylivet i Oslo gennem helhedsorienterede planaspekter, hvor forskellige tiltag udføres således de komplementere hinanden. Med dette

for øje, er vi nødsaget til at anerkende kompleksiteten i, at skulle kortlægge denne italesatte helhedsorientering, hvorfor det heller ikke er intentionen.

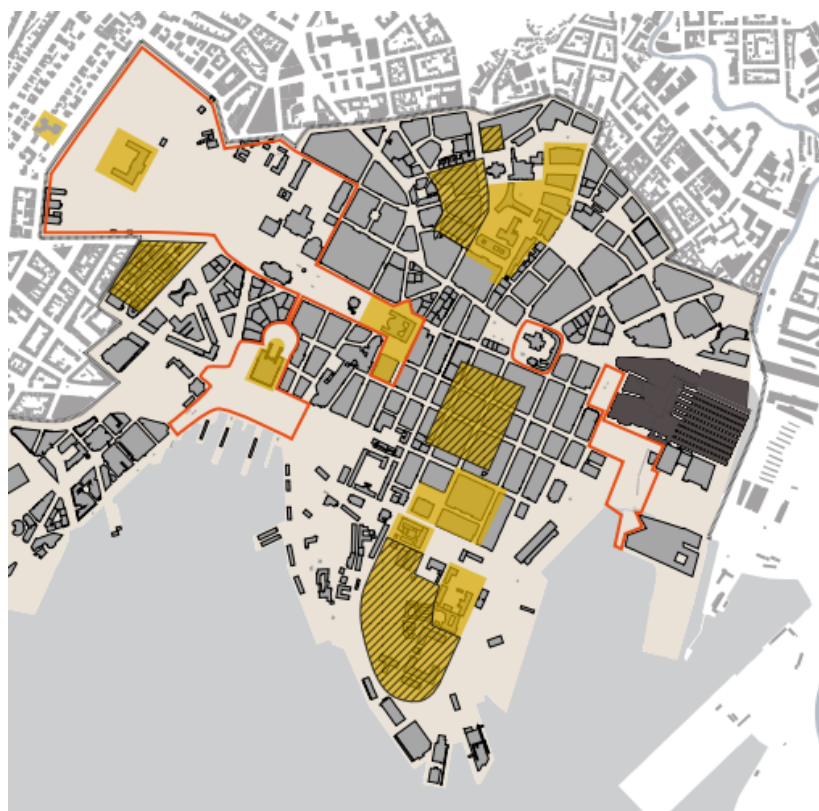
Bylivsundersøkelse

Tilbage i 2012 blev en omfattende bylivsundersøgelse igangsat med henblik på, at undersøge hvordan borgerne, turister og erhverv anvender Oslo. Undersøgelsen, under titlen *Bylivsundersøkelse*, blev skudt i gang i en konstellation mellem en lang række aktører, både offentlige og private. En af primus motorerne bag projektet var *Levende Oslo*. Levende Oslo udgør et sammensurium af private og offentlige aktører, herunder erhvervsdrivende og kommunale aktører, og har til opgave at udvikle Oslo centrum. Til udførsel af undersøgelsen hyrede Levende Oslo *Gehl Architects*, der i samarbejde med blandt andet Oslo Kommune skulle udforme det færdige produkt (Skår, 2017: IV).

Fortsat for arbejdet gik undersøgelsen ud på, at starte en generel dialog om hvilken by man ønsker at skabe. Undersøgelsen havde derfor til formål, at analysere byrummet og bylivet i Oslo, og skulle videre anvendes understøttende med henblik på tiltag vedrørende fremtidig udvikling af Oslo (Gehl Architects, 2014a). Arbejdet med undersøgelsen blev sat i værk i en tid, der i dokumentet bliver beskrevet som en tid, hvor der er pres på stort set alle faciliteter i byen. En tid hvor der skal tages stilling til en stødt stigende befolkningstilvækst, og en tid hvor mange aspekter, herunder; kollektiv transport, boligtilbud, parker og andre offentlige funktioner, alt sammen skal søge at tjene bylivet i Oslo - hele døgnet og hele året rundt (Gehl Architects, 2014a: 7). Der er således ikke tale om et udelukkende fokus på sikringstiltag, tværtimod. Men nærmere en forudsætning for hvilke argumenter, som kan inddrages i debatten om, hvilke aspekter, der bør tænkes ind i diskussionen om sikringstiltag. Dette drejer sig eksempelvis om, hvilke pladser eller gader, der har potentiale for at skabe mødet mellem borgere, og derved styrke de relationelle bånd blandt mennesker (Gehl Architects, 2014a).

Undersøgelsen udmøntede sig i en rapport, der lå færdig i 2014. Resultatet udgør en beskrivende kortlægning over, hvorledes bylivet i Oslo udspiller sig. Derudover inddrager rapporten ydermere en fremlæggelse af en række strategier for, hvor og hvordan det er muligt at skabe et byliv i Oslo. Strategierne er genereret på baggrund af Gehl Architects lange erfaring vedrørende bylivsanalyser (Gehl Architects, 2014a).

Oslo sentrum - gatebruk og grunnsikring

Kort 5: På kortet ses Oslo centrum. De orange områder er zoner med særskilte krav til utforming af sikringstiltag. Gul uden fylld, er områder med varige sikringstiltag. Gul m. sorte streger er områder med midlertidige sikringstiltag (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet et.al. 2014).

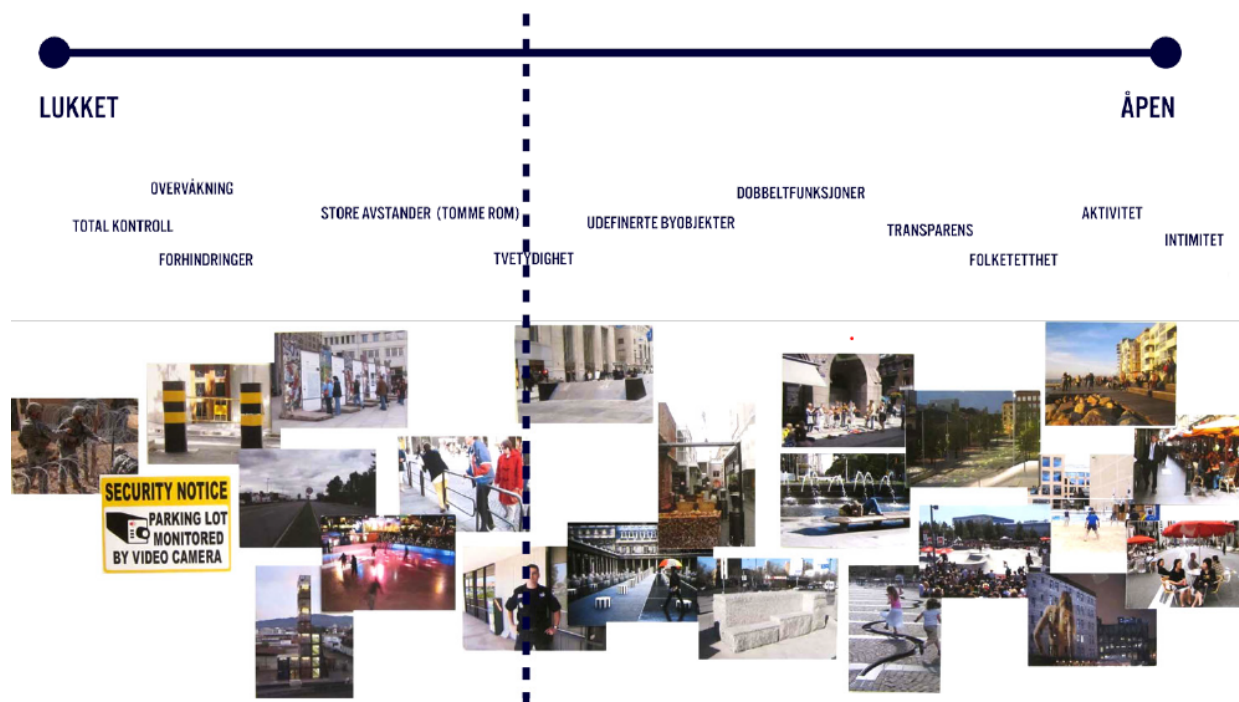
Herover fremgår en en kortlægning af de respektive områder, hvor der er tiltænkt sikringstiltag, hvad end de er af midlertidig eller mere permanent karakter (se Kort 5). Illustrationen bidrager til at få et overblik over omfanget af sikringstiltag i Oslo, og er udarbejdet i en principplan for terrorsikring i Oslo, som vi nu vil komme ind på.

Foruden en bredt dækkende bylivsundersøgelse, så Oslo Kommune sig også nødsaget til at udvikle noget konkret med henblik på sikringstiltag. I den forbindelse spurgte de blandt andet Gehl om, de ville give et bidrag med facilitering af workshops. Det førte til et samarbejde mellem Plan- og Bygningsetaten og Bymiljøetaten fra Oslo kommune og Kommunal- og Moderniseringsdepartementet samt Justis- og Beredskapsdepartementet, som udarbejde en principplan under navnet *Oslo sentrum - gatebruk og grunnsikring*. Processen forløb sideløbende med bylivsundersøgelsen, og udviklerne trak derfor også på den viden, som blev genereret heri undervejs (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 66).

Udarbejdelsen af principplanen involverede også en række andre interessenter, der til dagligt opererer i Oslo. Denne gruppe bestod blandt andet af Norges Bank, Stortingets administration og slottets hof. Årsagen til disse aktørers inddragelse bygger primært på, at de har placeret bygningsmasse fordelt på flere lokaliteter rundt omkring i Oslo centrum (Kommunal- og moderniseringsdepartementet et. al., 2014).

Fokus for samarbejdet mellem de involverede interessenter har koncentreret sig om, at etablere langtidsholdbare løsninger, der både sigter efter at skabe tilstrækkelig sikkerhed samtidig med en by præget af en demokratisk og åben ånd (Kommunal- og moderniseringsdepartementet et al., 2014). Den overordnede vision med principplanen er at belyse en række koncepter og løsningsforslag. Den fungerer kun som en beskrivende anbefaling, der skal danne grundlag for de endelige vedtagelser, og er altså ikke lovmæssigt bestemmende (Skår, 2017:1).

I udarbejdelsen af principplanen deltog de før omtalte aktører blandt andet i en workshop, hvor de skulle tage stilling til hvor lukket eller åben, de mente fremtidige tiltag i Oslo burde være. Dette ser vi som et forsøg på at finde balancen mellem den sikring præget by og den demokratiske åbne by. Som illustreret herunder, så er aktørerne mødt omkring tvetydighed. Dog følger der også denne konklusion: *Konklusjonen var at man ikke ønsket seg løsninger som skaper hindringer, store tomme rom eller total kontroll, men heller løsninger med dobbelfunksjoner; aktivitet og folkelig.* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet et. al., 2014: 33).

Figur 3: Figur fra workshop forløb om at finde balansen i planlægningen (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet et.al. 2014).

Lidt undrende kan vi sette spørsmålstejn mellom illustrationen, der uttrykker en haldning mod den lukkede by, mens konklusjonen uttrykker det modsatte. Set bort fra dette, er denne metode et redskab til at finde et kompromis mellom de forskjellige aktørers diskursive oppfattelser, hvorfor den også vil blive inddraget i senere analyse.

Grundlæggende for principplanen er, at planlægning skal anses helhedsorienteret, og det er vigtigt at planlægningen højner flere kvaliteter, frem for blot at sikre. Denne tilgang betegnes indenfor feltet, som at sikringer skal være multifunktionelle. Et af de hyppigste midler anvendt til at opnå multifunktionalitet er at tilføje et æstetisk udtryk til sikringer. Derved kan sikringer give anledning til trivsel i byen, hvor følelsen af at befinde sig i en potentiel risikozone er fraværende, mens den demokratiske ånd bevares (Kommunal- og moderniseringsdepartementet et al., 2014). Det er således at forstå æstetiske elementer, som værende et eksempel på hvordan man kan tænke sikringer ind i bybilledet. I denne sammenhæng henvises der i principplanen til at de fremtidige planlæggere benytter sig af retningslinjerne fremsat i *‘Estetisk plan for Oslo sentrum’* vedtaget 2009. Dengang blev der udviklet nogle retningslinjer for, hvordan byrummets inventar skulle designes. Det er på den baggrund hensigten at udvikle et stedsspecifikt katalog over bymøbler, som bidrager til, at

man benytter sig af det eksisterende design i området for at bevare de oprindelige arkitektoniske udtryk (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet et al., 2014: 45).

Principplanen går ydermere ind og definerer en række overordnet strategier, som er vigtige at inddrage i processen for implementering af sikringstiltag. Mere specifikt introducerer dokumentet otte overordnet principper, som vi ikke ønsker at gå i dybden. Dog vil vi kort hive fat i principplanens fokus på temaet vedrørende bilisme. Dette tema er for os særligt iøjnefaldende, da hastighedsdæmpende foranstaltninger og generel begrænsning af tilgængelighed for køretøjer har relation til den igangværende analyse, TMF har for begrænsning af privatbilisme i Middelalderbyen i København. Temaet bliver præsenteret flere gange gennem principplanen, og bliver introduceret som værende relevant grundet trusselsbilledet, men også grundet at begrænsning af trafik menes, at bidrage markant til at åbne op for bylivs optimerende tiltag (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet et al., 2014). Det er altså et tema, som går igen i de to forskellige cases. Dog er Oslo, som i flere andre henseender modsat København, et skridt videre i processen. Oslo har allerede vedtaget, at en stor del af centrum skal være klar til omlægning til bilfri by i starten af 2019. Dette leder således videre til det næste interessante tiltag, vi vil ridse op.

Bilfritt byliv

Oslo Kommune lancerede i december 2015 en plan for et bilfrit byliv. Bevæggrunden byggede primært på at imødekomme en overordnet vision om grøn vækst og øget byliv i Oslo centrum. Det blev i den forbindelse vedtaget, at store dele af Oslo centrum i fremtiden skal afskærmes fra privatbilisme (Oslo Kommune, 2017). Vedtagelsen under navnet *Bilfritt byliv* blev igangsat i 2017. I den forbindelse blev projektet indledt med at lukke seks midlertidige områder, for at undersøge potentialet og udfordringerne ved en eventuel afskærmning af bilisme (Oslo Kommune, 2018).

En af de store inspirationskilder bag vedtagelse af afskærmning af bilisme afstammer fra den tidligere omtalte bylivsundersøgelse. Her argumenteres der for, at mindre privatbilisme skaber mulighed for at have et levende og mangfoldigt byrum (Oslo Kommune, 2017: 7). Processen for projekt Bilfritt byliv forløber således, at der i løbet af 2018 arbejdes på at etablere flere pilotprojektet med lukning af trafik. I 2019 anslås projektet til at påbegynde nogle mere permanente tiltag, hvor blandt andet ombygning af pladser vil finde sted (Oslo Kommune, 2018).

Det interessante ved dette initiativ er, som tidligere påpeget, dets relation til sikringstiltag, da det formår at sætte nogle rammer for, hvordan sikringstiltag skal tænkes ind i byen.

Vi har indtil nu forsøgt at præsentere en række af de overordnede ideer og koncepter for Oslo, der florerer i nogle udvalgte dokumenter. Dokumenterne udtrykker på hver sin måde visioner og strategier for udviklingen af Oslo, mens de er fælles om en relation til anti-terrorplanlægning. Vi mener dertil, det er nødvendigt med en mere konkret forståelse vedrørende specifikke områder, hvor de respektive planlæggere har praktiseret anti-terrorplanlægning. Vi vil derfor i det følgende give en kort introduktion til arbejdet med sikringstiltag foretaget i henholdsvis; Regjeringskvartalet, Kirkegata og Norges bank, da vi vil trække på disse områder i senere analyse.

Regjeringskvartalet

Efter eksplosionen d. 22 juli 2011, der fandt sted i Regjeringskvartalet, besluttede staten sig for at renovere større dele af området. Intentionen bag denne gennemgribende renowingen er blandt andet at samle en stor del af departementets bygninger, der på nuværende tidspunkt er spredt rundt omkring i byen (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 66). En af ideerne ved dette løsningsforslag er baseret på, at koncentrationen af bygninger samlet på én lokation kan bidrage til at simplificere omfanget af sikringer, da planlægningen derfor skal forholde sig til et afgrænset areal (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 66).

Regjeringskvartalet består af statsejede bygninger, hvorfor staten har ansvaret for at facilitere sikringen i dette område. Til varetagelse af opgaven står Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) i spidsen, da det er det statslige organ, som blandt andet varetager opgaver vedrørende bypolitik, plan- og bygningsloven, kommuneøkonomi og lokalforvaltning (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2018). Under normale omstændigheder er det Oslo kommunen, som er ansvarshaver i denne sammenhæng, men grundet en statslig reguleringslov har staten mandat til at udpege sig selv som ansvarshavende i denne sag (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 60).

Billede 7: Den massive pullert er synet der møder en når man træder ind i Regjeringskvartalet (Bilag 3.1).

På baggrund af dette forslag udformede Statsbygg, en underafdeling i KMD, en designkonkurrence. Konkurrence blev offentliggjort juni 2016 og havde opstart februar 2017, hvor deltagerne havde tre måneder til at udfærdige et løsningsforslag (Statsbygg, u.d.). Det endelige løsningsforslag blev vurderet ud fra syv overordnede kriterier, henholdsvis; arkitektur og kultur minder, økonomi og gennemførlighed, åbenhed og byliv, organisering og effektivitet, fleksibilitet, miljø samt sikkerhed. Hovedformålet bestod i at udarbejde et godt arkitektonisk løsningsforslag, der imødekommer stedets egenart og skaber gode rammer for et fællesskab mellem departementerne (Statsbygg, 2017).

Vinderne af konkurrencen blev fundet maj 2017 og løsningsforslaget under navnet *Adapt* blev udviklet af Team Urbis, som består af henholdsvis: Nordic Office of Architecture, Haptic Architects, COWI, Aas-Jakobsen, Ingeniør Per Rasmussen, Rambøll, Asplan Viak, SLA, Bjørbekk & Lindheim, Scenario, NIKU og Norsam (SLA, u.d.). Det samlede projekt strækker sig fra år 2017, hvor man frem til år 2020 foretager det indledende planlægningsarbejde, og fra år 2020 indleder byggefasen, der estimeres til at have de første indflytninger i år 2023, som foregår sideløbende med byggefasen frem til år 2028 (Statsbygg, u.d.).

Sikring af Kirkegata

Kirkegata er, på samme vis som andre steder i Oslo centrum, påvirket af terrorangrebet i Regjeringskvartalet tilbage i 2011. Den gennemgribende renovering af Regjeringskvartalet, er sat til at være færdig hen mod 2025, hvilket betyder at en andel af statens departementer er fordelt på forskellige lokationer rundt i Oslo. Dette gælder blandt andet for Kirkegata, der som på vist på illustrationen herunder (se Billede 8) er præget af midlertidige sikringer rundt om de respektive departementer.

Billede 8: Afgrænsning af fortovej og kørebane med pullerter (Bilag 3.1).

Kirkegata er en af de mest centrale hovedgader i Oslo centrum. I den tidligere omtalte bylivsundersøgelse fremgår det, at der er et stort potentiale i fremtidig udnyttelse af Kirkegata, grundet dennes placering som en åre på ned gennem byen. Førhen har gaden været anset som en skillelinje i byen, som har inddelt centrum i forskellige indkomstklasser, hvorfor de nye tiltag i gaden skal forsøge at koble byen bedre sammen. (Gehl Architects, 2014b).

I 2014 blev der udviklet et mulighedsstudie for anvendelse og design af Kirkegata. Studiet blev udviklet i et samarbejde med lokale aktører, Gehl Architects og PBE. Dette mulighedsstudie inddrager forbehold for sikringstiltag, hvor det understreges, at man så vidt muligt skal undgå at implementere sikringstiltag, der udgør et frygt skabende element, samtidig med at sikringsdesignet skal være helhedsorienteret og derigennem søge at skabe andre kvaliteter. Mere konkret opdeles sikringen af Kirkegata i forskellige niveauer. Her

udgøres det første niveau af sikringstiltag i form af overvågning af norske myndigheder, hvor formålet er at kunne reagere på mistænkelige hændelser, der stemmer overens med det samtidige trusselsbillede. Det andet niveau fokuserer på perimetersikring af bestemte zoner på gaden, hvilket typisk udgøres af pullerter eller vagtværn. Et tredje niveau består i kameraovervågning og løbende patruljering på gaden. Fjerde niveau omhandler implementering af byrumsinventar til at mindske skader ved en eventuel eksplosion. Femte niveau omfatter konstruktionen af selve bygningsmassen, hvor der gennem forstærkning af konstruktionen på nogle udvalgte bygningers facader, bidrager med at minimere skader fra en eksplosion (Gehl Architects, 2014b: 12). Disse perspektiver er blot et udsnit af de øvrige tanker om den fremtidige sikkerhed på Kirkegata. Vi således i dette eksempel, hvordan sikringstiltag nærmest indgår som et standiseret element af planlægningen

Sikring af Norges Bank

Billede 9: Multifunktionel sikring ved Norges Bank (Bilag 3.1)

Ifølge Bjørnland så har Norges Bank (Norges nationalbank) har været meget interesseret i at komme Oslo Kommune i møde, for at skabe et offentligt åbent rum for borgerne. Norges Bank har gennemgået en større forvandling i forhold til ydre sikring, heri også gennemgået en større planlægningsproces med flere aktører inddraget (Norges Bank, 2017).

Norges Bank etablerede på baggrund af risikovurderinger fra PST en intern arbejdsgruppe, der arbejdede på en indledende vurdering af de nødvendige foranstaltninger. Baseret på dette

blev der taget en række større og mindre ændringer for sikkerheden i banken (Norges Bank, 2017).

Banken opsatte krav om, at sikringerne bør harmonere med omgivelserne. Norges Banks ledelse formulerede derfor følgende vision for projektet: "*Sikring af projektet vil give Norges Bank tilfredsstillende ekstern sikring, der opfylder kravene til æstetisk design og hjælper attraktive byrum i Kvadraturen.*" (Norges Bank, 2017). Norges Bank lagde vægt på, at projektet skal udforme sikkerhedsforanstaltninger, der opfylder internationale standarder for sikringsforanstaltninger. Oslo Kommune har også givet vejledning til æstetikken, dels gennem byens æstetiske plan for byens centrum og dels gennem løbende rådgivning fra og samarbejde med PBE (Norges Bank, 2017).

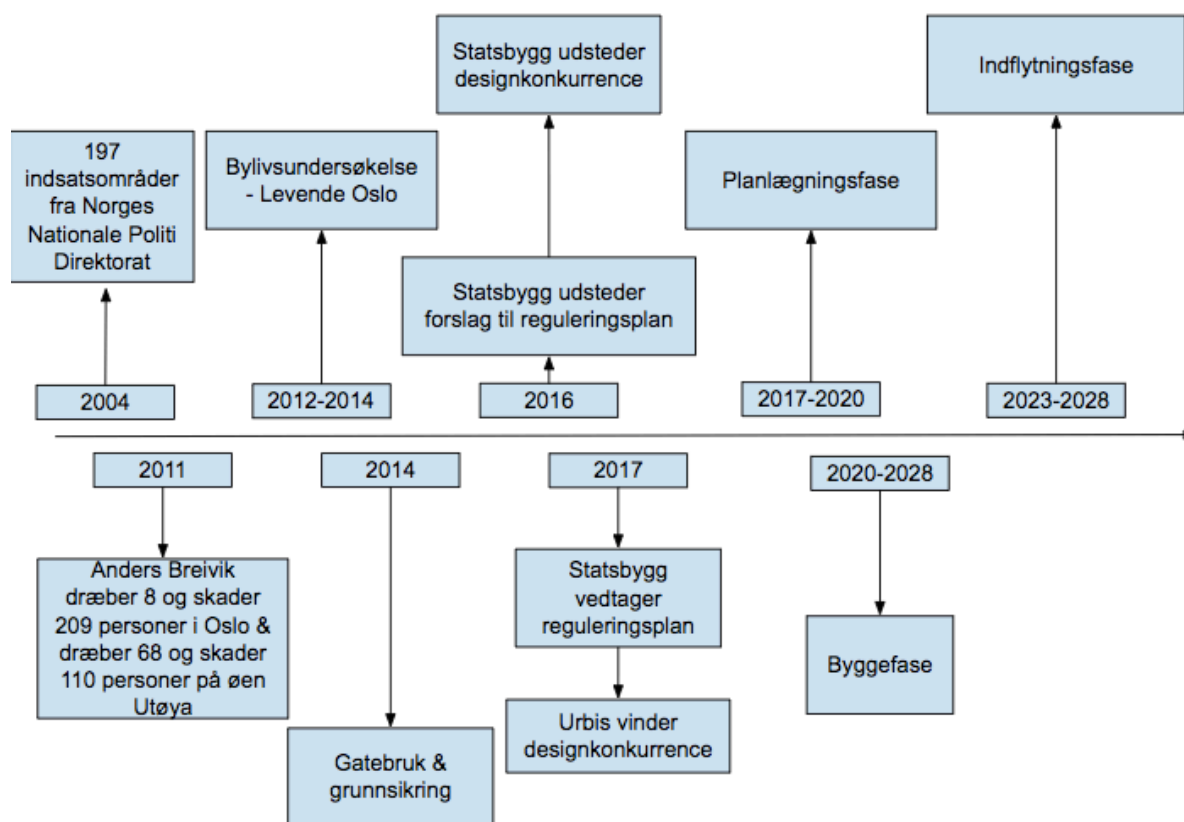
Norges Bank har fremhævet en metodologisk tilgang til projektet i overensstemmelse med bedste praksis internationalt. Parallelt med perimetersikringen af bankens ejendomme har Norges Bank været involveret i udarbejdelsen af "*Norsk Standard NS 5834:2016 Planlægning av sikringstiltak i bygg, anlegg og eiendom*". Dette har muliggjort afprøvning af forskellige metodologiske aspekter fra sikkerhedsarbejdet (Norges Bank, 2017).

Norsk Standard NS 5834 påpeger, at fundamentet for et sikringsprojekt skal være en værdiansættelse. Hvor vigtigt er det at være sikret og hvad kan gå tabt for samfundet, hvis det er ramt? Norge kan leve uden visse dele af Norges Banks forretning i flere uger, men det elektroniske betalingssystem skal arbejde hver time hver dag (Norges Bank, 2017).

Et andet hovedpunkt fra standarden er gennemførelsen af en trusselvurdering, og især definitionen af "dimensionelle trusler" (design-basis threats). Hvad kan true os og på hvilken måde? Dimensioneringstrusler fortæller noget om, hvad der realistisk skal beskytte imod. Banken ville stadig have et åbent og indbydende byrum, hvor sikkerhedsforanstaltningen giver det mindste mulige indtryk på byrummet. Den bevidsthed, som de definerede dimensionelle trusler giver, har gjort foranstaltningerne både designet til at håndtere alvorlige trusler og at arbejde godt for at skabe velvære i lokalsamfundet (Norges Bank, 2017).

Norges Bank vurderer at den interen arbejdsgruppe har skabt korte beslutningsveje og et team integreret på tværs af professionelle miljøer. Analysearbejdet og kravdefinitionerne blev koordineret fra bankens strategiske sikkerhedsstyringsafdeling. Det tætte samarbejde mellem disse funktioner gav gode muligheder for tilpasninger og kompenserende foranstaltninger undervejs i projektet. Det har også gjort det nødvendigt at søge ny viden blandt andet via indsamling af viden fra andre centralbanker og fra byudvikling med sikkerhedsforanstaltninger i London (Norges Bank, 2017).

Tidslinje over terrorsikring i Oslo

Hvor er planlægningen på vej hen i Oslo?

Som det er argumenteret for tidligere i afsnittet, så skal planlægningen af terrorsikringer i Oslo, ses i relation til terrortendenser, som præger vestlige byer, hvor den primære trussel er afstedkommes af islamistisk motiveret terror (PST, 2018). Dermed kan den nuværende trusselvurdering ikke ses i relation til højreekstremistiske angreb som det Breivik udførte. Det er interessant i forhold til den store sikring, der foretages det nye regjeringskvartalet, som netop opføres på baggrund af Breivik angrebet. Og man kan stille spørgsmålet om Oslos terrorsikringer, sikre mod angreb som deres egne efterretningstjeneste anser som usandsynlige. En væsentlig faktor for hele håndteringen har været det politiske mål om, at angreb mod det norske demokrati, som Breivik var udtryk for, ikke skulle diktere måden man nordmændene lever på (Jævnfør Stoltenberg Citat). Det har afspejlet sig i planlægningen i Oslo, hvor Oslos Kommunes vision er at skabe en åben og inviterende by for at bevare den demokratiske ånd (Bjørnland, PBE; Bilag 2.6: 66). Knut Syvertsen fra KMD uddyber at,

udfordringen er at sikkerheden ikke skal trumfe alt og at det skal vejes op imod behovet åbenhed, tilgængelighed, logistik, byliv, trafik (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 60). Der er altså et eksplicit mål i planlægningen om at demokratiske værdier ikke bliver undertrykt i en terrorfrygt. Samtidigt lægges der op til et mulighedsrum for diskussioner og praksisser for hvilken by man ønsker og hvordan terrorsikring skal indgå heri. Bjørnland og Syvertsen repræsenterer to af de væsentligste aktører i anti-terrorplanlægning i Oslo, og deres relationer anskuet i et magtperspektiv vil blive undersøgt senere i analysen. I den offentlige planlægning er der en umiddelbar konsensus om at sikringerne i Oslo, skal opretholde en høj arkitektonisk kvalitet, der er samtidigt skabt et planlægnings rum hvor, som sikre at et udgangspunkt hvor flere aktører bliver hørt, de statslige og kommunale interesser identificeres og der udstikkes principper og strategier for hvordan planlægningen skal lykkes hertil kommunikativ planlægning som en del af rationel planlægning. Dette synes som et godt udgangspunkt, men hvad den senere analyse vil konstatere så er, det ikke altid at forskellige aktører tolker eller overholder de fælles aftaler der er indgået.

Analyse

Vi har op til nu beskrevet en række globale tendenser, der sætter sine spor i, hvordan sikringstiltag tænkes ind i planlægning af byen. Gennem afsnittet *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning* samt kapitlet *Casebeskrivelse* kan der argumenteres for, at terror og derfor også sikring mod dette, har fået væsentlig større fokus, hvilket har en påvirkning på byens rum. At truslen er rykket nærmere, kommer blandt andet til udtryk gennem de mange konferencer, der afholdes, om hvordan man i en dansk kontekst skal forholde sig til truslen, samt hvilke designmæssige løsninger, der forefindes. Dermed er diskursen om terrorsikringer blevet et element, som planlæggere skal tænke ind i en stor del af fremtidens spatiale designprocesser.

Men hvem skaber disse diskurser, og hvordan skal vi som planlæggere forholde os til disse? Langt hen ad vejen kan der argumenteres for at medierne, hvis ikke skaber, så i hvert fald er med til at sætte fokus på en del af de diskursive forståelser, der dominerer i samfundet. Selvom flertallet kan blive enige om, at terror og drab på uskyldige mennesker er forfærdeligt, synes vi alligevel at være nysgerrige på, hvorvidt implementering af sikringstiltag altid har sin berettigelse.

Den 3. maj 2018 havde filmen *Utøya 22. juli - 72 minutter som ændrede os for altid* premiere i Danmark. Efter angrebet på World Trade Center, blev der ligeledes efterfølgende lavet en film om angrebet, ligesom man i Danmark er i gang med at producere en film om hændelsen ved Krudttønden. Medie- og underholdningsbranchen er altså i høj grad med til at producere og, eller reproducere diskursen om, hvordan vi som individer ser terror. Selvom vi ser medierne som havende en central rolle, mener vi dog ikke, at de udelukkende er hovedårsagen til skabelsen af disse diskurser. Her ser vi imidlertid andre aktører som værende skabere af diskurserne, hvilket vil blive understøttet gennem følgende analyse.

Gennem analysen vil vi overordnet forholde os til følgende spørgsmål *Hvordan kan vi gennem undersøgelse af respektive plandokumenter og relevante aktører få en forståelse for de udfordringer, der opstår omkring implementeringen af sikringstiltag?*. Ydermere vil strukturen for analysen bygge på Flyvbjergs anden og tredje værdirationelle spørgsmål. Her ser vi de to foregående casebeskrivelser, som udtryk for det første spørgsmål; *Hvor er vi på vej hen?* Analysen vil derfor tage afsæt i spørgsmålene; *Hvem vinder, hvem taber, ved det? og er det ønskeligt?*

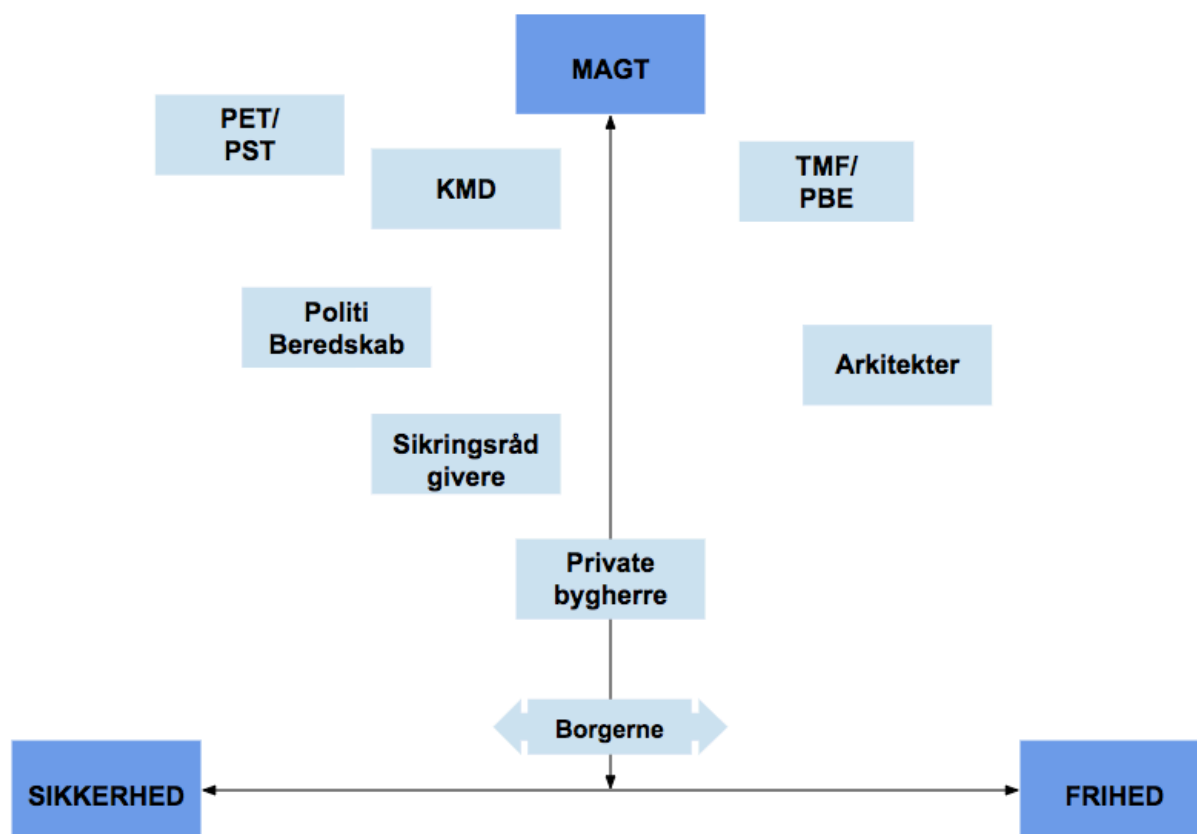
Vi har valgt at inddele analysen i tre sektioner, hvor vi sætter de værdirationelle spørgsmål; *Hvem vinder, hvem taber, ved det?* og *er det ønskeligt?* i forlængelse af hinanden for hver sektion. Den første sektion tager udgangspunkt i en kortlægning af de identificerede aktørers diskursive opfattelser, i forhold til hvordan de vægter sikkerhed overfor frihed. Vi vil løbende uddybe aktørernes relationer til hinanden gennem udvalgte nedslagspunkter i vores empiriske materiale. Vi vil dog ikke inddrage borgerne som aktør i denne sektion, da vi belyser hensyn herom i den sidste del.

Den anden sektion vil analysere på allokering af offentlige økonomiske ressourcer i forhold til, hvordan vi ser et øget økonomisk råderum i takt med at terrorhændelser indtræffer. Tredje sektion vil som sagt fokusere på borgernes involvering i anti-terrorplanlægning sat i lyset af et ideal om at skabe et rigt byliv, hvor balancen mellem sikkerhed og frihed harmonerer. Gennem de denne tredeling vil vi således lede op til et refleksivt blik på hvordan fremtidig håndtering af feltet synes meningsfuld.

Hvem vinder, hvem taber, ved det? - Aktører

Til at belyse det andet og tredje værdirationelle spørgsmål, vil vi inddrage aktører, som har betydning for de gældende anti-terrorplanlægningspraksisser. I København og Oslo, indgår en lang række aktører, hvilket øger kompleksiteten. Denne bliver yderligere forstærket af de mange forskellige diskursive retninger, aktørerne tilgår planlægningen ud fra. De værdirationelle spørgsmål skal ikke ses så konkret, som de umiddelbart fremstilles. Spørgsmålene vil henvende sig til, diskurser, der flourer omkring sikringstiltag, samt hvordan disse er med til at forme dele af den planlægningspraksis, der finder sted i henholdsvis Oslo og København.

Som sagt ser vi et komplekst felt, og for at skabe overblik over disse forhold, har vi udarbejdet nedenstående aktørkortlægning. Overordnet er København og Oslo sammenlignelige på mange punkter, som beskrevet kort i indledningen. Her er deres institutionelle instanser ingen undtagelse, hvorfor aktørkortlægningen er gældende for begge byer.

Figur 4: Aktørkortlægning (egen tilvirkning).

Ovenstående figur illustrerer, hvilke positioner aktørerne indtager i planlægningsfeltet. Den vandrette akse går fra sikkerhed (militarisering af byen) til frihed (åben by), mens den lodrette akse omhandler magten i planlægningen. I figuren har vi forsøgt, at placere de aktører, der er interessante for vores videre analyse. Deres placering afhænger af, hvordan aktørernes rationale vægter sikkerhed i forhold til frihed i byens rum. Derudover har vi placeret aktørerne i forhold til, hvordan disses magt kommer til udtryk i relation til andre aktører. Vi anerkender, at der findes en lang række andre aktører, som har indflydelse på sikringstiltag, som eksempelvis Justitsministeriet, lokale virksomheder eller medier. Vi har valgt ikke at beskæftige os med disse aktører, da de ikke har været fremtrædende gennem vores empiriske materiale, som indflydelsesrige i beslutningsprocesserne for de fysiske sikringstiltag.

Ved at indtegne aktørerne i denne kortlægning erkender vi, at vi forenkler den reelle praksis. Derfor skal vores aktørkortlægning nærmere ses, som en metode til at overskueliggøre et billede af aktørernes positionering i feltet. Hvordan magten og balancen mellem *sikkerhed* og *frihed* kommer til udtryk, vil det følgende afsnit handle om. Her vil figuren løbende blive inddraget.

Sikkerhedsmyndigheder

Som vi allerede har gjort rede for i kapitlet *Magt i planlægning*, og som vi fandt frem til gennem tidligere projekt *Anti-terrorplanlægning i København*, spiller PET og PST en central rolle i forhold til, *hvor* der skal sikres. Alle vores eksperter nævner disse efterretningstjenester, men det interessante er imidlertid måden, hvorpå de omtales. I Danmark bliver PET set, som værende den øverste instans når det kommer til, hvorvidt der skal sikres i det offentlige byrum. Kristensen fra TMF udtaler:

”Selvfølgelig skete der noget allerede, da vi havde skudepisoden ved Krudttønden og Synagogen, men det har man primært løst med vagter, så det var først her efter julemarkedet i Berlin 2016, hvor lastbilen bragede ind i en menneskemængde, hvor Københavns Politi og PET sagde “Det her, det kan også ske i København, så vi er nødt til at gøre noget nu, og det skal være ude i byrummet”.”

(Kristensen, TMF: Bilag 2.2 18)

Udtalelsen understreger, at PET er styrende for sikringerne ude i byrummet. Måden, hvorpå Kristensen italesætter disse aktører, vidner om deres fremtrædende magtposition. Dette går jf. afsnittet *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning* i tråd med Coaffees pointe om en opdeling af en intern og ekstern diskurs, hvor PET fungerer som en styrende instans for den interne diskurs, hvad angår *hvor* der skal sikres.

På samme måde kan PST i Oslo anskues, som værende styrende for den interne diskurs, når det handler om, hvor der skal sikres. Bjørnland fra PBE udtaler i forbindelse med PSTs anbefalinger til sikringstiltag:

”Altså vi kan stille spørgsmålstegn og bede om dokumentation. Dog er det ikke sikkert vi får det. Vi kan bestride vurderingen, men det er vanskeligt at gøre, det er lidt lukket osv. Men det er også et stort ansvar at tage, hvis PST siger ”vi mener altså i bør sikre her og her”, men man så siger, ”nej”. Det kan man ikke bare lige gøre.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 43:15)

Som det kan læses i ovenstående citat, har PBE altså mulighed for at bestride vurderingerne, som PST foretager. Alligevel tyder citatet på, at dette ikke er en mulighed, de benytter sig af

ofte, da der afslutningsvist tilføjes, ”Det kan man ikke bare lige gøre”. Hvilket mellem linjerne kan tolkes, at PST, og for den sags skyld også PET, sætter dagsordenen for, *hvor* der skal sikres.

Forholder vi os til efterretningstjenesternes styrende interne diskurs, kan der gennem et Foucauldiansk perspektiv argumenteres for, at magten kommer til udtryk gennem den viden, de qua deres kompetencer har opbygget. Kaster vi et blik tilbage på Figur 4, har vi placeret efterretningstjenesterne som den mest magtfulde instans. Dette skyldes, at andre aktører følger deres retningslinjer uden at stille spørgsmålstejn ved dem. Vi har ydermere placeret dem således, at sikkerhed er styrende for deres rationale, da deres primære opgave er at varetage befolkningens sikkerhed. Det er således ikke deres ansvarsområde, at vurdere hvordan sikringstiltag fremstår i byrummet. Dermed ikke sagt, at efterretningstjenesterne ikke ønsker en åben by i forbindelse med sikringstiltagene, men at dette ikke ligger inden for deres kompetenceområde. Dette var en pointe Martin Dinesen, fra PET, gav udtryk for under konferencen Byens Gulv. Dinesen fortalte, at han betragter sig selv som værende en repræsentant for en sikkerhedsaktør, men samtidigt som borger i byen (Byens Gulv: Bilag 1.2: 10). Dette kan således tolkes, som at han ikke er tilhænger af den militariseret by, skitseret af Graham jf. *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægningen*.

Videre af aktørkortlægningen fremgår det, at vi, ligesom med efterretningstjenesterne, har placeret politi og beredskabet tættest på sikkerhedsdimensionen. Disse aktører indgår i tæt samarbejde med kommunerne, hvor de i er medbestemmende for, *hvordan*, der planlægges. Deres placering på aktørkortet har vi sat en anelse mod den åbne by sammenlignet med PET og PST, da vi mener den tætte dialog med kommunen om, hvordan der skal sikres, trækker disse længere mod en åben by, trods deres rationale stadig er domineret af et fokus på sikkerhed.

Møbjerg fra GHB bekræfter, hvordan politiets fokus på sikkerhed er styrende for, hvordan der planlægges. Dette kommer blandt andet til udtryk ved GHBs arbejde med Christiansborg, hvor deres første løsningsforslag blev forkastet af politiet grundet borgernes sikkerhedsmæssige hensyn. Dette omhandler kort fortalt en kant, hvor borgerne kunne falde og komme til skade (Møbjerg, GHB: Bilag 2.3: 43). Vi ser således dette som udtryk for politiets positionering.

Ligeledes er beredskabet inde over, *hvordan* sikringerne tager sig ud, hvilket Kristensen fra TMF beskriver således:

”Altså hver gang Københavns politi eller PET vil skærme noget af, så siger Københavns Beredskab ”jamen hvis der sker noget inde på den anden side af afskærmningen, så skal vi jo kunne evakuere folk og vi skal kunne komme ind og hjælpe eventuelle sårede folk.””

(Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 21)

Som det udspringer af citatet, er beredskabet altså også styrende for, *hvordan* der skal sikres på samme måde, som politiet er. Årsagen til dette afstedkommer af, at disse aktører samarbejder med kommunen, for at få rationalet om sikkerhed bragt i lyset.

Selvom sikkerhedsmyndighederne, herunder PET, PST, politi og beredskab, kan ses som en magthavende instans i begge byer, skal det dog ikke nødvendigvis ses som værende negativt, hvilket Foucault også beskriver jf. *Magt i planlægning*. Magt flourer overalt i samfundet, og et samfund uden magt kan ikke fungere. På samme måde udtrykker van Deurs vigtigheden i, at der sidder bestemte aktører, som PET og PST, der træffer beslutningerne. Dermed anerkender hun, at magtforholdet, der fra udefrakommende kan fremstå ubalanceret, er acceptabelt (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 70). Derudover ser hun vigtigheden i, at kunne placere et ansvar, hvis der sker et terrorangreb. Eftersom PET og PST er de styrende instanser, vil det også typisk være her, et ansvar placeres. Tager man udgangspunkt i et governmentalityperspektiv, er viden i dag blevet så kompleks, at man bliver nødt til, at inddrage flere aktører end før, for at kunne dække alle kompetencer implementering af sikringstiltag. I forhold til van Deurs udtalelse kan det diskuteres, hvorvidt det stadig giver mening, at placere ansvaret hos én aktør, når der nu er kommet flere aktører ind over planlægningen. I og med, at der stadig kun findes én aktør, der må siges at være styrende for, *hvor* der skal planlægges, kan der argumenteres for, at der fortsat er belæg for at placere det overordnede ansvar hos efterretningstjenesterne. Hertil kan det yderligere diskuteres, hvorvidt flere aktører skal være med til at definere, *hvor* der skal planlægges, hvilket vil blive diskuteret under Flyvbjergs fjerde værdirationelle spørgsmål.

Gennem indsigten i sikkerhedsmyndighedernes rolle understreges projektets gennemgående pointe om, at planlægningens kompleksitet forøges, da aktørerne i planlægningen kan være styrende for henholdsvis *hvor* eller *hvordan* der planlægges med henblik på sikkerhed. Vi ser efterretningstjenesterne er styrende for den interne diskurs omhandlende *hvor* der skal implementeres sikringstiltag. Ligeledes ser vi politi og beredskab tilslutter sig dette

styringsrationale grundet deres ansvar omkring sikkerhed for borgerne. Vi ser til gengæld, at politiet og beredskabet samarbejder med kommunerne, mere end efterretningstjenesterne, da denne instans i højere grad bistår med deres anbefalinger om, hvor der skal sikres. Dermed har vi analytisk begrundet, hvorfor vi ser sikkerhedsmyndighederne placeret, hvor de er i forhold til aktørkortlægningen. Det næste vil omhandle de statslige og kommunale aktører, der i vores tilfælde kommer til udtryk ved KMD og TMF/PBE.

Statslige og kommunale aktører

For at tilgå implementeringen af sikringstiltag, ser vi et behov for flere kompetencer. Vi ser i forlængelse heraf en kobling mellem efterspørgsel på flere kompetencer og en øget kompleksitet, da dette understøtter involvering af flere diskurser, hvor udfordringen beror på at indgå kompromisser herimellem. Mødes mellem kompetencer og diskurser kommer til udtryk i principplanen for Oslo sentrum - gatebruk og grunnsikring. Principplanen er udarbejdet og godkendt af forskellige aktører på tværs af kompetenceområder. Principplanen fungerer ikke som et juridisk bindende dokument, men er alligevel blevet underskrevet af de involverede, hvilket udtrykker en vis form forpligtelse til principplanen indhold.

Udover at denne plan kan ses som vidensformidling på tværs af forskellige kompetenceområder, kan den også fungere som et samlingspunkt for aktørerne, og som en løftestang for, at planlægningen i byen bevæger sig i samme retning. Netop dette har også været en af årsagerne til udviklingen af denne plan, hvilket Bjørnland giver udtryk for (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 66). Derudover udtaler van Deurs fra Gehl, der bidrog til principplanens tilblivelse, hvorfor man udarbejdede denne. Det interessante i hendes udtalelse er Oslo Kommunes grund til at inddrage en aktør som Gehl i processen.

"Det er i virkeligheden fordi, de (kommunen) gerne vil have balancen. Altså kommunen er ret bange for det tryk, der kommer fra politi og militær og de vil gerne have et mere nuanceret billede på, hvordan man laver sikring. Man er selv begyndt i forsvaret at lave planer og en lille smule guidelines for, hvordan man kan lave sikring, men det er sådan meget hårdt. De begyndte selv allerede, at lave en serie meget kraftige pullerter hele vejen rundt, og så diskuterede man, hvad nu når alle departementerne er flyttet ned i Kirkegata, hvad skal der ske med dem?"

(van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 15:42)

Som citatet fortæller, er Oslo Kommune altså bange for måden sikkerhedsmyndighederne risikerer at sikre på, hvis ikke man udarbejder overordnede principper for byen. Kommunens perspektiv udtrykker i citatet og i forlængelse af Grahams påstand en frygt for, at byen i højere grad bliver genstand for militærets løsninger, jf. *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning*. Dette er ikke en tilgang, man ifølge van Deurs, fra kommunens side ønsker, da der kan argumenteres for, at dette vil resultere i en mere fragmenteret planlægning med militariserede elementer, frem for en mere helhedsorienteret planlægning. Allerede her positionerer kommunen sig i spørgsmålet om, hvad de vægter i byrummet, da de i hvert fald ikke ønsker en militariseret by, men jf. *Oslos casebeskrivelse* ønsker et udtryk med dobbeltfunktioner og aktivitet. Som det kan læses i principplanen, er aktørerne nået til enighed om punktet tvetydighed, hvilket i relation til Figur 4, kan udgøre skæringspunktet mellem de to akser og dermed burde placeres midt mellem sikkerhed og frihed. Alligevel ser vi, at dette ikke er tilfældet, da begrebet, tvetydighed, i planen hælder mere mod fuld kontrol af byen, frem for åbenhed. Vi ser derfor planen, som et udtryk for tovtrækkeri mellem forskellige styringsrationaler, hvor man på den ene side forsøger at trække byen i en militariseret retning, og på den anden side forsøger at trække byen i en åben retning. Det understøttes af, at der i principplanen konkluderes, at de ikke ønsker løsninger, der medfører tomme rum og eller total kontrol, men at der hellere ønskes at skabe løsninger med dobbeltfunktioner. Vi ser kommunen vægter *frihed* højere end den militariserede by, hvilket blandt andet kommer til udtryk i forrige citat, hvorfor vi har placeret dem til højre for midteraksen. Ved at lave en samlet plan med bred opbakning, forsøger man fra kommunens side, at imødekomme det pres man forventer fra sikkerhedsmyndighederne.

Eftersom planen ikke er juridisk bindende og lige såvel løst defineret, er spørgsmålet om alle aktører tolker planen identisk. Netop denne problematik kom til udtryk i vores interview med Bjørnland fra PBE, da vi spørger ind til, hvorvidt den bruges af andre aktører, der indgår i planen. I den forbindelse udtaler han følgende i forhold til, hvordan KMD har benyttet planen til genopførelsen af det nye Regjeringskvartalet:

”Vi har haft den med og diskuteret tingene med dem, men som sagt når den ikke er juridisk, kan man tolke på, hvordan man benytter visionerne i praksis. Men generelt er den godt kendt hos alle, og har været et godt udgangspunkt.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 34:50)

Som det kan ses i citatet lægger Bjørnland selv op til, at planen i høj grad kan fortolkes. Selvom Bjørnland erkender, at principplanen har været en godt udgangspunkt i forhold til, hvordan der skal planlægges må han dog erkende, at KMD har afviget fra hans vision med planen under opførelsen af Regjeringskvartalet. Det skal hertil nævnes, at det primært er KMDs midlertidige løsninger, som Bjørnland stiller sig kritisk overfor. Alligevel er der eksempler på, at principplanen heller ikke inddrages i de mere permanente løsninger i Regjeringskvartalet. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem Syvertsen fra KMD, der udtaler, at principplanen er forældet. Der er mange aspekter inden for sikring, der skal tænkes med, når man opbygger et så stort projekt som Regjeringskvartalet, og ifølge Syvertsen fokuserer principplanen primært på hastighedsdæmpende foranstaltninger og ikke på andre sikringer som overvågning og sikring af selve bygningerne mm. (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 63). Derfor erkender Syvertsen da også, at planen ikke har været meget med i de overvejelser, KMD har haft i forbindelse med genopbygningen. Forsøget på en fælles opbygget diskurs gennem planen, bliver altså fortolket forskelligt aktørerne imellem. Derfor kan det formodes, at aktørerne lægger sig op af den diskurs, der passer bedst til deres interne diskurs.

På samme måde som Regjeringskvartalet, ser Bjørnland, de midlertidige sikringer af departementerne, som afvigende fra den fælles diskursive praksis, der er udtrykt i principplanen (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 67). Omvendt kan der ud fra Syvertsens perspektiv argumenteres for, at KMD foretager sikringerne på baggrund af deres midlertidighed, og derfor ikke er i strid med planens principper. Balancen mellem frihed og sikkerhed kan altså fortolkes forskelligt ud fra forskellige aktører. Hvor PBE har et ønske om, at begrænse antallet af sikringer, lægger KMD sig mere i forlængelse af sikkerhedsmyndighedernes anbefalinger, hvorfor de i aktørkortlægningen har et rationale, der hælder mere til sikkerhed frem for frihed. Alligevel ser vi, at KMD med deres samlede vision for Regjeringskvartalet, efterlever mange af de samme værdier, som Bjørnland fra kommunen mener, er vigtige for et godt byrum. Som tidligere beskrevet vandt Team Urbis konkurrencen. Deres position som arkitekter, samt deres visioner om byen lægger sig tæt op ad kommunens, hvilket blandt andet det næste afsnit vil omhandle.

Private aktører

Indenfor denne aktørkategori findes mange forskellige slags aktører, hvor en række af dem er skitseret i aktørkortlægningen. Følgende vil analysere, hvilke positioner de forskellige aktører indtager i anti-terrorplanlægning.

Private bygherre og private sikringsrådgivere

Som beskrevet i metodekapitlet spiller private bygherre en vigtig rolle i udformningen af byrummene. Denne rolle synes dog at vokse i takt med, at flere bygherre ser vigtigheden i at sikre. Problemet i dag er, at private bygherre ikke ved, hvordan og i hvilket omfang de skal sikre. Bygherreforeningen ønsker, at man søger inspiration fra andre lande, som har udarbejdet håndbøger til, hvordan man skal håndtere forskellige sikringstiltag. Gennem vores interview med Jesper Malm, som er kommunikationschef i Bygherreforeningen, kom det til udtryk, at det i højere grad omhandler ønsker vedrørende specifikke redskaber til at kunne sikre og ikke lovbestemmelser ”*Det er måske mere guide eller inspiration. Jeg tror ikke... Vi har ikke brug for sådan noget “Det skal i gøre”. Vi har brug for nogle guidelines til at se på, hvordan gør man det effektivt.*” (Malm, Bygherreforeningen: Bilag 2.4: 54). Malm uddyber yderligere til spørgsmålet om, hvorfor det er vigtigt med en håndbog eller retningslinjer:

”Det vi kan se blandt bygherrerne er, at der er en masse ting, som der skal tages hensyn til med hensyn til lovgivning og regler. Og det vi kan se er, at der kommer et større krav, fra politisk side af, om at terrorsikring og sikkerhed er noget man skal forholde sig til. Problemet er bare, at der ikke rigtig er nogle retningslinjer omkring det. Hvad er god terrorsikring?, og hvad skal man beskytte sig imod? - Det er ligesom det spørgsmål, vi har rejst på baggrund af vores medlemmer.”

(Malm, Bygherreforeningen: Bilag 2.4: 54)

Bygherreforeningen kan altså ses som svækket grundet deres manglende viden i forhold til, hvordan der skal planlægges. Problemet i denne henseende er, at det kan virke svært at pege på, hvem der skal hjælpe dem. Som tidligere beskrevet er Københavns Kommune først nået til at skulle undersøge i hvilket omfang, der skal sikres, og ikke mere konkret *hvordan*, hvilket ellers er det Bygherreforeningen efterspørger. Det kan altså anskues, at Bygherreforeningen ønsker en form for principplan, som man har udarbejdet i Oslo. Eftersom der ikke foreligger dette, i en dansk kontekst, kan Bygherreforeningen ses som mulighedsskabende for at påvirke diskursen i en bestemt retning, der muliggør en vis indflydelse i forhold til, hvordan eventuelle retningslinjer udfoldes. Hertil skal dog nævnes, at private aktører ikke har været med i udarbejdelsen af principplanen, men at planen kan fungere som retningslinjer i forhold til fælles visioner.

Selvom der allerede nu kan ses en påvirkning fra private aktører, der ønsker at sikre sig i Danmark, er dette billede dog noget forstærket i Oslo. Sammenligner vi netop dette perspektiv, med den praksis vi ser udspille sig i Oslo, så kom det under vores samtale med Bjørnland til udtryk, at visse private aktører tilgodeser egne interesser frem for den fælles vision, der eksempel er opstået ved fremkomsten af principplanen. Bjørnland udtaler til spørgsmålet om, hvordan kommunen forholder sig hvis de private aktører ikke planlægger efter hensigten:

”Vi har en vedtægt, som gør vi kan gå ind og sige nej. Men i sådanne tilfælde skal det begrundes godt. Vi har forskellige hjemmelsgrundlag i loven, som vi kan trække på. I tilfælde af en privat bank fx, ønsker at sikre sig, så vil de ikke bare få lov til at opstille en række pullerter rundt om, men hvis de i stedet planter træer eller laver en grøft til håndtering af vand eller en skulptur gruppe, så kan de godt. Vi har ikke haft særlig mange af sådanne situationer, men vi tænker det vil komme. Så vi er i færd med at udforme en form for policy, men indtil nu er udgangspunktet blot at begrænse det mest muligt, men hvis vurderingen siger anderledes, må vi levere et eller andet. Så skal vi blot skabe tiltag, som kan bidrage til den gode by. Eller fx passe godt sammen med bilfriheden eller andre ting vi planlægger i Oslo.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 1.02.36)

Ovenstående citat illustrerer på mange måder rigtig godt, de problemer Oslo kommune står overfor, og dermed også problemstillinger, som man i København risikerer at komme ud for i fremtiden. På den ene side bliver man som kommune nødt til at forholde sig til, hvis private virksomheder placeret i byen ønsker at sikre sig. På den anden side ønsker kommunen ikke, at der over sikres og dermed sikres i strid med kommunens visioner. Selvom kommunen på nuværende tidspunkt har mulighed for, at bremse de private aktørers planlægningen gennem vedtægter, er de ved at udarbejde en ny form for policy. Dermed også sagt, at man fra kommunens side frygter den magt, private virksomheder potentielt kan udvise overfor kommunen, og hele tiden være med til at rykke diskursen for, hvordan der skal planlægges mod terror. Nogle private bygherre tager altså ikke udgangspunkt i principplanen, når de planlægger. Derfor kan der stilles spørgsmålstejn ved, om de ville gøre det i en dansk kontekst, hvilket vi vil vende tilbage til i *Hvad bør gøres?*

Som det kan ses i aktørkortlægningen, har vi grundet de manglende retningslinjer på området valgt, at placere private bygherre midt mellem sikkerhed og frihed. I Oslo kan der dog

argumenteres for, at private bygherre i højere grad heller mod sikkerhed, hvilket kom til udtryk gennem de konflikter Bjørnland har oplevet med disse (Bjørnland, PBE: Bilag 2.6: 67). I forlængelse af, at de private bygherrer ønsker at sikre sig, opstår en anden interessant privat aktør, nemlig private sikringsrådgivere. Private bygherrer hyrer private sikringsrådgivere til, at lave trusselvurderinger for et bestemt område. Dette skyldes primært, som van Deurs udtaler, at de private sikkerhedsfirmaer laver en mere specifik trusselvurdering end PET gør, hvilket hun udtaler i følgende citat:

"Alle mulige laver det (risikovurderinger), også private firmaer, som man kan spørge, og typisk hvis man har High profile kunder, så får de private firmaer til at udarbejde et sikrings/trusselsbillede for dem, som typisk er stærkere end det PET ville vurdere er nødvendigt. Altså folk synes selv det er vigtigere. Så der sker en oversikring."

(van Deurs, Gehl: Bilag 2.7.1: 23:52)

Netop denne tendens, ligger i forlængelse af det, Coaffee beskriver, som udviklingen i de kapitalistiske samfund, hvor visse velhavende private aktører har en tendens til at øge sikringsniveauet jf. *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægningen*. Det interessante her, er den udvikling, der vil ske i byerne, hvis denne tendens får lov at fortsætte. Grahams beskrivelse af den militariserede by, kan i en dansk og norsk kontekst ses som det ultimative skræmmebillede på, hvordan det gode byliv kan ses truet og udvikle sig til militariserede lukkede frem for åbne byrum. Omvendt kan der også argumenteres for, at private bygherrer har et ansvar over for deres medarbejdere, og derved bliver nødt til at vise omverdenen, at de sætter deres ansattes sikkerhed højt. Det er netop denne balancegang kommunen og de private bygherre, samt herunder private sikringsrådgivere, sammen skal finde frem til, og som Bjørnland udtaler, at PBE er i færd med at udforme i form af det tidligere omtalte policy. I henhold til vores aktørkortlægningen, har vi valgt at placere sikringsrådgiverne mod midten, dog med hovedvægt mod sikkerhed. Dette skyldes, at deres primære opgave er, at foretage trusselvurderinger og derfor behøver mange sikringsrådgivere ikke koncentrere sig om, hvordan sikringerne implementeres i byen. Alligevel ser vi et konfliktpunkt, hvor sikringsrådgivere udfører de konkrete sikringstiltag, hvilket yderligere bringer et nyt aspekt til projektet, nemlig det økonomiske. Der kan ske en oversikring af byen, hvis rådgivere varetager begge aspekter, udelukkende med henblik på økonomisk gevinst. Dette er dog ikke fremtrædende hverken i Oslo eller København, men er et aspekt, man som planlægger bliver nødt til at have med i sine overvejelser, hvad enten det gælder forbud mod dette eller

retningslinjer. Bliver dette i højere grad en realitet, vil sikringsrådgiverne bevæge sig over mod *frihed*, da de i højere grad bliver nødt til at opfylde kommunens visioner for at få tilladelse til at bygge.

Arkitekter

Udover de ovenstående private aktører findes også private arkitekt firmaer, der står for udførelsen af projekter i byen. Et eksempel på en privat aktør, der er med til at forme diskursen om, hvordan der skal sikres er van Deurs fra Gehl Architects. Hun udtaler i løbet af interviewet, at måden kommunen ønsker at planlægge på, i høj grad ligger indlejret i Gehls grundlæggende tanker (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 79). Det skyldes primært, at begge aktører ønsker et åbent bymiljø, hvor der tages hensyn til balancegangen mellem sikkerhed og åbenhed. Dette rationale udfordres dog imidlertid af realiteterne, da mange midlertidige sikringer primært kun fokuserer på sikkerhed og ikke på åbenhed. Betonelementer, der er opsat rundt omkring i København, bryder med dette rationale og kan ofte fremstå, ifølge Graham, som militarisering af byens rum. Alligevel kan arkitekter som van Deurs og Møbjerg påvirke denne type planlægning, da de qua deres viden og erfaring ved, hvad dette kan gøre ved byrummet.

Hvor sikkerhedsmyndighederne trækker kommunen i en mere militariseret retning, kan der argumenteres for, at arkitekterne trækker kommunen i modsatte. Dermed ikke sagt, at arkitekterne ikke erkender, at der er behov for sikringer visse steder, men at man ikke skal gå på kompromis med bylivet på den bekostning. Det handler i højere grad om, at have fokus på det multifunktionelle og dermed 'skjule' sikringerne. Derfor har vi i aktørkortlægningen valgt at placere arkitekterne mod højre og *frihed* i koordinatsystemet frem for mod *sikkerhed*.

I forhold til kommunerne, er arkitekterne altså sammenkoblet med disse. Dette skyldes ikke mindst, at når kommunerne eksempelvis udskriver konkurrencer, er det også disse der vælger, hvilke forslag de ønsker at arbejde videre med, hvorfor arkitekterne bliver nødt til at forholde sig til byernes og kommunens visioner. Derfor bliver arkitekterne nødt til at leve op til de programmer som kommunerne udskriver. Arkitekterne vil udover her, blive benyttet til at besvare dele af det tredje værdirationelle spørgsmål *er det ønskeligt?*, som vil blive besvaret i forlængelse heraf. Dette skyldes primært deres faglige baggrund til at kunne udtale sig om planlægningspraksisserne.

Opsamling

Efter at have beskrevet dette noget komplekse felt, vil vi forsøge at samle kort op på de forskellige aktørers positioner i landskabet. PET er styrende for den interne diskurs i forhold til, hvor der skal sikres. Politi og beredskab indgår i samarbejde med kommunen, hvorfor de er bestemmende for, hvordan der skal implementeres sikringstiltag. Kigger vi bort fra sikkerhedsmyndighederne, må kommunen siges at være rammesættende for, hvordan der skal sikres blandt andet grundet deres store indblanding i principplanen. Deres styringsrationale ses dog udfordret af forskellige aktører, herunder KMD. Dette skyldes primært forskellig tolkning af byens visioner ud fra principplanen. Ydermere udfordres kommunens rationale af private aktører, der hver især med deres eksterne diskurser forsøger at påvirke planlægningen i en bestemt retning. De private bygherre udfordrer kommunens vision ved, gennem private sikringsrådgivere, at sikre egne objekter. Kommunen har mulighed for at nægte bestemte sikringstiltag, men sætter dermed også sig selv i en position, hvor de står til ansvar, hvis der sker et angreb. Andre private aktører, som eksempelvis arkitekter, lægger sig mere op ad kommunens styringsrationale, da de primært kun inddrages ved at opfylde dette.

Er det ønskeligt?

I det følgende vil vi analysere videre på de tendenser, som er fremlagt i ovenstående afsnit for at finde frem til, hvorvidt denne udvikling indenfor feltet synes ønskelig i fremtiden. Dette vil tage udgangspunkt i Flyvbjergs tredje værdirationelle spørgsmål, og være opdelt i to overordnede perspektiver *Midlertidige sikrings værdi* og *Terrorsikring som en ny planlægnings søjle*.

Midlertidige sikrings værdi

Det første afsnit vil omhandle debatten omkring, hvordan sikringstiltag fremstår i byrummene. Som det kommer til udtryk i ovenstående analyse, er sikringerne, som KMD har foretaget ved Regjeringskvartalet og ved departementerne altså på nuværende tidspunkt midlertidige. Problemet med disse sikringer er, at de er utrolig opmærksomhedsvækkende (Observationer fra Oslo: Bilag 3.1). Departementer skal ifølge Syvertsen tilbageføres til deres oprindelige sted i Regjeringskvartalet, og sikringerne skal dermed fjernes (Syvertsen, KMD: Bilag 2.5: 58). Det midlertidige sikringsforhold strækker sig således fra 2011 til 2025, altså 14 år hvis tidsplanen overholdes. En midlertidighed på 14 år, hvor byrummene omkring departementerne fremstår meget militariserede, synes ikke at spænde overens med hverken

kommunens visioner eller den samlede tvetydighed, der er udtrykt i principplanen. Dette er således at se i forlængelse af den tidligere omtalte konflikt mellem kommunen og staten. Vi ser et konkret udfald, hvor KMD tolker de visioner, som PBE tænker ind som en del af principplanen. Denne modsætningen mellem handling og vision kom til udtryk i interviewet med Bjørnland:

“Det er er farligt hvis man begynder at over sikre, begrænse tilgængelighed og åbenhed i det offentlige rum. Jeg mener byrummene er så grundlæggende vigtige for vores værdisæt.

Derfor må vi passe godt på dem, og ikke forvandle dem uden vi ved det.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 45:03)

Bjørnlands holdning til hvordan planlæggerne undgår dårlige sikringsløsninger, er ved at arbejde med helhedsorienterede løsninger. Andre eksperter er enige i Bjørnlands udlægning. Møbjerg udtaler i forlængelse af dette, at andre konsulenter, som eksempelvis Rambøll, ville kunne levere sikringer til Christiansborg af lige så stor sikringskvalitet som GHB, men at GHBs ambition er større end deres, når det kommer til sammenhængen mellem sikringer og byrumskvalitet. Christiansborg er dog et enkeltstående tilfælde. Andre steder i København ser man ikke disse helhedsorienterede løsninger, men derimod betonelementer, hvis primære formål har været at afskærme eller fungere som hastighedsdæmpende foranstaltninger. I København har betonelementerne været kritiseret internt i TMF for ikke at leve op til målsætningen om at skabe en åben og inviterende by (Kristensen - TMF: Bilag 2.2: 18). En kritik der også har været fremført ved konferencerne; *Byens Gulv* og *Securing public spaces from terrorism*. Ud fra kommunerne i begge lande, kan der altså argumenteres for, at midlertidige sikringstiltag, som dem vi ser på nuværende tidspunkt, udfordrer visionerne for byen som åben og inviterende.

Ovenfor har vi skitseret de midlertidige sikringstiltags arkitektoniske udtryk, hvilket hverken kommunerne eller arkitekter er begejstret for. Rettes blikket mod et andet perspektiv, nemlig deres primære rolle som sikring, rettes der yderligere kritik af disse midlertidige løsninger. Denne kritik har været fremført af direktør i SikkerhedsBranchen Kasper Skov-Mikkelsen, der udtaler sig således: *“De betonblokke man har stillet op, kan man fjerne med en Fiat Punto der kører med 8 km/t. Tre-fire mennesker kan sågar skubbe dem med hænderne”* (Thorsen, 2017). En nærmest identisk debat har fundet sted i Oslo omkring deres sikringer jf. casebeskrivelsen af Oslo. Derfor kan disse sikringer i høj grad anskues som symboler, men

uden at have en reel effekt. I forhold til at anvende sikringer som symboler, uden nogen reel sikrings effekt, så er det netop med dette in mente, at der kan sættes spørgsmålstegn ved, hvordan disse sikringer skal opfattes. Peter Marcuse, jf. *Kritisk perspektiv på anti-planlægning*, vil argumentere for, at der her var tale om legitime svar på truslen, men samtidigt at den manglende sikringskvalitet kan anses som værende en falsk tryghed. Vi mener derfor, at det er vigtigt at overveje spørgsmålet om falsk tryghed vs. reel tryghed. Om det er ønskeligt afhænger af øjnene, der ser. Hvis det udelukkende handler om, at skabe tryghed hos befolkningen, kan disse løsninger ses som gode. Det skyldes ikke mindst, at de hurtigt kan fjernes eller omplaceres. Omvendt kan det anskues uønskeligt, hvis der forefinder en reel trussel, da disse elementer på ingen måde vil sikre befolkningen.

Terrorsikring som en ny planlægnings søjle?

Anti-terrorplanlægningen står ansigt til ansigt med en række udfordringer forbundet med udvikling af kompetencer til håndtering af sikringstiltag, der videre er udfordret af en følelsespræget politisk agenda, som potentielt kan skifte retning, i tilfælde af et angreb opstår. Van Deurs påpeger i den sammenhæng, at terrorsikringer i fremtiden har potentiale for at indgå som en normativ tilgang i planlægning. Det vil sige, at det bliver et standardiseret element at tage højde for, når der foretages ganske almindelig byplanlægning, på lige fod med eksempelvis miljøvurderinger og klimasikringer (van Deurs - Gehl: Bilag 2.7: 79). I det følgende vil der blive analyseret på, om det er ønskeligt at inkorporere sikringer som en ny søjle i byplanlægningen. Vi kan gennem vores analyse se, at der er en diskussion omkring hvor meget, der skal ageres og på hvilken måde. Gennem vores eksperter er det udtrykt, at der blandt planlæggere mangler kompetencer. Her er det Bjørnland:

“Vi må udvikle kompetencer således vi kan håndtere det og udvikle sikringer på en god måde og hele tiden sørge for at få en offentlig debat. Det er vigtigt for ikke at stagnere på en bestemt løsning. Det er særligt det dynamiske i trusselsbilledet som vi skal finde ud af hvordan vi kan gribe an.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 54:49)

Det handler altså om hele tiden at holde kompetencerne ajour med det dynamiske trusselsbillede, som efterretningstjenesterne udvikler. Som Coaffee argumenterer for i *Kritisk perspektiv på anti-terrorplanlægning*, så er trusselsbilledet en determinerende faktor for, hvordan sikringer bliver implementeret i byen. I et kommunalt perspektiv, kan vi se at man

både i Oslo og København, har udviklet arkitektur strategier for, hvordan byen skal udformes med henholdsvis *Fællesskab KBH* og *Bylivsundersøgelse*, disse strategier danner grobund videre planlægningsdokumenter som *Gatebruk og Grunnsikring* og *Eksempelkatalog for hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet*. Med især *Gatebruk og Grunnsikring* er Oslo foran København, så det vil være relevant, at man i København drager nogen erfaringer på baggrund af denne strategi. Som det er beskrevet i Oslos *Terrorsikring*, så er flere aktører inde over strategien, hvilket ud fra et kommunikativt planlægningsperspektiv, må anses som værende positivt, da det gav et hensigtsmæssigt udgangspunkt. Udfordringen har imidlertid været det ulige forhold mellem kommune og stat, som er beskrevet i ovenstående analysedel. Alligevel må principplanen anses som et samlingssted for forskellige kompetencer, og som et forsøg på at tænke sikringer ind i byplanlægningen. Ligeledes er diverse workshops, som er afholdt i både Oslo og København et udtryk for en mere kommunikativ tilgang til planlægningen, hvor man forsøger at skabe rum for, at kompetencer kan mødes på kryds og tværs.

Begge disse tiltag præjer således planlægningen i en mere kommunikativ retning, og i forhold til spørgsmålet *er det ønskeligt?*, må netop disse tilgange ses som ønskelige, da disse er hovedårsagen til at skabe de givne kompetencer, som eksempelvis Bjørnland efterspørger. I denne forbindelse er det dog vigtigt at understrege, at det handler om en balancegang mellem magt og rette aktører. Eksempelvis har principplanen været gennem politisk behandling hos både kommune og stat og er derved i ligeså høj grad et udtryk for en politisk agenda, som skal føres ud (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 76). Selvom vi ser platforme, hvor kompetencer kan mødes som ønskelige, bør magtstrukturer udjævnes, da det ellers ikke bliver en 'fælles' diskurs der opnås. Dette vil dog yderligere blive beskrevet i *hvad bør gøres?*

Hvem vinder, hvem taber ved det? - Økonomi

Forrige analytiske sektion har kigget på en række udvalgte aktører, som har været fremtrædende gennem vores empiriske undersøgelse. Vi vil i denne sektion zoome lidt ud for at kigge på nogle bredere økonomiske perspektiver, vi mener, er interessante at undersøge nærmere.

I diskussionen om hvem, der vinder og hvem der taber, kan vi ikke undlade at kaste et blik på det økonomiske perspektiv. Det er ikke intentionen, at udfolde det fulde budget for samtlige sikringstiltag i København og Oslo, da dette vil kræve en analyse af omfattende karakter for

at opnå et entydigt overblik over de anvendte midler. Vi vil i stedet ridse i overfladen på nogle af de mest iøjnefaldende økonomiske diskussioner, der er opstået i kølvandet på det stigende trusselsbillede.

Hvad angår offentlige midler, er det først og fremmest relevant, at understrege hvordan der verden over foretages store investeringer af sikringstiltag mod terrorhændelser. Van Deurs fra Gehl Architects fortæller i den forbindelse, hvordan hun oplevede tiden med arbejdet omkring bylivsundersøgelsen i Oslo i tiden efter Berivan angrebet. “... *Ved hvert eneste møde jeg har i Oslo, er der en kollektiv sorg, hvor folk taler om det.*” (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7.1: 10:58). Van Deurs forklarer også videre, hvordan det har været ekstrem vigtigt for Oslos beslutningstagere at signalere, at man er villig til at gøre noget (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 76). Denne pointe understøtter Dinesen fra PET under konferencen Byens Gulv. Dinesen fortalte her, at det er væsentligt at udvise handlekraft for at skabe tillid til befolkningen.

Offentlig økonomi

Anskues fordelingen af offentlige midler, er politiske beslutninger på mange måder, at se som værende styrende for hvordan byen udvikler sig med henblik på terrorsikringer. Vi kan her se, hvordan bevæggrunden til at afsætte midler ikke kun afhænger er en global trussel, men i høj grad er bestemt i tilfælde af en national terrorhændelse. Dette kommer til udtryk i sammenligning af budgettet for Oslo og København, hvor vi kan se en markant forskel i mængden af offentlige midler afsat til sikringstiltag.

Som beskrevet i Oslos casebeskrivelse er der blevet brugt op mod 15.312.100.000 norske kroner, på omkostningerne fra Breiviks angreb, tallet dækker over mange omkostninger som ikke direkte påvirker planlægning, men store sum var også et tema, der indgik under et debat oplæg ved Politiken Live i 2016. Her indgik Deane Simpson forfatter til bogen *The City Between Freedom and Security*, Martin Dinesen æresborger fra PET og arkitekt Camilla van Deurs, som paneldeltagere. Van Deurs udtrykte i den forbindelse en stor frustration omkring, at løsningen på problemet ikke giver mening, økonomisk set. Van Deurs fortalte, at man i Oslo bruger 240 millioner norske kroner årligt blot til vedligeholdelse af sikringstiltag omkring Regjeringskvartalet. Om dette beløb dækker over bemanning vides ikke. van Deurs, at der er langt større potentiale i at anvende pengene i det præventive arbejde, og derved søge at begrænse radikalisme gennem diverse sociale indsatser, for på den måde at imødekomme terrorisme (Politiken Live, Bilag 1.3: 14). Hvad angår sikringen af Oslos gader, har vi som sådan ikke nogen konkrete tal på dette, og da vi adspurgte vores informanter i denne henseende, svarede de, at de ikke havde nogen konkrete tal på mængden af de anvendte

økonomiske midler. Vi spurgte derfor også Bjørnland fra PBE, hvorvidt han mente, at PBE har haft frie tøjler hidtil. Her fortalte han følgende:

“[...] i kommunen har så vidt muligt, haft et handlingsrum for at gøre noget. Herunder blandt andet initiativet til at udvikle Gatebruk og Grunnsikring, som et respons til det statslige pres og ønske om at handle.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 21:27)

For at sætte dette i perspektiv blev der, som beskrevet i Københavns casebeskrivelse, ved budgetforliget for 2018 afsat 9.2 millioner danske kroner, hvilket også dækker over 4 års drift af de ny installerede byrumsinventar svarende til 4 millioner danske kroner (Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 25). Derudover kan vi læse os frem til, at efter el-Hussein hændelsen i 2015, har regeringen afsat 20 millioner danske kroner til sikring af jødiske bygninger og 80 millioner danske kroner til at øge indsatsen mod terror i disse områder (Ritzau, 2015). Ydermere fremgår det, at politiet det første år efter denne hændelse har brugt op mod 400.000 timer svarende til omkring 100 millioner danske kroner til at bevogte jøder i Danmark (Ritzau, 2016). Ved sikringen af Christiansborg fremgår det af en artikel fra Altinget, at implementering af perimetersikringen løber op i 50 millioner danske kroner (Holst, 2016). Det er relevant at understrege, at perimetersikringen på Christiansborg ikke er det eneste sikringstiltag i dette område, hvorfor det opgivet beløb ikke dækker over hele processen.

Vi ser således i begge tilfælde reaktioner på nogle hændelser, der har sat skub i disponering af økonomiske midler. Når det er sagt, ser vi en markant forskel i det økonomiske råderum de to lande imellem. Om dette skyldes forskellen i graden på de to hændelser, er svært at afgøre. Til gengæld synes det væsentligt at stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt de nuværende trusselsbilleder i henholdsvis Norge og Danmark varierer fra hinanden. Vi må i den forbindelse være svar skyldig, da vi ikke er kvalificerede til at bedømme den konkrete trussel i detaljen, men når det er sagt virker det på overfladen som om at trusselsgraden i de to respektive trusselsvurdering tegner det samme billede (PST, 2018) (PET, 2018).

Det i begge cases interessant at belyse statens måde at sikre sig selv og deres modvilje til at afhjælpe kommunen. For Oslos vedkommende kom vi i tidligere analytiske sektion ind på, hvordan der har været en forskelsbehandling i sikringstiltag på gaden sammenlignet med sikringstiltag ved departementerne. Denne pointe understøtter en tvetydighed omkring, hvad

der berettiger fordelingen af økonomiske midler. Vi snakkede i den forbindelse også med Bjørnland fra PBE om den kritik, der har været i København omkring, at politikerne beskytter sig selv, for at høre om der havde været en lignende situation i Oslo. Til dette svarede Bjørnland følgende:

“Nej ikke kritik ift. kommunen. Men der er mange, som stiller spørgsmålstegn ved hvorfor fx Næring- og Fiskeridepartementet og andre offentlige bygninger er udsat. Men det er aktørerne selv, som definerer sit behov. Og de siger det er alle departementer som skal sikres.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 48:34)

Som citatet understreger, mener Bjørnland, at der er en uforståenhed over for implementering af sikringstiltag ved departementerne. Det kan tolkes som, at Bjørnland er uenig i håndteringen af sikringstiltag og at de økonomiske midler derfor kunne være fordelt mere hensigtsmæssigt.

Samme uenighed mellem staten og kommunernes fordeling af ressourcer florerer i København. Denne konflikt fremgår i flere artikler og er opstået på baggrund af, at staten ikke ønsker at finansiere sikringstiltag, da de mener dette er op til kommunerne selv. Kommunerne i de større danske byer, heriblandt København, mener at det vil gå ud over byernes velfærd, da de bliver nødt til at skære på disse områder, hvis de skal leve op til anbefalinger fra PET og politi (Ritzau, 2017). En kritik der også sættes i relation til den sikring, som er forbeholdt Christiansborg (Astrup & Guldagger, 2017), hvor det, lidt på tværs, kan være interessant at spørge, hvorfor staten synes, det er mere relevant at sikre sig selv, frem for borgerne på gaden.

Hvorvidt denne udvikling af sikringstiltag i byen er meningsfuld, synes at være komplekst at vurdere. Grundlæggende ser vi nogle offentlige sikringsinitiativer, der opstår på baggrund af nogle hændelser. Konsekvensen af angrebet synes styrende for omfanget af den efterfølgende reaktion. Møbjerg fra GHB mener, at samme overdrevet sikring, som i Oslo vil forekomme i København, vil ske i tilfælde af, at der kommer et større terrorangreb. Vi spurgte ham i forlængelse heraf, hvordan man som planlægger så kan bidrage til at opretholde visionen om den åbne og demokratiske by, hvortil han svarede følgende:

“Ja det bliver svært. ... Og det næste vejprojekt der er, et sted hvor der færdes større mængder af mennesker, der vil man med det samme blive mødt af et krav om, at man skal sikre til et eller andet urealistisk højt niveau. Så jeg er helt sikker på, at det ikke er til byrummet bedste, hvis vi skulle være så uheldige...”

(Møbjerg, GHB: Bilag 2.3: 49)

Som Møbjerg fortæller, vil det have konsekvenser for byrummene, at sikringsmyndighederne vil stille højere krav til sikring, og dermed også påvirke de offentlige instanser til at skabe et større økonomisk råderum. Det vil således stille større krav til håndtering af sikringstiltagene, for ikke at ende i den tidligere omdiskuterede militariserede by.

Er det ønskeligt

Hvorvidt udvikling af sikringstiltag set i lyset af den økonomiske fordeling er ønskelig, synes umiddelbart ikke at være tilfældet, hvis visionen er at afholde sig fra skræks scenariet om den militariseret by. Vi kan spore nogle nutidige tendenser, hvor der politisk kan være et incitament til at udvise handlekraft, da en udnyttelse af emnets følelsesmæssige karakter, potentielt kan påvirke borgernes politiske ståsted. Dette øget antal sikringstiltag, synes ikke altid at være den mest hensigtsmæssige allokering af økonomiske midler. Som påpeget tidligere, kan midlerne ifølge van Deurs prioriteres anderledes og i stedet behjælpe præventive initiativer gennem sociale indsatser. I forlængelse heraf kan vi stille et kritisk blik på, hvorvidt der er tale om et svigt i sikringer eller et svigt af det system, som burde tage hånd om personer, som Anders Breivik og Omar el-Husseini. Vi ser en primær reaktion ved sikringstiltag, men er de i stand til at stoppe en gal persons værk? Umiddelbart vil svaret være, at en styrket indsats i det forebyggende sociale arbejde kunne være et bedre redskab til at undgå hændelser som disse, hvorfor diskussionen er relevant at bringe i ud i lyset.

Lidt den samme pointe gør sig gældende hos vores informant fra Bygherreforeningen, Jesper Malm. Malm fortalte, at han personligt føler, der bliver sikret for meget og forklarede videre:

“Når man snakker med PET, så kan man godt sætte pullerter og betonklodser op, men det man i højere grad skal gøre, er at skabe nogle bymiljøer, hvor vi i højere grad interagerer med hinanden. Hvad er det for nogle bymiljøer, der inkluderer, frem for at fremmedgøre enkelte personer. Men også hele det præventive. Hvordan undgår vi ghettodannelse, og steder hvor folk bliver radikaliseret. Det synes jeg da også er interessant. Mere end det

handler om, hvordan vi sikrer et eller andet køretøj kører ind på en eller anden gågade. For han skal nok komme ind på gågaden.”

(Malm, Bygherreforeningen: Bilag 2.4: 55)

Vi ser således en diskurs, der peger mod oversikring, hvor en mand med fingeren på pulsen indenfor byggebranchen, selv udtrykker en holdning, om at vi som samfund er nødsaget til at revurdere vores tilgang til håndtering af sikringer. Sikringstiltagene bør ifølge Malm implementeres i form af trygheds- og sammenholdsskabende initiativer. Derved skabes bedre relationer borgerne imellem, hvilket han argumentere for er en bedre sikring på den lange bane.

Til gengæld er det også muligt, at identificere et potentiale ved den stigende opmærksomhed sikringer opnår i tilfælde af en terrorhændelse. Det er muligt for politikerne eller andre visionære aktører, såsom arkitektfirmaer, at benytte argumentet; at der skal sikres, til at fremme nogle andre agendaer. Dette omtaler blandt andet van Deurs, som værende noget de gør for at fremme nogle bæredygtige visioner (van Deurs, Gehl: Bilag: 2.7: 80), hvilket vi ser komme til udtryk i Oslos vedtagelse om at gøre centrum bilfri. Lige såvel som samme tilgang kan tolkes som et politisk argument og bevæggrund for bilfri Middelalderby i København. Vi mener dog, at det kan kritiseres som værende et billigt trick i et kompliceret politisk spil, hvor rationalerne pludselig bliver fordrejet fra det egentlige problem. Vi mener derfor også, at det er vigtigt at indgå i dialog både blandt eksperter og på et større samfundsmæssigt plan, for ikke at fordreje sandheden og have in mente, at den konkrete sikring ikke udformes med et overdrevet militariseret udtryk.

Et økonomisk aspekt vi ikke har beskæftiget os særlig meget med, men som alligevel menes relevant at påpege, er hvordan sikringernes multifunktionalitet ikke blot bidrager med at skabe noget æstetisk i byrummet, som der er blevet lagt vægt på indtil nu. Æstetiske er blot én slags multifunktionalitet, men ligesom påpeget i de to case beskrivelser er et bilfrit centrum også en måde at tolke en multifunktionalitet på. Set i en økonomisk kontekst, synes det netop meningsfulgt, at imødekomme andre aspekter, frem for blot at sikre, eller blot at holde biler ude. Dette relaterer sig også til pointen omkring at trusselsbilledet er dynamisk. Med dette mener vi, at en bæk eller et bilfrit centrum er med til at skabe andre kvaliteter, der stadig vil være gældende i tilfælde af truslen om køretøjer ikke bliver aktuel. Derved står man ikke med et design, du skal fjerne igen, eller som ikke tjener nogen øvrig funktion. Det er

derfor ikke altid ønskeligt med de mange pullerter vi eksempelvis blev mødt af gennem gaderne i Oslo, trods disse kategoriseret som midlertidige, tænk i stedet multifunktionelt.

Et andet interessant, som bidrager til at belyse hvorvidt der er tale om et overforbrug af økonomiske midler er, at finde hos Deane Simpson under konferencen *Securing Public Spaces from Terrorism - balancing freedom and security*. Her præsenterede Simpson en graf over antal dødstilfælde statistisk set. Grafen påviste, at chancen for at dø af et lynnedslag eller bidt af hund er større end at blive dræbt i et terrorangreb i USA. Uden at kunne finde den konkrete graf ved vi at vi skal være påpasselige overfor dataen, men vi mener trods alt, at dette billede udtrykt af en anerkendt forsker på området danner grundlag for en generel diskussion om hvorvidt anvendelsen af økonomiske ressourcer til terrorsikringer er nødvendig, både i netværket blandt faglige aktører, men også i en bredere samfundsmæssig kontekst. Vi må heller ej fuldstændig afskrive os fra sikringstiltagenes betydning, for hvor mange angreb er egentlig blevet forhindret. Det vil altid være udfordrende at planlægge mod noget uforudsigeligt.

Hvem vinder, hvem taber, ved det? - Borgerne

De to forrige sektioner har beskæftiget sig med en kortlægning af de væsentligste aktører samt et kritisk perspektiv på allokering af økonomiske ressourcer. Vi vil i forlængelse af en forståelse af, hvordan aktørernes varierende diskursive opfattelser påvirker håndteringen af de konkrete sikringstiltag nu grave dybere ned i, hvorledes dette er videre styrende for skabelsen af et byliv, hvor balancen mellem sikkerhed og frihed harmonerer. For at finde balancen mellem sikkerhed og frihed er man nødsaget til, at reflektere over hvordan der sikres. Diskussionen om denne balance er svært definerbar og kontekstafhængig, men afgørende for ikke at ende i en verden med overdrevet anvendelse og karakter af sikringstiltag ifølge forfatter Deane Simpson (Byens Gulv, Bilag 1.2: 9). I den sammenhæng, og i tråd med spørgsmålet om *hvem vinder og hvem der taber*, synes det blandt andet relevant at reflektere over hensyntagen til borgerne, da det i mange henseender er dem, hvem planlægningen henvender sig mod. For at tilgå dette perspektiv vil vi dels undersøge, hvorledes hensyn til borgerne er tænkt ind i de respektive planlægningsprocesser, og dels undersøge i hvilken udstrækning borgernes konkrete stemmer bliver inddraget og kommer til udtryk i planlægningsprocesserne.

Grundlæggende er der mange hensyn at tage, når der planlægges for borgerne. Det er i denne proces komplekst at tage hensyn til de mange forskelligartede interesser, og det er derfor vigtigt at arbejde ud fra en vision, som sigter bredt. Gennem indeværende projekts empiri kan vi tolke en fundamental vision, der omhandler stræben efter et godt byliv for borgerne. Denne pointe har været særligt gældende hos de respektive kommunale instanser samt arkitekt van Deurs fra Gehl. Dog er tolkning af byliv, lige såvel som sikringstiltag, påvirket af forskellige diskurser. I Oslos før omtalte bylivsundersøgelse beskrives en udvikling set i bylivet på følgende måde:

“Betegnelsen byliv dækker utendørsaktiviteter uafhængig af formål og varighet av aktiviteten. Hvis man ser på bruken av byens rom i nordiske byer over de siste hundre år, ser vi at det har vært en markant utvikling. Tidligere var det vanlig at mange nødvendige formål (varetransport til fots, handel i gatene osv.) fant sted i det offentlige rom, og tettheten av mennesker skapte dermed et naturlig liv i byrommene. I Løpet av det 20. århundre er arbeidsplassene i stor grad flyttet innendørs og mesteparten av de offentlige byrommene er i dag ment å brukes til sosiale aktiviteter, transport og rekreasjon. Skiftet fra det “nødvendige” til det “valgfrie” bylivet innebærer at aktiviteten i byrommene generelt tynnes ut, og de valgfrie aktivitetene er i høyere grad avhengig av god kvalitet i byrommene. Det stilles store krav til byplanlegging hvis visjonene om en levende, aktiv og trygg by skal realiseres.”

(Gehl, 2014a: 9)

Dette er således udtryk for, hvordan aktørerne, med Gehl som frontfigur, ser byliv som værende blevet valgfrit og derfor stiller store krav til gode kvalitative byrum. Men hvad skal der til for at skabe et godt byliv, og hvordan realiseres dette i praksis?.

Indeværende projekts ekspert van Deurs, fra Gehl Architects, påpeger i den sammenhæng, at de hos Gehl grundlæggende arbejder ud fra en forudsætning om, at sikkerheden skal være i orden for overhovedet at danne grundlag for et byliv. Denne beskrevne sikkerhed angår alt fra trafiksikkerhed, til beskyttelse mod klima eller til beskyttelse mod kriminalitet og vold (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 80). Pointen kommer også til udtryk, i det arbejde Gehl har bidraget med omkring bylivsundersøgelsen i Oslo.

Påpeget flere gange indtil nu er det faktum, at terror er en reel trussel mod sikkerheden. Da borgernes sikkerhed kan påstås at være determinerende for potentialet ved at opnå et godt

byliv, er dette, noget planlæggerne er nødsaget til at forholde sig til. Det er derfor vigtigt, at reflektere over hvilke former for sikringstiltag, der skal indgå i programmeringen af byrummet. Dog er det væsentligt, at denne refleksion holdes op mod den modsatte effekt, hvor sikringer er kritiseret for at øge frygten hos eller kontrollen af byens borgere, således de ikke føler sig velkomne eller føler sig tvunget til en bestemt adfærd.

Diskussionen om, hvad der bidrager til den gode by for borgerne har været oppe at vende gennem samtlige interviews. Vi har i tråd med dette tema spurgt ind til, hvordan de forskellige eksperter tilgår forskellig hensyntagen til borgerne, samt i hvilken udstrækning de faciliterer inddragende processer, som redskab til at imødekomme borgernes interesser, tidligere defineret styringsteknologier. Det er tydeligt, at identificere forskellige tilgange til, hvordan aktørerne håndterer dette, trods en generel enighed om at planlægge for borgernes bedste. Som vi så i første sektion, er de respektive planlæggere ofte styret af deres faglige position. Dette kommer også til udtryk i varierende fokus på håndtering af borgernes hensyn. Dermed ikke sagt, at der er en klar opdeling mellem de forskellige aktørgrupper, hvor de enten udelukkende forholder sig til sikkerhed eller til byliv. Det er således i relationen mellem disse aktører, at diskursen for hvordan der skal tages hensyn til borgerne opstår. En proces der historisk har været kritiseret for at være styret af nogle interne diskurser florerende hos en afgrænset gruppe aktører, men som jævnfør første analytiske sektion, udviser en række tendenser, hvor kompromiserne mellem den sikringsorienterede og den åbne by bestræbes.

Koblingen mellem bylivs skabende initiativer og hensyn til borgerne kommer til udtryk i begge cases. Vi ser i den forbindelse nogle centrale dokumenter, som vores informanter læner sig op ad, når de skal vurdere implementeringen af sikringstiltag. I Oslo fungerer principplanen, som et guidende element, der har til formål at forene visionerne aktørerne imellem, også hvad angår hensyntagen til Oslos borgere. Selvom vi kan drage kritik af denne, hvad angår visionernes realisering i praksis, som beskrevet i første sektion, er dette dokument stadig at se som et samlingspunkt mod en strømlinet vision for håndtering af sikringstiltag. Pointen er således, at se principplanen som et vejledende dokument, der i dens tilvejebringelse er udtryk for nogle refleksioner, der blandt andet beskriver, hvorledes borgernes hensyn bør vægtes i henhold til den konkrete designløsning.

Grundlæggende tager principplanen fat i dilemmaet, der opstår ved balancen mellem øget sikring, der påkræver kontrol over tilgængelighed gennem nogle specifikke krav til

sikringsdesign, og et rigt byliv, hvor åbenhed og imødekommenhed prioriteres (Kommunal- og moderniseringsdepartementet et. al., 2014: 32). Diskussionen om at skabe den rette balance mellem sikkerhed og frihed bliver i principplanen videre uddybet, at sikringstiltag skal sørge for, at bidrage til en helhedsorienteret tilgang til den eksisterende by, hvor der vægtes æstetisk kvalitet og bestræbelse på at skabe inviterende byrum for at øge tryghedsfølelsen for byens borgere.

Mere konkret ser vi disse visioner komme til udtryk i håndtering af sikringstiltag af Kirkegata, i Oslo centrum. I designforslaget til gaden lægges vægt på, at de fysiske sikringstiltag skal implementeres i form af kunst, møblering, cykelstativer, belysning og grønne miljøer, såsom træer eller bede. Disse foranstaltninger medvirker skabelsen af mindre og mere intime byrum, hvor foranstaltningerne i et integreret format forekommer hyppigt på gaden og derfor ikke opleves som værende fremmede for bybilledet (Gehl Architects, 2014b: 25-37). I dette tilfælde ser vi således en rettesnor, der ifølge mulighedsstudiet for gaden og principplanen tilgodeser borgernes hensyn, hvor både sikringer og åbenhed bestræbes gennem de konkrete designløsninger.

I København ser vi som beskrevet tidligere, ikke på samme vis som principplanen et dokument, der kobler nogle visioner mellem de respektive planlæggere med henblik på sikringstiltag. Dog ser vi stadig et udvalg af nogle dokumenter, der skal behjælpe at opretholde fokus på borgernes hensyn. Her er det som beskrevet i både casen og i starten af analysen til spørgsmålet; hvor er vi på vej hen? særligt *Fællesskab København* samt *Arkitekturpolitik København 2017-2025*, som er styrende for, hvordan sikringer skal implementeres med henblik på at skabe sideløbende kvaliteter for bylivet. I arkitekturpolitikken fremgår blandt andet følgende:

“Arkitektur er skabt for og af mennesker og sætter den fysiske ramme for vores fælles og individuelle liv. Byens arkitektur – både landskab, kvarterer, bygninger, byrum og byudstyr – skal derfor tage udgangspunkt i de mennesker, som skaber livet i byen. Forståelsen af mennesker er således en grundlæggende præmis for at skabe den gode by”

(Københavns Kommune 2017a: 6).

At disse dokumenter ikke er i direkte relation til sikringstiltag kan potentielt stille nogle højere krav til, hvordan de respektive planlæggere i København skal være i stand til at kommunikere både gennem egne projekter, men også udadtil for private aktører. Da dette potentielt kan ende ud i nogle situationer, hvor uenighed omkring hensyn til borgerne og

kvaliteter for bylivet synes at blive en skævvridning sammenlignet med den overordnede vision.

Som beskrevet i Oslo casen er det væsentligt at understrege, at principplanen langt fra er det eneste dokument, som er udslagsgivende for hvordan sikringer bliver implementeret. Anti-terrorplanlægning skal forholde sig til andre eksisterende planlægningsdokumenter og lovmæssigheder, hvilket er gældende for både Oslo og København. Overordnet er det i begge lokationer nødvendigt, at forholde sig til den respektive kommuneplan, der er kommunens grundlæggende styringsdokument for udviklingen af byen. Fælles for begge byers kommuneplaner er et fokus på at styrke borgernes livskvalitet, hvilket blandt andet sker ved at øge trygheden i byrummene (Oslo kommune, 2015) (Københavns kommune, 2015). Ingen af kommuneplanerne sætter direkte relation mellem anti-terrorplanlægning og tryghed, og er derfor at tolke som et udtryk for en diskurs, der understøtter en vægtning af et fokus på åbenhed og frihed, frem for sikkerhed.

Med henblik på borgerinddragelse er det væsentligt at bemærke, hvornår og i hvilken udstrækning denne metodiske tilgang til anti-terrorplanlægning synes meningsfuld. Kulturinstitutioner og borgere generelt er ifølge van Deurs let påvirket af, at der skal være sikkert præcis der, hvor de befinder sig. Van Deurs mener derfor, at borgerne aldrig vil være i stand til, at tage stilling til, hvorvidt et område skal sikres eller ej. Det er et ansvar, der som tidligere påpeget ifølge van Deurs, er bedst tjent ved, at være afgrænset til en enkelt aktør, som bør være normgivende for, hvor sikringstiltag bør implementeres her (van Deurs, Gehl: Bilag 2.7: 82). Med dette in mente ser vi altså på den type inddragelse, der er rettet mod, hvordan vi bør integrere sikringstiltag, frem for hvor sikringstiltag synes meningsfuldt implementeret.

Konkret ser vi i både Oslo og København en proces, hvor der anvendes en række metoder, som bidrager til at skabe fokus på borgernes rolle i byen. Herunder fremgår kortlægning af byen via tællinger, workshops og kvalitative interviews, som nogle af de primære redskaber, der anvendes til at skabe indsigt i borgernes brug af byen samt indsigt i hvilke værdier, som borgerne mener, har tilknytning til byen.

Hvad angår anvendelsen af workshops, så er det ikke noget, der er blevet brugt i stor udstrækning med borgerne. Kristensen fra TMF fortæller i den forbindelse, at de i processen omkring analyse af bilfri Middelalderby har en forholdsvis åben proces, hvor de indgår i

dialog med berørte aktører, såsom erhvervsliv, kulturlivet og beboerne, hun uddyber videre en af årsagerne til hvorfor:

“Der bor jo folk, og vi vil gerne have der kommer en levende bymidte, at der er boliger, og at det ikke er sådan, at kl. 18.00 når tingene er lukket, så er der ikke flere mennesker, men at der er nogle i byen, som har et dagligt liv der.”

(Kristensen, TMF: Bilag 2.2: 23)

Vi ser således her, hvordan TMF benytter inddragende processer til, at opnå en kvalitativ indsigt i hvilke kvaliteter borgerne efterspørger i byen. Intentionen i disse processer falder godt i spænd med den tidligere fremlagte kommunikative planlægningsråd. Herigennem søges en strømlining af en fælles forståelse for, hvilken by samtlige interessenter i fællesskab ønsker at skabe, hvor det inddragende aspekt understøtter en potentiel udfasning af stærke magtprægede relationer. Det er således et udtryk for demokratiske processer, hvor der er rum for at diskutere rationalet for det fælles bedste. Ydermere fortæller Kristensen, at de i processen omkring bilfri Middelalderby har foretaget seks kvalitative interviews med beboere. Dog erkender hun også at dette kunne have været gjort i højere grad med eksempelvis erhvervsdrivende eller flere borgere (Kristensen, TMF: Bilag 2.2.1). Ligesom Kristensen erkender Bjørnland fra PBE, at borgerne ikke har været inddraget i særlig høj grad, men forklarer også videre:

“Hvis man skal lave flere tiltag i det offentlige rum, så er det netop relevant, for at få større virkning. Borgerne har været inddraget i nogle konkrete sikringer, såsom på gaden og ved synagogen. De har været med, der hvor de bor, men ikke der hvor der ikke bor mennesker.”

(Bjørnland, PBE: Bilag 2.6.1: 52:29)

Borgerne har ifølge Bjørnland været interessante i det omfang de har været beboere, hvilket Kristensen også pointerer ved undersøgelsen af bilfri Middelalderby. Dette er at tolke som, at borgerne er bedst egnede til at yde et meningsfuldt bidrag med en stedsspecifik relation til et pågældende område, der skal designes.

Vi ser således en inddragelse af borgerne, men i begrænset omfang, hvad angår facilitering af dialog. Vi kan her argumentere for, at der er en governance tilgang, men som sker i skyggen af hierarkiet, beskrevet i det teoretiske kapitel *Magt i planlægning*. Vi ser i vores empiri situationer, hvor borgernes perspektiv i relation til sikringsspørgsmål, bliver negligeret.

Derved dannes hensyn hertil ud fra, hvordan eksperter tolker på observationer, og erfaringer fra andre sammenhænge.

Grundlæggende vil vi ikke kunne sige at borgerne nødvendigvis er tabere. Dette skyldes dels, at vi som tidligere forklaret, kan se hvordan hensyn til borgerne opstår i relation til de andre planlægningsdokumenter. Dokumenter, som blandt andet er styrende for, hvordan planlæggerne skal forholde sig til byen med borgerne i centrum. Vi vil videre i næste afsnit uddybe, hvorvidt omfanget af borgerinddragelse i anti-terrorplanlægning synes meningsfuld ud fra spørgsmålet; *er det ønskeligt?* med henblik på at skabe et byliv i balance mellem sikkerhed og frihed.

Er det ønskeligt?

Overordnet ser vi et dominerende vidensdomæne, der udtrykker at implementering af terrorsikring bør håndteres med henblik på at skabe øget kvalitet for borgerne. Planlægningspraksissen er ikke afgrænset alene til anti-terrorplanlægning, men i stedet indgår sikringstiltag som værende et bidragende element i den generelle planlægning. I de undersøgte planlægningspraksisser, ser vi forskellige former for metodiske tilgange til, hvordan borgerne bliver inddraget.

I nogle henseender er det mere meningsfuldt at inddrage borgerne end andre. Det skyldes blandt andet, at borgerne ikke altid er i stand til at se det brede perspektiv, men kan have konkret viden om, hvilke kvaliteter, der skal indgå i det område de respektive borgere færdes. Vi mener derfor, at borgerne bør inddrages i relation til specifikke lokationer, som de har et indgående kendskab til. I relation til det kommunikative planlægningsideal synes vi dog ikke, at dette bliver gjort tilstrækkeligt i relation til et terrorsikringsregi, hvilket de kommunale eksperter også personligt efterspørger i højere grad. Denne pointe går i tråd med begrebet *vidensdomæner*. Det er netop i den stedsspecifikke relation, at borgerne har en tilstrækkelig indsigt til, at kunne komme med nogle relevante bud på planlægningen af sikringstiltag.

Foruden TMF og PBE erkender et mangel på inddragende processer, ser vi samtidig også en blomstring i omkring sikringstiltags påvirkning på borgere på den forskningsmæssige scene. Her er en dansk antropologistuderende fra Københavns Universitet, ved navn Stine Ilum, i gang med at udarbejde Ph.d. der blandt andet undersøge netop dette (Kristensen, TMF, Bilag: 2.2: 27), lige såvel har vi haft en samtale med Ph.d. studerende Marie Skammelsen, der fra Aarhus Universitet Institut for Kommunikation og Kultur, der også forsker herom. Vi anså

dette som et udtryk for interessen på borgernes perspektiv. Det er således ønskeligt, at udvikle kompetencer i denne henseende. Vi tror også på, at vi med et bredere fokus på borgernes viden faciliteret på den rette måde, er bedre stillet til at skabe balance mellem sikkerhed og frihed. Denne pointe vil fremgå uddybet med et fokus på en bredere offentlig debat i næste kapitel, hvor vi stiller spørgsmålet: *Hvad bør gøres?*

Hvad bør gøres?

Dette kapitel vil belyse Flyvbjergs fjerde værdirationelle spørgsmål, som omhandler *hvad bør gøres?*. For at konkretisere dette yderligere, vil vi besvare følgende arbejdsspørgsmål *Hvilke erfaringer kan drages med henblik på fremtidig manøvrering inden for dette felt?*. Kapitlet vil fungere som en opsamlende diskussion, hvor vi fremlægger vores reflekterende tanker vedrørende de erfaringer, som vi ser udspringe af analysen.

Centreret styring

I ovenstående analysekapitel har vi defineret PET og PST, som værende styrende for, *hvor* der skal foretages sikringstiltag. Derfor mener vi, at det er essentielt, at diskutere hvorvidt denne dominerende styring synes hensigtsmæssig. På den ene side kan der argumenteres for, at en styring kan virke ekskluderende for aktører, der besidder kompetencer, som kan være nyttige for planlægningen grundet deres viden på området. Omvendt ser vi vigtigheden i, at der findes overordnede instanser, hvis magtposition ikke på samme måde er til forhandling. Dette skyldes primært ønsket om, at kunne placere et ansvar hvis noget går galt. Netop spørgsmålet om, hvem der bærer ansvaret, bliver ofte stillet i mange sammenhænge, og her er refleksion i forhold til terrorangreb ingen undtagelse. I forlængelse af dette ser vi, efterretningstjenesterne besidder fortrolig viden, som de ikke har mulighed for at dele med andre. I forhold til *hvor* der skal sikres, kan der i et teoretisk perspektiv derfor argumenteres for, at de besidder viden, som dermed også giver dem magt til at styre planlægningen.

Netværksstyring

I forlængelse af ovenstående punkt, ser vi ikke en top-down styring givent i forhold til *hvordan* der skal planlægges. Vi mener, at det i forbindelse med anti-terrorplanlægning bør overvejes, at udforme specifikke platforme, hvor aktører med forskellige kompetencer kan mødes på kryds og tværs og drøfte eksempelvis løsningsmodeller. Om det skal være et samtaleforum, der ligesom Byens Gulv samler forskellige aktører, et decideret dokument som principplanen, eller workshops er ikke givet på forhånd. Det skal nævnes, at principplanen i Oslo, har skabt en platform for kommunikation, samt muliggjort en strømlinet vision for sikringer byen. Som det fremgår af analysen, er der et stigende pres fra private bygherrer. Selvom man har udarbejdet en principplan i Oslo, synes bygherrerne ikke at følge denne. Det er derfor i høj grad vigtigt, at tænke disse med ind i netværksstyringen. I relation til vores

undersøgelse af Oslo, erkendte Syvertsen dog at principplanen var forældet, og derfor ikke indgik i deres planlægning af Regjeringskvartalet og af de udflyttede departementer. Derfor ser vi vigtigheden i, at planen holdes opdateret svarende til det dynamiske trusselsbillede. Her kunne de føromtalt workshops fungere, som en tilbagevendende begivenhed, hvor man eksempelvis årligt revurderer planen, så man opretholder en vis form for aktualitet i forhold til trusselsbilledet, og ligeledes visionen for byen.

Udover en opdaterede plan, kan det diskuteres, hvorvidt planen skal være juridisk bindende eller ej. Som tidligere beskrevet, er principplanen ikke bindende, men aktørerne har alligevel underskrevet den, som et håndslag på en plan, der skal overholdes. Ved at lave en tilsvarende principplan for København bindende, fjerner man risikoen for, at visse aktører planlægger væk fra den fælles vision. Alligevel ser vi en række ulemper ved at gøre den juridisk bindende, da dette kan virke afskrækkende på visse aktører, som derfor ikke vælger at indgå i planen. Ydermere kan et bindende element bryde med den stedsspecifikke designløsning.

Holistisk tilgang til sikringer

Vi ser vigtigheden i, at der planlægges ud fra en holistisk tilgang til sikringer for at opnå Oslos visioner i forhold bylivet og bystrukturen. For at imødekomme en holistisk tilgang, ser vi primært multifunktionalitet, som et af de bærende elementer. Multifunktionaliteten i sikringerne er vigtige grundet det dynamiske trusselsbillede, der hurtigt kan ændre karakter. I tilfælde af, at truslen mod byerne mindskes eller næsten forsvinder, indeholder elementerne/sikringerne fortsat en funktion, der har en kvalitetsmæssig værdi for byrummet. Der kan argumenteres for, at visse multifunktionelle sikringstiltag i sig selv skaber kvaliteter for bylivet. En sikring kan eksempelvis også være et bilfrit område, som indbyder til færdsel for borgerne. Det kan ligeledes være et træ, som bidrager til et grønnere og mere sundt byliv. Har sikringerne ikke en multifunktionel dimension risikeres det, i tilfælde af at truslen mindskes, at sikringerne vil stå som efterladte monumenter fra en svunden tid. Grundet det dynamiske trusselsbillede kan der argumenteres for, at det måske i højere grad giver mening, at planlægge for bestemte kvaliteter i byrummet og herefter tilpasse dem, så de også kan have en sikringsmæssig funktion.

Inddragelse af borgerne

Gennem indeværende analyse har vi undersøgt, hvorvidt der i håndtering af sikringstiltag bliver taget hensyn til borgerne. Argumentationen heri tager afsæt i, hvordan de respektive aktører søger at skabe en balance mellem sikkerhed og frihed. I den forbindelse vægtes på den ene side borgernes reelle sikkerhed, da denne er at se som en forudsætning for at skabe et rigt byliv. Mens der på den anden side vægtes en frygt for at sikkerheden overdrives og derved risikerer at konflikte med borgernes følelse af frihed og demokrati. Vi ser i den forbindelse et potentiale for at inddrage borgerne, og derved opnå indsigt i, hvilke forståelser og kvaliteter, borgerne mener, bør indgå i byen. For at denne inddragelse er meningsfuld, skal den være betinget af stedsspecifikke spatiale designprocesser, og grundlæggende være afgrænset til spørgsmålet om, hvordan der skal sikres, frem for hvor der skal sikres.

Ydermere skitserer analysen, hvordan hensyn til borgerne ofte bliver taget i relation til andre planlægningssammenhænge. Vi efterspørger derfor en overvejelse omkring et øget fokus på inddragelse af borgerne i relation til implementering af sikringstiltag og disses påvirkning på byrummet. Dette synes relevant for, at få indsigt i hvordan borgerne forholder sig til de spørgsmål, som opstår i en sikringsammenhæng, da denne type spørgsmål potentielt kan være udeladt i tilvejebringelsen af andre styrende planlægningsdokumenter.

Udvikling af planlæggernes kompetencer

Vi anbefaler lig Coaffee at processer omkring implementering af sikringstiltag foretages inddragende. Gennem analysen er der blevet identificeret problematikker vedrørende identiske diskursive opfattelser for balancen mellem sikkerhed og frihed. Disse uoverensstemmelser mener vi, i fremtiden bedre kan håndteres gennem god kommunikation i de respektive netværk, tilknyttet til terrørsikringspraksisser.

I forbindelse med Christiansborgs perimetersikring udarbejdede rådgiverne en hel plan for blot at starte forfra, fordi politiet ikke kunne godkende løsningen. Det er dermed essentielt, at netværket sørger for at få inddraget alle relevante aktører.

Ydermere kan der argumenteres for, at der blandt planlæggere generelt mangler kompetencer til at håndtere sikkerhedsmæssige udfordringer og sikringselementernes sikringseffekt. Der kan argumenteres for, at TMF ikke behøver disse kompetencer, da det er en generel praksis at hyre rådgivere til at levere ydelser, som de ikke selv har kompetencer i. Men vi kan finde det relevant at have kompetencerne således, man til en vis grad kan forholde sig fagligt til

rådgivernes input. Dette kunne eksempelvis ske gennem et øget fokus på konferencer og seminarer, som dem beskrevet i denne opgave.

Vi ser også et potentiale i, at kommende planlæggere bør have et bredere kendskab til teorier inden for dette felt, gennem muligheden for at forme et uddannelsesforløb, der vil klæde dem bedre på til håndtering af sikringstiltag.

Det er klart, at der er forskellige fagligheder, som belyser forskellige perspektiver, men planlæggerne mangler evnen til at skabe ”*en syntese af de forskellige kompetencer*”, som Bjørnland beskriver det. Vi ser manglende kompetencer til at koble planlægnings- og sikringsfaglige kompetencer - så spørgsmålet er, hvordan kan det håndteres?

I Oslo Kommune har de løst dette ved organisering af Oslo terrortaskforce. Et treårigt projekt, som skal vurdere, hvordan kommunen kan facilitere processer, og om der er behov for planlægning. Dette tiltag anskuer vi som værende en god løsning på problemet om kompetencer, under den forudsætning, at det er de rigtige kompetencer, der bliver samlet. Heri er der også en mulighed for at håndtere udlicitering til rådgivere og forståelse af prioriteringerne af økonomiske midler inden for sikringer.

Bredere samfundsmæssig og politisk diskussion

Foruden den mere konkrete inddragelse af borgerne i de enkelte projekter kan det også være relevant at inddrage borgerne i en større samfundsmæssig debat. Dette kan være væsentlig, da borgernes stemme i sidste ende kan være styrende for omfanget af sikringer i kraft af deres politiske indflydelse. Det er derfor vigtigt ikke udelukkende at tilbyde borgerne det opblæste medieperspektiv, der opstår hver gang en terrorhændelse finder sted. Det kan resultere i, at borgerne tænker mere med følelserne, frem for på det egentlige problem. Dette mener vi, til en vis grad er uundgåeligt, men det skal ses som en del af udfordringen i at finde balancen mellem frihed og sikkerhed. Yderligere kan der argumenteres for, at borgerne som brugere af byrummene også har ret til at blive hørt i spørgsmålet om sikringernes tilstedeværelse eller mangel på samme i byrummene. Modsat kan der stilles spørgsmålstejn ved, om borgermøder eller offentlige høringer ville tilbringe diskussionen noget nyt, da de færreste borgere har indsigt i de faglige belæg, der ligger til grund for den konkrete planlægning, samt de trussels- og risikovurderinger, som ikke engang planlæggerne har den fornødne indsigt i.

Men vi mener, at der er behov for at skabe mere offentlig opmærksomhed omkring, hvordan terrørsikringer tilgås i byen. Det kan tilmed medføre en italesættelse blandt borgerne om, hvilken by borgerne ønsker at skabe.

Terrorhændelser skaber sikringstiltag

Grundlæggende er det væsentligt at understrege, at vi erkender at sikringer tjener et formål og mener heller ikke, at disse skal bortvises fuldstændig fra planlægning af byens rum.

Kompleksiteten udgøres af, at vi planlægger os mod en hændelse, som kan være svær at forudsige, hvilket kan gøre det vanskeligt at danne et indtryk af sikringernes egentlige effekt.

Afslutningsvis finder vi det dog relevant, at diskutere hvorvidt det er vigtigt at stoppe op, og træde et skridt tilbage, i tilfælde af der forekommer et terrorangreb. Vi har gennem analysen påpeget, hvordan antallet af sikringer og midler til sikkerhed øges i takt med en hændelse indtræffer både internationalt og nationalt. Vi mener i den forbindelse, at man som planlægger skal være særlig påpasselig for ikke at ty til en overdreven implementering af sikringer, der potentielt risikerer at forværre byrummene.

Vi erkender kompleksiteten af dette fænomen i og med at både staten og myndighederne har et behov for at vise, at de er handlekraftige, da dette kan bidrage til at skabe et tillidsbånd til borgerne. Der opstår således noget paradoksalt ved, at vi på den ene side mener, at man skal være påpasselig med at lade sikringer dominere bybilledet, mens vi på den anden side kan se en relevans i at sikringsmyndigheder udviser parathed til at handle. Det har på baggrund af indeværende projekts empiri ikke været muligt, at komme med et kvalificeret svar på dette dilemma. Dog vil vi stadig henvise til pointen om, at stoppe op og igangsætte en diskussion om, hvordan der bør sikres på den lange bane set i lyset af de forrige punkter.

Med den diskursive tilslutning til sikringer og grundlaget for den dertilhørende økonomiske støtte, mener vi, at det er relevant at skabe et politisk fokus på en diskussion af, i hvilket omfang de afsatte midler har deres berettigelse. Der kan i den sammenhæng være en allokering af ressourcer, hvor den fremtidige planlægning af feltet bør overveje at søge bredere i betydningen af præventive løsninger til eksempelvis styrkning af sociale indsatser eller at foretage præventiv design af byen, hvor mødet mellem borgerne bringes i højsædet og derved skaber et potentiale for styrkede relationer.

Opsamling

På de foregående sider har vi beskrevet, hvad vi mener bør gøres inden for anti-terrorplanlægning. I henhold til vores planståsted anbefaler vi, ligesom PET, at perspektiver fra kommunikativ planlægning inddrages, så længe der stadig er en vis grad af styring fra nogle magtfulde aktører. Vi ser også muligheder for at forbedre kompetencer gennem kommunikative redskaber og uddannelse. Vi mener, at det kan være fordelagtigt, at der udarbejdes en principplan i et nyt og mere iterativt format. Derudover mener vi, at der i højere grad bør overvejes, hvordan borgere og offentligheden i alt almindelighed kan inddrages både i den konkrete planlægning og de overordnede diskussioner om balancen mellem frihed og sikkerhed.

Konklusion

Det dynamiske trusselsbillede stiller nye krav til, hvordan anti-terrorplanlægning udformes i en skandinavisk kontekst. Vi ser hvordan terrorangreb i andre europæiske byer, påvirker den by vi lever i, København, med flere og flere sikringsforanstaltninger.

Vi har gennem dette projekt arbejdet med, hvordan vi kan drage erfaringer fra Oslo og København, når det omhandler anti-terrorplanlægning i byens rum. Gennem dette arbejde svarer vi på vores problemformulering:

Hvilke udfordringer opstår ved håndtering af anti-terrorplanlægning i henholdsvis Oslo og København, og hvordan kan vi gennem identificering af disse drage relevante erfaringer med henblik på fremtidig manøvrering inden for dette felt?

Vi erkender, at kompleksiteten i feltet gradvist er steget, jo mere indsigt vi har fået. For at danne en problemforståelse og ikke arbejde løsningsorienteret, har vi benyttet os af redskaber fra metoden Solving Complex Problems. Dette ser vi som et metodisk redskab til at adressere de mange dimensioner, der indgår i dette komplekse felt.

Teoretisk, har vi anvendt et kritisk blik på udviklingen, som vestlige byer er undergået i takt med en ændring i trusselsbilledet. Dette skaber tendenser, hvor der sker en overdreven brug af sikring, som bryder med den åbne og demokratiske by. Modsat ser vi et paradigmeskift, hvor der planlægges gennem bred inddragelse og i højere grad varetager varierende interesser, for at skabe en by i balance mellem sikkerhed og frihed.

Vi har gennem en kortlægning af aktører fokuseret på at åbne op for den iboende styring for, at undersøge hvor der i processerne er potentiale for at gøre en indsats. Dette understøttes af Bent Flyvbjergs fire værdirationelle spørgsmål; *Hvor er vi på vej hen?, Hvem vinder, hvem taber, ved det? Er det ønskeligt? og Hvad bør gøres?.* Disse har banet vejen for at tilgå og forstå dette komplekse felt og har i sidste ende udmøntet sig i syv refleksioner, der er sigende for en række udfordringer, man som planlægger bør forholde sig til.

Centreret styring

Efterretningstjenesterne har magt til at bestemme, *hvor* der skal planlægges. Det skyldes ikke mindst deres fortrolige viden, der giver dem legitimitet til dette. Derudover er det vigtigt, at kunne placere et ansvar, hvis et terrorangreb finder sted. Ofte vil dette blive rettet mod de styrende instanser, der i vores tilfælde dækker over efterretningstjenesterne.

Netværksstyring

I forhold til *hvordan* der skal planlægges, ser vi ikke på samme måde behov for centeret styring, men derimod dialog på tværs af forskellige kompetencer. Vi ser platforme, som en løsning, hvor aktører kan skabe fælles visioner..

Holistisk tilgang til sikringer

For at imødekomme en holistisk tilgang ser vi primært multifunktionalitet som et bærende element. Grundet det dynamiske trusselsbillede kan placerede sikringer i fremtiden blive overflødige. Det er derfor vigtigt, at sikringens multifunktionalitet fortsat kan bidrage som en kvalitet for bylivet.

Inddragelse af borgerne

For at skabe et sikkert rum og samtidig udtrykke frihed og demokrati, vi mener, at der er et potentiale i at anerkende borgernes holdninger og derfor at inddrage dem i stedsspecifikke kontekster.

Udvikling af planlæggernes kompetencer

Vi ser et behov, for at styrke de planfaglige kompetencer på baggrund af manglende viden og kommunikation i planlægningen. Der er et behov for en større forståelse for de teoretiske perspektiver, gennem uddannelse, seminarer eller konferencer. Der kunne yderligere udvikles et større kendskab til de sikkerhedsmæssige udfordringer, og derved give kommunale planlæggere mulighed for at udfordre rådgivere og rådgive private i forbindelse med sikringstiltag.

Bredere samfundsmæssig og politisk diskussion

Vi ser et behov for en større samfundsmæssig debat, om balancen mellem frihed og sikkerhed, når der skal foretages sikringer i det offentlige rum.

Terrorhændelser skaber sikringstiltag

Når en terrorhændelse finder sted stiger antallet af sikringstiltag. Det er derfor vigtigt ikke at foretage overilede beslutninger, som forværre byrummet. Dette mener vi, kan imødekommes ved at skabe dialog, både internt mellem planlæggere, men også i offentligheden omkring sikrings berettigelse. I den sammenhæng er det væsentligt, at diskutere allokering af økonomiske ressourcer, og undersøge potentialet i at anvende disse rettet mod præventive effekter, såsom forbedring af den sociale indsats eller design af byen for at styrke borgernes relationer til hinanden.

Litteraturliste

Andersen, J., Hede, A. & Andersen, J. (2017). *Tilliden til samfundets Bærebjælker - Tryghedsmåling 2017*. TrygFonden.

Astrup, S. & Guldagger, M. (2017). *København: Regeringen lader os i stikken med terrørsikring*. Politiken. [online] Tilgængelig via: <https://politiken.dk/indland/art5981005/Regeringen-lader-os-i-stikken-med-terrørsikring> [Tilgået 29. maj 2018].

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). *Interview - Introduktion til et håndværk*. 2. Udg. København: Hans Reitzels.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). *Kvalitative metoder - En grundbog*. 2nd ed. København: Hans Reitzels Forlag.

Bygherreforeningen (2018a). *Bygherrer mangler hjælp til terrørsikring*. bygherreforeningen.dk. [online] Tilgængelig via: <http://www.bygherreforeningen.dk/nyheder/1727-bygherrer-mangler-hjaelp-til-terrørsikring> [Tilgået 10. maj 2018].

Bygherreforeningen (2018b). *Om Bygherreforeningen*. bygherreforeningen.dk. [online] Tilgængelig via: <http://www.bygherreforeningen.dk/ombhf/om-bygherreforeningen> [Tilgået 10. maj 2018].

Bygherreforeningen (2018c). *Seminar: Sikkerhed og terrørsikring af bygninger og byrum*. bygherreforeningen.dk. [online] Tilgængelig via: <http://www.bygherreforeningen.dk/arrangementer-og-kurser/457> [Tilgået 21. maj 2018].

Coaffee, J. (2009). *Terrorism, Risk and the Global City - Towards Urban Resilience*. 1. udg. Surrey: Ashgate.

Coaffee, J. (2013). *Rescaling and Responsibilising the Politics of Urban Resilience: From National Security to Local Place-Making*. *Politics*, 33(4), s.240-252.

Danske Love (n.d.). *Straffeloven § 114*. Danske love. [online] Tilgængelig via: <https://danskelove.dk/straffeloven/114> [Tilgået 28. maj 2018].

Daugbjerg, S., Hedegaard, C. & Gotland, T. (2016). *Anti-terrorplanlægning i København*. Roskilde: Roskilde Universitet.

Davies, J. (2013). *Rethinking urban power and the local state: Hegemony, domination and resistance in neoliberal cities*. *Urban Studies*, 51(15), s.3215-3232.

Flyvbjerg, B. (2000). *Rationalitet og magt*. 1. udg. Århus: Akademisk Forlag.

Flyvbjerg, B. (2010). *Fem misforståelser om casestudiet*. Kvalitative metoder. Brinkmann, S. & Tanggaard, L. 1 udg. København: Hans Reitzels Forlag. S. 463-487.

Freiesleben, S. & Burhøi, P. (2017). *Kommunen misbruger PET her. Det er en politisk agenda fra Morten Kabell at kæde terror og lukning af Indre By sammen*. Berlingske Tidende. [online] Tilgængelig via: <https://www.b.dk/nationalt/kommunen-misbruger-pet-her.-det-er-en-politisk-agenda-fra-morten-kabell-at-kaede> [Tilgået 28. maj 2018].

GBH. (2016). *Områdesikring af Christiansborg - April 2016*. [online] Tilgængelig via: <https://www.kk.dk/sites/default/files/edoc/9ca8e4ce-9b11-4f63-9bca-a65880de3aa7/0749b787-da8b-489c-b5ab-e24f74803a6c/Attachments/15348251-18565174-1.PDF> [Tilgået 30. marts 2018].

Gehl Architects (2014a). *Bylivsundersøkelse - Oslo sentrum*. Oslo: Gehl Architects.

Gehl Architects (2014b). *Mulighedsstudie Kirkegata*. Oslo: Gehl Architects.

Graham, S. (2010). *Cities under siege - The New Military Urbanism*. 1. udg. London: Verso.

Fallesen, J. (2012). Stoltenbergs tale. *Information*. [online] Tilgængelig via: <https://www.information.dk/udland/1970/01/stoltenbergs-tale> [Tilgået 23. maj 2018].

Hemberger, C., Grunau, J., Utz, J., Voermanek, K. & Schönwandt, W. (2013). *Solving Complex Problems*. Berlin: JOVIS Verlag.

Hjort, A. (2018). *Rekonstruktion: Det ved vi nu om terrorangrebet på synagogen i København*. Politiken. [online] Tilgængelig via: https://politiken.dk/indland/fokus_danmark/fokus_terror/art5575868/Rekonstruktion-Det-ved-vi-nu-om-terrorangrebet-p%C3%A5-synagogen-i-K%C3%B8benhavn [Tilgået 30. marts 2018].

Holst, E. (2016). *Her er den nye plan for Christiansborgs terrorsikring*. Altinget. [online] Tilgængelig via: <https://www.alinget.dk/artikel/her-er-den-nye-plan-for-christiansborgs-terrorsikring> [Tilgået 29. maj 2018].

Jensen, A. (2009). *En vilje til planlægning: Om styring via rationalitet, viden og praksis. I Planlægning. Teori og Praksis*. Jensen, A. et al. 1. Udg. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. S. 107-129.

Justitsministeriet (u.d.). *Terrorbekæmpelse*. Justitsministeriet. [online] Justitsministeriet.dk. Tilgængelig via: <http://www.justitsministeriet.dk/arbejdsomraader/politi-og-straf/terrorbekaempelse> [Tilgået 28. maj 2018].

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2018). *Kommunal- og moderniseringsdepartementet*. Regjeringen.no. [online] Tilgængelig via: <https://www.regjeringen.no/no/dep/kmd/id504/> [Tilgået 27. maj 2018].

Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet & Oslo Kommune (2014). *Oslo sentrum - Gatebruk og grunnsikring*. Oslo.

Københavns Kommune (2015). *Fællesskab København*. København: Københavns Kommune.

Københavns Kommune (2017a). *Arkitekturpolitik København 2017-2025 - Arkitektur for mennesker*. København: Københavns Kommune.

Københavns Kommune (2017b). *BILAG 3 - Eksempelkatalog for hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet*. København: Københavns Kommune.

Københavns Kommune (2017c). *Bilag 4 til indstilling om hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet – terrorsikring*. København: Københavns Kommune.

Københavns Kommune (2017d). *Budget 18 - Velfærd til en by der vokser*. København: Københavns Kommune.

Københavns Kommune (2017e). *Hastighedsdæmpende foranstaltninger i byrummet*. [online] Tilgængelig via: <https://www.kk.dk/indhold/borgerrepraesentationens-modemateriale/24082017/edoc-agenda/4ed0c77c-a82b-4636-82a4-d7e8ca0aee9e/cd9d6966-6e53-4e20-b3e4-09a6e8341dbb> [Tilgået 30. marts 2018].

Københavns Universitet (n.d.). *Byens gulv – Københavns Universitet*. Ign.ku.dk. [online] Tilgængelig via: <http://ign.ku.dk/byens-gulv/> [Tilgået 28. maj 2018].

Lauritsen, M. (2017). *Grøn terrorsikring = standard betonklodser beklædt med bænk, cykelstativ og planter - TagTomat*. TagTomat. [online] Tilgængelig via: <https://www.tagtomat.dk/2017/06/13/gron-terrorsikring-standard-betonklodser-beklaedt-med-baenk-cykelstativ-og-planter/> [Tilgået 21. marts 2018].

Lepperød, T. (2017). *Terror-tiltak på Karl Johan: - Minner om kloakkrør*. Nettavisen. [online] Tilgængelig via: <https://www.nettavisen.no/na24/terror-tiltak-pa-karl-johan---minner-om-kloakkr/3423391536.html> [Tilgået 27. maj 2018].

Lynggaard, K. (2010). *Dokumentanalyse. Kvalitative metoder: en grundbog*. Brinkmann, S. & Tanggaard, L. København: Hans Reitzels. S. 137-150.

Marcuse, P. (2007). *The threat of terrorism and existential insecurity: Urban policy responses*. publicsplace.org. [online] Tilgængelig via: <http://publicspace.org/en/text-library/eng/b027-the-threat-of-terrorism-and-existential-insecurity-urban-policy-responses> [Tilgået 24. april. 2018].

Mythen, G. & Walklate, S. (2005). *Criminology and Terrorism: Which Thesis? Risk Society or Governmentality?*. British Journal of Criminology, (46), s.379-398.

Nielsen, M. (2017). *Endnu en person død efter terrorangreb i Stockholm*. TV2 Nyhederne. [online] Tilgængelig via: <http://nyheder.tv2.dk/udland/2017-04-28-endnu-en-person-doed-efter-terrorangreb-i-stockholm> [Tilgået 11. januar 2018].

Nilsson, R. (2008). *Michel Foucault*. København: Hans Reitzel.

Norges Bank (2017). *Erfaringer fra Norges Banks perimetersikringsarbeid*. Norges-bank.no. [online] Tilgængelig via: <https://www.norges-bank.no/Om-Norges-Bank/Bygget/sikringsprosjektet/> [Tilgået 27. maj 2018].

Oslo Kommune (2017). *Handlingsprogram for økt byliv i Oslo sentrum*. Oslo: Oslo Kommune.

Oslo Kommune (2018). *Bilfritt byliv*. Oslo Kommune. [online] Tilgængelig via: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/slik-bygger-vi-oslo/bilfritt-byliv/#gref> [Tilgået 17. april 2018].

Politiets Efterretningstjeneste (PET) (u.d.). *Danske terrorsager*. [online] Tilgængelig via: <https://www.pet.dk/Ikke-statslige%20aktoerer/Danske%20tersorsager.aspx> [Tilgået 30. marts. 2018].

Politiets Efterretningstjeneste (PET) (2008). *Sprogbrug og Terrorbekæmpelse*. PET.

Politiets Efterretningstjeneste (PET) (2012). *National Trusselsvurdering*. Politiets Efterretningstjeneste (PET).

Politiets Efterretningstjeneste (PET) (2018). *Vurdering af terrortruslen mod Danmark*. Politiets Efterretningstjeneste (PET).

Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) (2018). *Trusselvurdering 2018*. pst.no. [online]
Tilgjengelig via: <https://pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/trusselvurdering-2018/> [Tilgået 21. maj 2018].

Ramian, K. (2007). *Casestudiet i praksis*. 3. Udg. København: Academica.

Ritzau. (2015). *Regeringen vil bruke 20 millioner på jødiske bygninger*. DR Nyheder.
[online] Tilgjengelig via: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-vil-bruge-20-millioner-paa-joediske-bygninger> [Tilgået 15. maj 2018].

Ritzau. (2016). *Politiet har på et år bevogtet jøder i 400.000 timer*. DR Nyheder. [online]
Tilgjengelig via: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/politiet-har-paa-et-aar-bevogtet-joeder-i-400000-timer> [Tilgået 15. maj 2018].

Ritzau (2017). *Kommuner vil have flere penge til terrorsikring*. Berlingske Tidende. [online]
Tilgjengelig via: <https://www.b.dk/nationalt/kommuner-vil-have-flere-enge-til-terrorsikring>
[Tilgået 29. maj 2018].

Simpson, D., Jensen, V. & Rubing, A. (2017). *The city between freedom and security*. 1. Udg.
Basel: Berghäuser Verlag GmbH.

SLA (u.d.). *SLA : Regjeringskvartalet Oslo*. Sla.dk. [online] Tilgjengelig via:
<http://sla.dk/dk/projects/regjeringskvartaletoslo> [Tilgået 27. maj 2018].

Sorkin, M. (2008). *Indefensible Space - The architecture of the National Insecurity State*.
Hoboken: Taylor and Francis.

Statsbygg (2017). *NYTT REGJERINGSKVARTAL - Begrenset plan- og designkonkurransen*.
Oslo: JURYENS RAPPORT.

Statsbygg (u.d.). *Regjeringskvartal nytt - statsbygg.no*. [online] Statsbygg.no. Tilgjengelig
via: <http://www.statsbygg.no/Prosjekter-og-eiendommer/Byggeprosjekter/Regjeringskvartal-nytt/> [Tilgået 14 Apr. 2018].

Thorsen, L. (2017). *Gør byrummet bøvlet for terroristen – Grønt Miljø*. Grøntmiljø.dk. [online] Tilgængelig via: <http://grontmiljo.dk/goer-byrummet-boevlet-for-terroristen/> [Tilgået 9. maj 2018].

Thykier, M. (2017). *PET vil ikke hjælpe – bygherrer må gætte sig til god terrorsikring*. Finans.dk. [online] Tilgængelig via: <https://finans.dk/erhverv/ECE10004235/pet-vil-ikke-hjaelpe-bygherrer-maa-gaette-sig-til-god-terrorsikring/?ctxref=ext> [Tilgået 11. januar 2018].

Tv2.Nyhederne (2016). *Tager ingen chancer: Her opstiller politiet betonklodser ved Tivoli og Strøget*. Tv2.nyhederne.dk. [online] Tilgængelig via: <http://nyheder.tv2.dk/krimi/2016-12-20-tager-ingen-chancer-her-opstiller-politiet-betonklodser-ved-tivoli-og-stroget> [Tilgået 30. marts 2018].